

2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN TÜRKİYE'DE
İHRACATA DAYALI SEKTÖRLERE OLAN ETKİLERİ

İSMAİL ÇAKMAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İKTİSAT ANABİLİM DALI / İKTİSAT TEORİSİ

BİLİM DALI

**T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN TÜRKİYE'DE İHRACATA DAYALI
SEKTÖRLERE OLAN ETKİLERİ**

İSMAİL ÇAKMAK

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI / İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI**

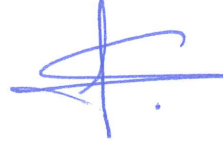
**AKADEMİK DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Seval MUTLU ÇAMOĞLU**

ORDU – 2012

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bu çalışma jürimiz tarafından 08/08/2012 tarihinde yapılan sınav ile İktisat Anabilim Dalı, İktisat Teorisi Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

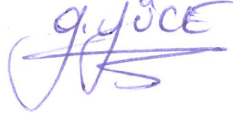
Başkan : Yrd. Doç. Dr. Seval MUTLU ÇAMOĞLU

Üye : Yrd. Doç. Dr. Nedim DİKMEN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Gönül YÜCE

ONAY :

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../200.

Doç. Dr. İlhan EKİNCİ
Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya, kullandığım başka yazarlara ait her özgün fikre kaynak gösterdiğimi bildiririm.

31 /07 /2012

İmza

İsmail ÇAKMAK

ÖZET

[ÇAKMAK, İsmail]. *[2008 Küresel Ekonomik Krizinin Türkiye’de İhracata Dayalı Sektörlere Olan Etkileri]*, [Yüksek Lisans Tezi], Ordu, [2012].

Ekonomik kriz ve finansal kriz birbirinden farklı kavramlardır. Finansal krizlerin sebebi finansal enstrümanlara dayanırken ekonomik krizler, finansal krizleri ve reel sektör krizlerini de kapsayarak, ekonomik sistemin tamamında meydana gelen bir bozulmayı ihtiva etmektedir. Küreselleşme ile birlikte sermayenin deniz aşırı yolculuğunun kolaylaşması, sermaye sahiplerinin aşırı kar amacı gütmesi, finansal piyasalarda işlem gören türev ürünlerine olan ilginin artması ve bu sektörde oluşan balonlar, 2008 krizine ortam hazırlamıştır.

2008 krizi, özü itibari ile ekonomik bir krizdir. Önce finansal piyasalarda baş gösteren kriz, reel sektöre, üretime, istihdama ve fiyatlara yansımış, ülkelerin ekonomik büyüme oranlarını küçültmüştür.

Çalışmanın amacı, 2008 küresel ekonomik krizinin Türkiye’deki ihracata dayalı sektörlerle olan etkilerini tespit etmektedir. Bu bağlamda tüm dünyaca kabul edilen HS Kod (uyumlaştırılmış mal sistemi) sınıflamasına tabi olan 99 fasıldan, Türkiye ihracatının en yüksek payına sahip 10 fasıl seçilerek incelemeye tabi tutulmuştur. Seçilen fasıllar, Türkiye ihracatının yüzde 60’ını oluşturmaktadır. Çalışmada fasılların 2007 – 2011 yılları arasındaki ihracat toplamları, en çok hangi ülkelere ihracat yapıldığı açıklanmış ve sektördeki en yüksek paya sahip ülkeler ile bu ülkelerin hangi ülkelere ihracat yaptıkları belirtilmiştir.

Çalışmanın sonucunda Türkiye ve Türkiye’de ihracata dayalı sektörlerin 2008 küresel ekonomik krizden etkilendiği saptanmıştır. Buna karşın, uygulanan doğru stratejiler çerçevesinde 2010 yılından itibaren, Türkiye ve ihracata dayalı sektörler krizin etkilerini yok etmeye başlamış, 2011 yılı itibari ile de birçok fasılda kriz öncesi dönemin üzerine çıkıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Kriz, Finansal Kriz, 2008 Küresel Ekonomik Krizi, İhracata Dayalı Sektörler, Türkiye, ABD

ABSTRACT

[ÇAKMAK, İsmail]. [*The Impacts of 2008 Global Economic Crisis On Turkey's Exporter Sectors*], [Master Thesis], Ordu, [2012].

There is a difference between the concept of economical and financial crises. Whereas the financial crisis depends on financial instruments, an economical crisis includes financial crises and real sector crises and also a corruption which occurs at all economic system. The crossing of capital stock becoming easier by globalization, excess commercialism of capital owners, the higher interest to derived products which are traded at financial markets and balloons in this market cause 2008 crisis.

2008 crisis intrinsically is an economic crisis. At first, crisis rose at financial markets, and after, it passed through to real sector production, employing and prices, and minimized the rate of economic growing of countries.

The aim of the study is to state that the impacts of 2008 global economic crisis on exporter sectors in Turkey. In this context, 10 chapters, having the highest share at export of Turkey, was selected and analyzed from 99 chapters depending on classification of harmonized system which is accepted from the entire world. The selected chapters are 60% of export of Turkey. Total export numbers of these chapters between 2007- 2011, Turkey does maximum exportation to which countries and countries which have the highest share on the market and also these countries export to which countries were explained in the study.

In the end of the study, it is stated that Turkey and the markets which depend on exportation in Turkey were affected from 2008 global economic crisis. Conversely, due to applied correct strategies, Turkey and exporter sectors have begun to deprive of effect of the crisis beginning from 2010. It is revealed that the situation has become better than the situation before the crisis at many of chapters as of 2011.

Key Words: Economic Crisis, Financial Crisis, 2008 Global Economic Crisis, Exporter Sectors

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı:	İsmail ÇAKMAK
Doğum Yeri ve Tarihi:	Samsun / 31.05.1988
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi:	Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Yüksek Lisans Öğrenimi:	Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller:	İngilizce
Bilimsel Etkinlikleri:	-
İş Deneyimi	
Uygulamalar:	-
Projeler:	-
Çalıştığı Kurumlar:	Ordu Üniversitesi
İletişim	
E-Posta Adresi:	cakmakism@gmail.com
Telefon:	
İş:	0452 323 82 55
Ev:	0362 435 25 18
Cep:	0555 865 40 65
Tarih ve İmza:	31.07.2012

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın her aşamasında yardımlarını ve manevi desteğini benden esirgemeyen başta akademik danışmanım Sn. Yrd. Doç. Seval MUTLU ÇAMOĞLU'na, ayrıca yazım ve literatür taraması süreçlerinde çalışmaya ve bana katkıları yadsınamaz olan Sn. Zeynep ŞAHİN'e ve sağlamış olduğu teknik desteklerden ötürü kardeşim Merve ÇAKMAK'a şükranlarımı sunarım.

İsmail ÇAKMAK

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖZGEÇMİŞ.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

1. KRİZ TANIMI VE ÇELİTLERİ.....	5
1.1. Krizin Tanımı.....	5
1.2. Ekonomik Kriz.....	6
1.3. Finansal Kriz.....	8
1.4. Finansal Krizin Türleri.....	10
1.4.1. Para krizi.....	10
1.4.2. Bankacılık krizi.....	11
1.4.3. Dış borç krizi.....	12
1.4.4. Küresel sistemik kriz.....	13
1.5 Ekonomik Kriz Modelleri	14
1.5.1. Birinci nesil kriz modelleri.....	15
1.5.6. İkinci nesil kriz modelleri.....	16
1.5.7. Üçüncü nesil kriz modelleri.....	17
1.6. Küreselleşmenin Krizlere Olan Etkileri.....	18

II. BÖLÜM

2. 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİ.....	22
2.1. Krizin Gelişimi Ve Patlak Vermesi.....	24
2.2. Krizin Nedenleri.....	30
2.3. Krizden Kurtulma Çabaları.....	34

2.4. Krizin ABD'ye Olan Etkileri.....	39
2.5. Krizin Avrupa'ya Olan Etkileri.....	44
2.6. Krizin Türkiye'ye Olan Etkileri.....	47
2.7. 2008 Küresel Ekonomik Krizin Sonuçları.....	54

III. BÖLÜM

3. 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİNİN TÜRKİYE'DE İHRACATA DAYALI SEKTÖRLERE OLAN ETKİSİ.....	57
3.1. Dış Ticaret İle İlgili Teorik Çerçeve.....	58
3.2. Türkiye'de Dış Ticaretin Gelişimi.....	60
3.3. 2008 Küresel Ekonomik Krizin İhracata Etkileri.....	61
3.3.1. 2008 Krizin genel ihracata olan etkileri.....	62
3.3.2. 2008 Küresel ekonomik krizin belli başlı ihracat fasıllarına olan etkisi.....	67
3.3.2.1. Motorlu kara taşıtları traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları; bunların aksam, parça ve aksesuarları faslı (HS kod:87).....	69
3.3.2.2. Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler; bunların aksam ve parçaları faslı (HS kod: 84).....	73
3.3.2.3 Demir ve çelik faslı (HS kodu: 72).....	77
3.3.2.4 Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve müstehasları, mumlar faslı (HS kodu:27).....	81
3.2.2.5 Elektrikli makine ve cihazlar, ses kaydetme – verme, tv görüntüsü cihazlar, aksam, parça ve aksesuarları (HS kod: 85).....	85
3.2.2.6 Örme giyim eşyası ve aksesuarları faslı (HS kod: 61)...	88
3.2.2.7 Demir veya çelikten eşya faslı (HS kod: 73).....	91
3.2.2.8 Türkiye ihracatın önemli pay sahibi olan diğer fasıllar...	93
SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA.....	100

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. 2007 Yılı Seçilmiş Göstergelerine Göre Sermaye Piyasalarının Büyüklüğü (milyar dolar).....	20
Tablo: 2 Yıllar itibari ile Dünya genelinde türev piyasalarının büyüklüğünün GSYİH ile karşılaştırılması (trilyon dolar).....	28
Tablo 3: ABD Bütçe Ofisinin Yıllık Tahmini Bütçesi Ocak 2001 – Ocak 2009.....	29
Tablo 4: Ülkelerin Aldıkları Önlem Kategorileri.....	35
Tablo: 5 Çeşitli Ülkelerin Krizin Başlangıç Aşamasında Aldıkları Önlemler.....	36
Tablo 6: Şubat 2009 İtibari ile Kurtarma Paketlerinin Maliyetleri.....	37
Tablo 7: ABD’de Hazırlanan Kurtarma Paketleri.....	40
Tablo 8: Kurtarma Paketlerinin FED Tarafından Kullanım Alanları ve Açıklamaları (Milyar Dolar).....	41
Tablo 9: Kurtarma Paketlerinin Hazine Tarafından Kullanım Alanları ve Açıklamaları (Milyar Dolar).....	42
Tablo 10: ABD’de GSYİH Büyüklüğü ve Yılda Yıla Değişim Oranları (Trilyon Dolar).....	43
Tablo 11 : ABD’de İşsizlik Oranları.....	44
Tablo 12: Avrupa’da GSYİH’nın Bir Önceki Yıla Göre Yüzdelik Değişimi.....	45
Tablo 13: Avrupa’da Yıllık Enflasyon Oranları.....	46
Tablo 14: Avrupa’da Yıllık İşsizlik oranları.....	46
Tablo: 15 Yıllar İtibari ile GSYİH’nın Gelişme Hızı (üretim yöntemine göre 1998 yılı bazlı).....	51
Tablo: 16 Avrupa Birliği Tanımlı Borç Stoku Miktarı ve GSYİH’daki Ağırlığı.....	52
Tablo 17: TÜFE’ ye göre Yıllık Bazda Enflasyon Oranları.....	53
Tablo: 18 Türkiye’de Yıllık İşsizlik Oranları.....	53
Tablo 19: Türkiye Dış Ticaret Göstergeleri (1980 – 2002 Arası).....	60
Tablo 20: Türkiye’nin 2003 – 2011 Yılları Arasındaki Dış Ticaret Rakamları.....	62
Tablo 21: HS 2002’ye göre AB ve ABD’nin 2003 – 2011 Yılları Arasındaki Dış Ticaret Rakamları.....	63
Tablo 22: 2003 – 2011 yılları arası Türkiye’de Seçilmiş Ülke Grupları İle Yapılan İhracat.....	64

Tablo 23: Türkiye İhracatında En Yüksek Paya Sahip olan Ülkelerin Yıllar İtibari İle İhracat Miktarları.....	65
Tablo 24: Türkiye’de Uluslar arası Standart Sanayi Sınıflamasına göre (ISIC Rew:3) İhracat.....	66
Tablo 25: Türkiye’de yıllar itibari ile En Yüksek Paya Sahip ilk 10 Fası Sıralaması...67	
Tablo 26: Motorlu Kara Taşıtları Traktörler, Bisikletler, Motosikletler ve Diğer Kara Taşıtları; Bunların Aksam, Parça ve Aksesuarları Faslında Türkiye’nin Yıllar İtibari ile Yaptığı ihracat (HS 2007).....	69
Tablo 27: Yıllar İtibari İle Türkiye’nin HS 2007’ye Göre 87 Kodlu Fasılda En Çok İhracat Yaptığı Ülkeler Ve Gerçekleştirilen İhracat Tutarı.....	70
Tablo 28: Dünya’da HS 2007’ye Göre 87 Kodlu Fasılda En Çok Pazar Büyüklüğüne Sahip Ülkeler.....	71
Tablo 29: HS 2007’ye göre 87 kodlu fasılda lider ülkelerin, en çok ihracat yaptıkları ülkeler.....	72
Tablo 30: Kazanlar, Makineler, Mekanik Cihazlar ve Aletler; Bunların Aksam ve Parçaları Faslında Türkiye’nin Yıllar İtibari ile Yaptığı ihracat (HS 2007).74	
Tablo 31: Yıllar İtibari İle Türkiye’nin HS 2007’ye Göre 84 Kodlu Fasılda En Çok İhracat Yaptığı Ülkeler Ve Gerçekleştirilen İhracat Tutarı.....	74
Tablo 32: Dünya’da HS 2007’ye Göre 84 Kodlu Fasılda En Çok Pazar Büyüklüğüne Sahip Ülkeler.....	75
Tablo 33: HS 2007’ye göre 84 kodlu fasılda lider ülkelerin, en çok ihracat yaptıkları ülkeler.....	76
Tablo 34: Demir ve Çelik Faslında Türkiye’nin Yıllar İtibari ile Yaptığı İhracat (HS 2007).....	78
Tablo 35: Yıllar İtibari İle Türkiye’nin HS 2007’ye Göre 72 Kodlu Fasılda En Çok İhracat Yaptığı Ülkeler Ve Gerçekleştirilen İhracat Tutarı.....	78
Tablo 36: Dünya’da HS 2007’ye Göre 72 Kodlu Fasılda En Çok Pazar Büyüklüğüne Sahip Ülkeler.....	79
Tablo 37: HS 2007’ye göre 72 Kodlu Fasılda Lider Ülkelerin, En Çok İhracat Yaptıkları Ülkeler.....	80
Tablo 38: Mineral Yakıtlar ve Mineral Yağlar Faslında Türkiye’nin Yıllar İtibari ile Yaptığı ihracat (HS 2007).....	82

Tablo 39: Yıllar İtibari İle Türkiye'nin HS 2007'ye Göre 27 Kodlu Fasılda En Çok İhracat Yaptığı Ülkeler Ve Gerçekleştirilen İhracat Tutarı.....	82
Tablo 40: HS 2007'ye göre 27 kodlu fasılda lider ülkelerin, en çok ihracat yaptıkları ülkeler.....	83
Tablo 41: Elektrikli Makine ve Cihazlar Faslında Türkiye'nin Yıllar İtibari ile Yaptığı ihracat (HS 2007).....	85
Tablo 42: Yıllar İtibari İle Türkiye'nin HS 2007'ye Göre 85 Kodlu Fasılda En Çok İhracat Yaptığı Ülkeler Ve Gerçekleştirilen İhracat Tutarı.....	85
Tablo 43: HS 2007'ye Göre 85 Kodlu Fasılda Lider Ülkelerin, En Çok İhracat Yaptıkları Ülkeler.....	86
Tablo 44: Örme Giyim Eşyası ve Aksesuarları Faslında Türkiye'nin Yıllar İtibari ile Yaptığı ihracat (HS 2007).....	88
Tablo 45: Yıllar İtibari İle Türkiye'nin HS 2007'ye Göre 61 Kodlu Fasılda En Çok İhracat Yaptığı Ülkeler Ve Gerçekleştirilen İhracat Tutarı.....	88
Tablo 46: HS 2007'ye göre 61 kodlu fasılda lider ülkelerin, en çok ihracat yaptıkları ülkeler.....	89
Tablo 47: Demir veya Çelikten Eşya Faslında Türkiye'nin Yıllar İtibari ile Yaptığı ihracat (HS 2007).....	91
Tablo 48: Yıllar İtibari İle Türkiye'nin HS 2007'ye Göre 73 Kodlu Fasılda En Çok İhracat Yaptığı Ülkeler Ve Gerçekleştirilen İhracat Tutarı.....	91
Tablo 49: HS 2007'ye göre 73 kodlu fasılda lider ülkelerin, en çok ihracat yaptıkları ülkeler.....	92

ŞEKİLLER LİSTESİ**Sayfa**

Şekil 1: Ev Fiyatlarındaki Değişimler ve Eşik Altı Ayarlanabilir Mortgage Gecikmiş Ödemeleri ve İcraları.....	26
Şekil 2: Üretim Yöntemiyle GSYİH (1998 Yılı Bazlı).....	51

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
A.g.e	Adı geçen eser
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
c.	Cilt no
Çev.	Çeviren
FED	Federal Reserve System
FRS	Federal Reserve System
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HS	Harmonized System
IMF	International Money Fund
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
LTCM	Long Term Capital Management
MB	Merkez Bankası
OECD	Organisation for Economic Co-Operation and Development
ss.	Sayfa Sayısı
TAF	Term Auction Facility
T.B.M.M	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TL	Türk Lirası
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
vb	Ve Benzeri

GİRİŞ

Kriz kavramı, insanlığın var oluşundan beri süregelen kaosları yansıtan terim olarak kullanılmaktadır. Çünkü insanoğlu, ilk insanın varlığından itibaren yaşamını devam ettirebilmek için hep bir savaş vermiş ve bu savaşı verirken de karşısına çıkan türlü krizlerle mücadele etmiştir. Kriz kelimesi, Yunanistan'da ilk kez "karar" anlamında kullanıldığında, Yunan halkının, insanlığın yaşamış veya yaşayacak olduğu türlü krizlerden çıkmak için doğru kararı vermeleri gerektiğine o tarihlerden atıf yaptıkları düşünmek, hayalci bir bakış açısı olmayacaktır.

Yunan halkı hangi anlamda kullanmış olursa olsun bilinen bir şeyse, birbirinden bağımsız disiplinlerden gelen birçok bilim dalının, krizi farklı anlamlarda kullandığıdır. İktisat bilimi ise krizi, var olan kıt kaynaklar ile bireylerin istek ve beklentilerini arasında yaşanan amansız savaş olarak tanımlamıştır.

İktisat biliminin krizi sadece yüzeysel olarak tanımlamakla yetinmeyeceği, ekonomiye yansıyan bu olgunun çözümü için, sorunun asıl kimliğini tespit edeceği, nedenlerin ne olduğunu anlamlandırmaya çalışacağı bilinen bir gerçektir. Bu kapsamda iktisatçılar, ekonomik krizi, sistemin tüm dinamiklerini içine alan mal, hizmet, emek, döviz veya diğer üretim faktörleri piyasalarında, kabul edilebilir bozulma sınırının aşılmasıyla oluşan şiddetli dalgalanmalar olarak tanımlamışlardır. Yani ekonomik bir krizin oluşabilmesi için, yukarıda sözü edilen tüm sistemlerin aynı anda bozulması gerekmemektedir. Bunun yanında piyasaların birinde veya bir kaçında meydana gelen sistemik bir bozulmanın, ekonomide can bulan tüm organizmaları etkileyeceği anlaşılmalıdır.

Finansal kriz ile ekonomik kriz kavramları, özü itibari ile birbirinden çok farklı iki kavram olmasına karşın, aynı anlamlarda kullanıldıkları görülmektedir. Finansal krizler, finans piyasalarına etki eden, sebepleri finansal enstrümanlardan kaynaklanan kriz iken, türleri de para, bankacılık ve dış borç krizleridir. Ekonomik kriz ise, reel sektör krizleri ile birlikte finansal krizleri de kapsamaktadır. Buradan her finansal krizin bir ekonomik kriz olamayacağı, fakat sistem ekonomik bir kriz halini almışsa bundan finans piyasalarının da etkileneceği anlaşılmalıdır.

Küreselleşme ile birlikte, dünya üzerinde sermaye dolanımı kolaylaşmıştır. Yatırımcılar, karlı gördükleri her pazara, sektöre ya da ülkeye doğrudan sermaye aktarımı yapabilmekte böylece sürdürülebilir bir büyüme yakalamayı hedeflemektedir.

Sermaye hareketlerinin bu kadar rahat ve hızlı olması, olası bir kriz anında da tüm küresel sistem, bu krizden aynı anda etkilenecektir. Dünya genelinin içine girmiş olduğu kriz ortamı, bir ülkenin ya da bölgenin yaşadığı krizden daha ağır etkiler bırakacağından, krizden kurtulmak da bir o kadar zor olacaktır.

Kapitalizm, küreselleşme ile birlikte etki alanını genişletmiş ve bireyler karlılığını arttırabilmek için üretim ve emek yoğun sektörlerden çok, karlılığı yüksek maliyeti az olan finans piyasalarına yönelmiştir. Finans piyasalarında oluşan türev ürünler ile birlikte dolaşımdaki gerçek para miktarının daha üzerinde miktarlar piyasalarda işlem görmeye başlamış, gerçekte var olmayan bu olgu, sistemde bir balon etkisi yaratmıştır. İşte 2008 küresel ekonomik krizinin doğuşunun önemli nedenlerinden birisi de yatırımcıların ve bireylerin karlılığını daha fazla arttırabilmek için finans piyasalarında işlem gören türev ürünlere yönelmesi ve bu ürün piyasalarında bir bozulmanın meydana gelmesidir.

Dış ticaret, küreselleşme ile birlikte ülkelerin ekonomik büyüme oranlarına doğrudan etki etmeye başlamıştır. Ülkeler, daha fazla maliyetle ürettikleri ürünlerin üretimini durdurarak bu ürünleri dışarıdan almaya; daha fazla kar elde edebileceğini düşündüğü ürünleri de dışarıya satmaya başlamışlardır. Dünya genelini etkilemesi mümkün bir ekonomik kriz yaşandığında, azalan talep ve alım gücü doğrultusunda ülkeler dışarıdan mal alımları azaltacağından, ihracat yoğun işlem gören sektörler ve ülkeler yaşanacak bu krizden derinden etkilenecektir.

Türkiye, 1980 sonrası uygulamış olduğu politikalar ile ithal ikameci yaklaşımı terk ederek, dış ticarete önem vermiştir. Bu politikanın uygulanmasıyla, Türkiye'nin küresel sistem ile bütünlüğünün sağlanması, ekonomik büyüme ve kalkınmanın dış ticaret vasıtası ile yapılması amaçlanmıştır. Küresel sisteme entegre olan bir Türkiye'nin de, Dünya üzerinde meydana gelen bir ekonomik krizden etkilenmemesi kaçınılmazdır. Özellikle, krizin özünün dışarıdan kaynaklanmasından ötürü diğer ülkelerden gelen talep azalacağından özellikle ihracat yoğun işlem gören sektörlerin krizden daha fazla etkilenmesi beklenmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde, kriz olgusunun tanımı, ekonomik kriz finansal kriz ayrımı yapılmış ve finansal krizin nedenleri, türleri ve modelleri tanımlanmıştır. Bunun yanında küreselleşmenin krizlere olan etkileri incelenerek, kapitalist sistemin küresel krizlerdeki etki ağırlığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmaya literatür taraması yapılarak başlanmış ve çeşitli kesimlerin ekonomik kriz ile ilgili yaptıkları

tanımlamalara yer verilmiştir. Ayrıca finansal kriz ekonomik kriz ayrımı yapılırken, Keynesyen görüş, Avusturya ekolü, Monetaristler ve Marksist görüşün bu konu hakkında açıklamalarına atıfta bulunulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise 2008 küresel ekonomik krizinin gelişimi, krizin tetikleyicileri ve krizin nedenleri açıklanmıştır. Bu kapsamda krizden etkilenen ülkelerin krizden kurtulmak için uyguladıkları politikalar, aldıkları önlemler ve açıkladıkları kurtarma paketleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Ayrıca 2008 küresel ekonomik krizinin ABD'ye, Avrupa Birliği ülkelerine ve Türkiye'ye olan etkileri açıklanmıştır. Bu bağlamda konu ile ilgili literatür taraması yapılmış ve tespit edilen durumları örneklendirebilmek adına, TÜİK, UN Comtrade, OECD gibi kurumların yayımladıkları tablolardan faydalanılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise 2008 küresel ekonomik krizin Türkiye'de ihracata dayalı sektörler için etkileri incelenmiştir. Çalışmanın bu kısmı iki ana bölüme ayrılmış ilk bölümde Türkiye dış ticaretinin genel olarak 2008 krizinden ne kadar etkilendiği saptanmaya çalışılmıştır. Bu durumun tespiti için Türkiye'nin yıllık ihracat rakamları, dış ticaret dengesi incelenmiş, Türkiye'nin diğer ülkelere ve ülke gruplarına yaptığı yıllık ihracat tutarının kriz öncesi, kriz yılı ve kriz sonrasındaki değişimlerinden faydalanılmıştır. Bölümün ikinci kısmında ise Türkiye'nin ihracatında en yüksek paya sahip ilk 10 fasıl, TÜİK verilerinden seçilmiş ve ihracatın büyük bir kısmını oluşturan bu fasılların 2008 küresel ekonomik krize karşısındaki durumları incelenerek, Türkiye dış ticaretinin krize olan duyarlılığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca belirlenen bu 10 fasılda Türkiye'nin en çok hangi ülkelere ihracat yaptığı açıklanmış ve aynı fasıllardaki lider ülkeler tespit edilerek bu ülkelerin daha çok hangi ülkelere ürün pazarlandığı açıklanmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin 1980 sonrasında uyguladığı ihracat endeksli büyüme modelinden hareketle, 2008 küresel ekonomik krizinden, ihracatı arttırarak çıkması gerekliliğini açıklamaktır. Bu kapsamda üçüncü bölümün içinde Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı on fasılın, lider ülkeleri ve bu ülkelerin en çok hangi ülkelere ürün ihraç ettiği açıklanmıştır. Böylece Türkiye'nin, lider ülkelerin ihracat pazarlarına girmeden kendisine yeni ticari partnerler bulması sağlanmalı ve yıldan yıla Türkiye'nin ihracat getirisinin büyümesi hedeflenmelidir. Sonuçta 2008 küresel ekonomik krizinin etkileri ortadan kaldırılacak hem de ekonomik büyüme süreci devam edebilecektir.

Çalışma, kriz terminolojisine, 2008 ekonomik krizin sebeplerini, sonuçlarını ve ülkelerin içinden geçtiği bu sıkıntılı süreçler ile Türkiye ihracatının 2008 krizi karşısındaki pozisyonunu incelemek isteyen akademisyenlere, okuyuculara ve iktisat öğrencilerine bir kaynak niteliği taşımaktadır.

BÖLÜM I

1. KRİZ TANIMI ve ÇEŞİTLERİ

1.1 Kriz Tanımı

Kelime anlamı olarak kriz¹, bunalım, buhran anlamlarına gelmektedir. Genel olarak ise kriz, bir toplumun, bir kuruluşun veya bir kimsenin yaşamında görülen güç dönem, bunalım ya da buhran olarak tanımlanabilir (Sezgin, 2003:192). Bununla birlikte, yerli ve yabancı literatürde krizin farklı bazı tanımlarına rastlamak mümkündür. Krizin, bu tanımların genel bir sentezi yapılarak değerlendirilmesinde yarar vardır.

Bir başka görüşe göre ise kriz, düzgün olmayan istikrarsız bir durum olarak tanımlanmaktadır. Kriz her nerede yaşanıyor ise oranın yaşamının devamını tehdit eder ve sistemin yeniden düzenlenmesini gerektirir (Tüz, 2008:3). Kriz kelimesi etimolojik yapısı itibari ile ise “yol ayrımı” veya karar verme zamanı olarak da tanımlanabilir (Karaçor 2006:279). Kriz kavramının ilk olarak ortaya çıkması ise Orta Çağ Yunanistan’ının tıp disiplininde olmuştur. O zaman kriz kelimesi, ölümcül bir hastalık durumunda, ölüm ile yaşam arasındaki ince ayırım olarak ifade edilmiştir (Öztürk, 2008:18).

Kriz olgusu, genel olarak yukarıdaki açıklamalar ile kabul görmüş olsa da, farklı disiplinlerdeki insanlar tarafından farklı şekilde tanımlanabilmektedir. Söz gelimi, Tıp ve Psikoloji bilimleri krizi, bir hastalık veya kişisel bir gelişim sürecinin akışında belirgin bir kötüye gidiş veya bir dönüm noktası olarak tanımlar. Politika bilimi krizi; bir karar birimine ait temel amaçların tehdit edildiği süreç olarak ortaya koymaktadır (Turan, 2005:1). İşletme literatüründe ise kriz; kurumun üst düzey hedeflerini ve misyonunu tehdit eden, işletmenin operasyonlarını ve yaşamını tehlikeye sürükleyen ve işletmenin hızlı bir şekilde tepki göstermesinin kaçınılmaz olduğu özel durumlardır (Budak ve Budak, 1995:201). İktisat bilimi ise krizi, kıt kaynakları ve sınırsız istek ve beklentiler arasındaki vazgeçilmez savaş olarak tanımlamaktadır.

---

¹ Türk dil kurumu sözlüğüne göre

1.2 Ekonomik Kriz

Ekonomide kriz dendiğinde neyin anlaşılması gerektiği konusunda bir görüş birliği yoktur. Kimileri durgunluk, kimileri resesyona, kimileri enflasyon, kimileri de deflasyonu ekonomik kriz olarak tanımlamaktadır. Bunlara ek olarak finans kesiminde ortaya çıkan krizlerin her birinin ekonomik kriz olarak tanımlanması gerekliliği de ortaya çıkınca durum biraz daha karmaşık hale gelmektedir. Bunlardan hangisinin ekonomik kriz olduğunda görüş birliği olmadığı gibi, her birinin tam olarak neyi ifade ettiği konusunda da görüş ayrılıkları vardır (Eğilmez, 2008:48).

Kibritçioğlu (2001) ekonomik krizi, “Herhangi bir mal hizmet, üretim faktörü veya döviz piyasasındaki fiyat ve/veya miktarlarda kabul edilebilir bir değişme sınırının ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmalar” olarak tanımlamıştır (Kibritçioğlu, 2001:1). Bilindiği üzere iktisat bilimi içinde çeşitli düşünce akımları ve bu akımların doğduğu okullar ve/veya ülkeler bulunmaktadır. Haliyle bu çeşitli düşünce akımları da ekonomik krizi, farklı şekillerde değerlendirmiştir. Örneğin, Klasik okul, “Say Yasası” ve paralelinde “her arz kendi talebini yaratır” prensibinden hareketle, kapitalist ekonomide aşırı üretim ve işsizlik gibi ekonomik bozulmaların ortaya çıkmayacağını ileri sürmüştür. Neo-klasik yaklaşım ise öğretisi itibarıyla ekonominin kendi kendine dengeye geleceğini öngördüğünden, ekonomik bir krizin yaşanma ihtimalinin küçük olduğunu savunur. Keynesyen görüş ise krizin şiddetinin ve büyüklüğünün tüketim eğilimlerinin durumuna göre değişeceğini savunur. Tüketim eğilimleri ise Keynes’in analizinde ikiye ayrılır (Bocutoğlu ve Ekinci, 2009:70).

- Objektif Faktörler: Ücret birimindeki değişimler, gelir ve net gelir arasındaki farktaki gelişmeler, net gelir ile istikrarlı bir ilişki içerisinde bulunmayan sermaye değerindeki değişimler, zaman iskonto oranındaki değişimler, maliye politikasındaki değişimler ve cari ve gelecek gelir seviyesi arasındaki beklenen ilişkiye bağlı değişimlerdir.

- Subjektif Faktörler: Zevk ve Tercihler, moda, cömertlik, gösteriş, risklere karşı rezerv oluşturma ve miras bırakma isteği gibi faktörlerdir.

Keynesyen görüşte tüketim eğilimi, subjektif ve objektif faktörler olarak ikiye ayrılmış olsa da tüketim eğilimi ve haliyle kriz sadece objektif faktörlerde meydana gelen değişimlere bağlı olarak meydana gelmektedir.

Avusturya iktisat okulu ise daha çok krizi, neo-klasik akıma yakın olarak değerlendirirse de öznelcilik (subjektivizm) ve bireycilik gibi alanlarda bu akımdan ayrılmaktadır. Bu bağlamda, Avusturya okulundan, Schumpeter, krizlerin oluşumunda girişimci ve inovasyon kavramlarını öne çıkaran ilk iktisatçı olmuştur. Schumpeter'e göre inovasyon, yeni yatırım alanları yaratma konusunda öne çıkarılması gereken bir kavram iken, aynı inovasyonun genelleşmesi durumunda kar imkanları ortadan kalkar ve ekonomide önce kriz, takibinde de durgunluk meydana geleceğini savunur (Özsoylu ve diğerleri, 2010:12). Parasalcı kuram, krizlerin sebebini aktif iktisat politikalarına bağlar. Genişleyici maliye politikalarının uygulanması, dışlama etkisinden dolayı ekonomiyi daralmaya sürükleyeceği düşüncesi hakimdir. Parasalcılara göre krizden korunmak için sabit bir artışa izin veren kurallı bir para politikası uygulanmalıdır (Karabulut, 2002: 34). Marksist öğretilerde ise ekonomik kriz geniş bir şekilde işlenmiştir. Marksist teoride kapitalizmde meydana gelen bir kriz ancak sosyalist perspektiften bakarak uygulanabilecek politikalar ile çözüme kavuşturabilir. Teoriye göre ekonomik krizler, iki sebepten ötürü meydana gelmektedir. Bunlardan ilki, kapitalist ekonomilerde düzenli olarak yaşanan konjoktürel dalgalanmalar ve bu dalgalanmaların düzelmesi için ikinci dünya savaşından bu yana uygulanan yanlış para ve maliye politikalarıdır. Krizi meydana getiren ikinci neden ise, kapitalizm ve sermaye birikiminin kendisinden kaynaklanmaktadır. Bu tip bozukluklardan kaynaklanan krizlerin restorasyonu çok uzun süreli olur (Kotz, 2009:1).

Sonuç olarak, ekonomik krizlerin tüm ekonomi sistemini etkilemiş olduğu görülmektedir. Ekonomik sistemin, reel sektör ve finans sektörü diye ikiye ayrıldığı bilindiğinde, ekonomik krizinde bu iki sektörü etkileyen kriz olacağı aşikardır. Ekonomik kriz, ekonomik göstergelerde sürekli kötüleşme yaratan şiddetli bir güven sarsılmasıdır. Bunun sonucu olarak da kriz, tüm piyasalardaki (para, sermaye, mal, iş gücü, hizmet) faaliyet gösteren kurumların veya onların karar vericilerinin temkinli ve kararsız davranmaya iter (Seyidoğlu ve Yıldız, 2006:92). Yani ekonomik krizler, reel sektör krizlerinin ve finansal krizlerin meydana getirdiği bir krizdir. Reel sektör krizleri ise mal, hizmet ve emek piyasalarında üretimde ve/veya istihdamda daralmalar (durgunluk ya da işsizlik) biçiminde tanımlanabilir (Çubukçu ve diğerleri, 2010:3). Finansal krizlere baktığımızda ise yine literatürde bir den çok tanım ve görüş farklılığı olduğu görülmektedir. Klasikler, krizin bundan yüz yıl önce, ekonomideki aşırılıklar dolayısıyla (çoğunlu parasal aşırılıklar) meydana geldiğini söylemişlerdir. Dolayısıyla

meydana gelen bu parasal aşırılık, fiyatlarda yükselmeye ve kaçınılmaz olarak da iflasa ve krize neden olacağını savunmuşlardır (Taylor, 2008:1). Mishkin'e göre ise finansal kriz, verimli yatırım olanaklarına sahip finansal piyasaların ahlaki tehlike ve ters seçim problemlerinin gün geçtikçe kötüleşmesinden hareketle, fonların etkin bir biçimde kanalize edilememesi sonucu ortaya çıkan doğrusal olmayan bozulmalardır (Mishkin, 1996:2). Diğer taraftan Edward ve Stanella ise finansal krizi paranın değerindeki belirgin bir düşüşe bağlamıştır (Edwards, 2001:29).

Yukarıda verilen bilgiler analiz edildiğinde ekonomik krizin, reel sektör krizi ve finansal krizin birleşmesi ile meydana gelen bir olgu olduğu açıkça görülmektedir. Ayrıca her finansal krizin bir ekonomik kriz olmadığı, aksine, bir krizin ekonomik kriz olarak değerlendirilebilmesi için finansal göstergelerdeki sapmasının yanı sıra, reel sektör mekanizmalarının birinde, bir kaçında veya hepsinde bir bozulmanın da meydana gelmesi gerekmektedir. Çalışmanın adından da anlaşılacağı üzere 2008 küresel krizi, bir ekonomik kriz olarak değerlendirilmektedir.(krizin nedenleri ve 2008 krizini meydana getiren etmenler çalışmanın diğer bölümlerinde ayrıntılı olarak işlenecektir). Çalışmanın birinci bölümünde, 2008 krizini daha iyi inceleme adına finansal krizlerin nedenleri, finansal kriz modelleri, finansal kriz teorileri ve son olarak da küreselleşmenin krizlere olan etkileri açıklanacaktır.

1.3 Finansal Kriz

Bir finansal krizin oluşumu, uygulanmakta olan döviz kuru politikası, banka iflasları ve piyasadaki ödeme gücü yetersizlikleri gibi nedenlerden ortaya çıkmaktadır. Eğer ülkede sabit kur politikası uygulanmakta ise, o ülkenin merkez bankasının temel görevi kuru sabit tutmaktır. Merkez bankası riski yüklenmekte ve piyasaya döviz vermektedir. Böylece döviz ucuz, yerli para değerli olmakta ihracat düşmekte ve cari işlemler açık vermektedir. Ülke açığı kapatmak için devalüasyon baskısıyla karşı karşıya kalmaktadır. Sabit kur politikası uygulayan ülke, cari işlemler açığını kapatmak için dış borçlanmaya başvurmakta, genelde bu borçlanmanın türü de kısa vadeli sermaye akımı şeklinde olmaktadır. Böylece ülkedeki bankaların açık pozisyonları artmakta, bankalar da döviz cinsinden olan borçlarını, döviz cinsinden kredi vererek kur riskinden kaçma eğilimine girip bu riski de kredi verdiği işletmelere yüklemektedir. Devalüasyon baskısı, kredi vadelerinin kısa olması, firmaların hangi şartta olursa olsun

borçlarını yenileme ihtiyaçları ile borsada meydana gelebilecek hızlı değer düşmeleri, faizlerin yükselmesine, firmaların ödeme güçlüğü içerisine girmesine ve bankaların kredi verme isteğinin yok olmasına neden olacaktır. Ekonomi de böyle bir durumda daralacak, batık kredi miktarındaki artış banka iflaslarını arttıracaktır.

Finansal krizlerin bir diğer nedeni de kriz öncesi iyimser bir hava ile birlikte spekülâtif yatırımlarda büyük artışların gözlemlenmesidir. İyimser ortamda fiyatları yükselen mallar kredilere teminat olmakta, daralma ile birlikte bu malların likit değeri düşmekte, kredilerin geri dönüşüne imkan vermemektedir. Bankacılık sisteminin liberalize edildiği fakat bankacılık denetimlerinin zayıf ve kanuni yaptırımlarının olmadığı veya kanuni boşlukların olduğu ülkelerde banka krizleri, bankaların boşaltılmasıyla ortaya çıkmakta olup banka yöneticileri sadece yüksek riskli projelere yatırım yapmakla kalmamakta ayrıca batacağı garanti olan projelere de yatırım yaparak bu projelerden çıkar sağlamaktadır. Bunun yanında gelişmekte olan ülkelerde borçlanmalar, (özellikle uzun vadeli borçlanmalar) döviz cinsinden sağlanabildiğinden merkez bankalarının para politikaları, krizden kurtulmak için yeterli olmamaktadır. Halbuki gelişmiş ülkelerde vadelerin uzun olması, borçlanmanın yerli para ağırlıklı olması, merkez bankasını açık piyasa işlemleri ile borç vererek likiditeyi arttırması, kriz için çözüm oluşturabilmektedir (Balı ve Büyükşalvarcı, 2011:7).

Kibritçioğlu (2001) finansal krizlerin sebebini, finans piyasalarındaki (döviz, hisse senedi) şiddetli dalgalanmaları veya bankalara geri dönmeyen kredilerin aşırı derecede artmasına bağlamaktadır (Kibritçioğlu, 2001:2).

Mishkin (1999) ise finansal krizlere kapı aralayan dört önemli faktör üzerinde durmaktadır.

- Finansal sektör bilançolarında bozulma
- Faiz oranındaki artışlar
- Belirsizliklerdeki artışlar
- Varlık piyasalarındaki değişmeler nedeniyle finansal olmayan şirket bilançolarının (nonfinancial balance sheets) bozulması

1.4 Finansal Krizin Türleri

Finansal krizlerin tam ve kesin bir tanımı olmasa da, genel kabul görmüş dört tür finansal kriz bulunmaktadır (Işık ve diğerleri, 2004:47). Bunlar ;

- Para krizi,
- Bankacılık krizi,
- Dış borç krizi,
- Sistemik finans krizidir.

1.4.1 Para krizi

En basit tanımıyla para krizi, önemli miktardaki bir paranın devalüe edilmesi olarak tanımlanabilir (IMF, 1998:76). Para (currency) krizi ayrıca, döviz kurunda ani bir hareketi ve sermaye akımlarındaki keskin bir değişmeyi ifade eder. Para krizi, ülke parasına (ülke parasının yabancı paralar cinsinden değeri üzerine) olan spekülatif bir atağın bir devalüasyonla sonuçlanması halinde veya karar vericilerin, uluslararası rezervlerin hacmini arttırması ve faiz oranlarını yükselterek ülke parasını savunmaya zorlanması durumunda ortaya çıkar. Her zaman olmasa da, çoğunlukla bir sabit veya yarı sabit döviz kuru standartları altında (crawling peg uygulaması altında) veya Para Kurulu (Currency Board) uygulamasında ya da ülke parasından kaçış durumlarında ortaya çıkar. Kısacası bir para krizi, paranın önemli bir miktarda devalüasyonu olarak tanımlanabilir (Yay, 2001:1236).

Bir paranın değişim değerine spekülatif bir saldırı, paranın değerinin düşmesine veya paranın değer kaybetmesini önlemek için yüklü miktarlarda döviz rezervlerinde azalmaya ve bunun yanında faizlerin dramatik bir şekilde yükselmesine sebep olmakta ise bu para krizi olarak nitelendirilebilir (IMF raporu, 1998:74).

Para krizi meydana geldiğinde ilk gözlenen, faizlerin sıçraması ve merkez bankalarının döviz rezervlerindeki erimidir. Bunun nedeni olarak da finansal yatırımcıların yerli para cinsinden elinde tuttıkları tahvil ve hisse senedi gibi finansal varlıkları bir an önce dövize çevirmek istemesidir. Yatırımcı için amaç, yükselmesi kuvvetle muhtemel olan döviz kuru nedeniyle, elindeki yerli paradan bir an önce kurtulmak ve dövize geçip servetini korumak ve oluşabiliyorsa döviz karı elde etmektir.

Hal böyleyken o ülkenin merkez bankası kurun yükselmesine önlem olarak yüklü miktarda döviz satabilir ve faizleri yükseltebilir (Özatay, 2011:20).

Başka bir görüşe göre ise, parasal krizlerin belirleyicileri 5 grup altında toplanabilir (Balı ve Büyükşalvarcı, 2011:16).

- Zayıf makro ekonomik göstergeler ve hatalı iktisat politikaları
- Finansal alt yapının yetersizliği
- Ahlaki tehlike ve asimetrik bilgi olgusu
- Piyasadaki kreditorlerin ve uluslar arası kuruluşların hatalı önerileri
- Siyasal suikast ve terörist saldırı gibi beklenmedik olay ve tesadüfler

1.4.2 Bankacılık krizi

Bankacılık krizini, para krizi kadar kolay tanımlamak mümkün değildir. Bunun sebebi olarak hem bankacılık sisteminin doğası hem de bilgi noksanlığı gösterilebilir. Durum böyle olsa da son yıllarda bir çok ülkenin bankalarının mevduat hesaplarına ulaşılabilmesi ve bu bilgilerin krizleri tanımlamada kullanılması, bankacılık krizleri ile ilgili bir çok sorunun cevap bulmasını sağlamıştır (IMF, 1998:76).

Bankacılık krizleri, bazen para krizlerinden önce gelmekte ve para krizini tetiklemektedir. (1990'ların ortasında Türkiye ve Venezuela krizleri) bazen de bankacılık krizleri, daha sonra sözü edilecek olan borç krizlerini tetikleyebilmektedir. Bu duruma örnek olarak 1981 – 1982 Arjantin – Şili krizleri gösterilebilir. Fakat son zamanlarda, doğu Asya ülkelerinde para krizi olarak başlayan krizler, metastaz yaparak bankacılık ve borç krizlerine dönüşmüştür (Yay, 2001:5).

Ticari bankaların borçlarının vadesinin uzatılmaması veya vadesiz mevduatlardaki ani bir çekme talebini karşılayamamaları çerçevesinde likidite sıkıntısına düşmeleri ve arkasından iflas etmeleri durumu bankacılık krizi olarak tanımlanabilir. Yani bankacılık krizleri fiili veya potansiyel banka mevduat çekilmeleri; bankaların yükümlülüklerini ertelemeleri veya hükümetin büyük ölçekli finansal destekler sağlamak suretiyle bunu önlemeye zorlanmasının teşvik ettiği banka iflasları olduğunda ortaya çıkar. Bankacılık krizleri para krizlerinden daha uzun süreli olma eğilimi taşırlar ve ekonomik faaliyet hacmi üzerinde daha şiddetli etkiler doğururlar (Delice, 2003:61).

Bankacılık sisteminde görülen krizler genellikle gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir. Çünkü geçiş ekonomilerinde bankacılık sistemi iki şekilde şekillenmektedir. Bunlardan birincisi bankacılık sistemi içerisindeki mevduata devlet güvencesinin kötü kullanıma açık olmasıdır. Bu nedenle banka sahipleri topladıkları fonları kendi şirketlerine aktarmakta ve banka müşterilerine olan yükümlülükleri yerine getirememektedir. İkincisi ise kamu bankalarının görev zararlarının devlete olan maliyetinde gözlenen sürekli artışlardır. Bu durum merkez bankalarının da sağlıklı çalışmasını engellemektedir. Merkez bankasının fiyat istikrarı sağlama fonksiyonunda uzaklaşmalara neden olmaktadır. Bu durum finansal piyasalarda güvensizlik ve belirsizliklere neden olmakta spekülasyon faaliyetleri ön plana çıkarmaktadır (Karaçor, 2006:383).

Patrick Honohan, bankacılık sisteminin sorunlarını anlattığı eserinde, bankacılık sektöründe meydana geldiği krizleri üç ana başlık altında toplamıştır (Honohan, 1997:10). Bunlar ;

- Makroekonomik bozukluklar,
- Yönetim zafiyetleri ve mikro ekonomik aksaklıklar,
- Kamunun hakim olduğu bir sistemde görülen bölgesel bozukluklar.

1.4.3 Dış borç krizi

Bir ülkenin kamu ve/veya özel kesime ait dış borçlarını ödeyememe durumudur (Yay, 2001:5). Dış borç krizi, hükümetlerin dış borçların çevrilmesi ve yeni dış kredi bulma noktasında sıkıntı yaşamaları nedeniyle dış borcun yeni ödeme planlarına bağlanması veya yükümlülüklerin ertelenmesi şeklinde ortaya çıkar. Borçlu, borçlarını ödeyemediğinde veya borç vericiler borçların ödenmeme olasılığı olduğunu düşünerek yeni krediler vermeyip, mevcut kredileri geri almaya çalıştıklarında borç krizleri ortaya çıkar. Bu tip krizler özel veya kamu borcundan kaynaklanabilir. Kamu sektörünün geri ödeme yükümlülüklerini yerine getiremeyeceği şeklindeki risk algılamaları özel sermaye girişlerinde şiddetli bir düşüşe ve bir para krizine yol açabilir (Delice, 2003:61).

Dış borç krizinin daha çok gelişmekte olan ülkeleri etkilediği söylenebilir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerin makro ekonomik yapıları ve bütçe dengesi, gelişen ülkelere göre daha kırılgandır. Hal böyleyken, 1970'li yılların sonları incelendiğinde

gelişmekte olan ülkelerde başlayan dış borçların geri ödenememe durumu gittikçe yaygınlaşmış ve bir uluslararası sorun halini almıştır. Bu krizden kurtulmak için borçlu ülkeler hem borçlarını ödeyebilme kapasitelerini arttırmaya çalışmış hem de bir daha böyle bir krizin içine sürüklenmemek için gerekli siyasal ve ekonomik adımları atmaya başlamışlardır.

1970'li yıllarda dünyayı etkisi altına krizin petrol krizi olduğu bilinse de, yukarıda bahsedilen gelişmekte olan ülkelerin dış borç krizi içine düşmelerinin tek sebebi olarak petrol krizi gösterilmemelidir. Çünkü petrol krizini bir sonucu olan petrol fiyatlarında artış daha baş göstermeden, bu ülkelere yönelik yoğun bir kredi arzı olmuştur. Petrol fiyatlarındaki artış, sadece bu arzın daha da kuvvetli olmasına sebep olmuştur. Yani gelişmekte olan ülkelerin dış borç krizi, hem kredi arzı, hem de kredi talebi yönünden incelenmesi gerekmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin yoğun kredi talebindeki neden ise bu ülkelerdeki sermaye birikiminin yetersiz olmasıdır. Çünkü gelişmekte olan ülkeler kalkınabilmek ve gelişebilmek için yüklü miktarda kaynağa ihtiyaç duymaktaydılar. Bu kaynak arayışları da haliyle dışarıdan borçlanarak gerçekleştirilmiş ve yukarıda açıklanan sebeplerden ötürü de bu ülkeler bir dış borç krizi içine düşmüşlerdir (Yürekli, 2004:77).

1.4.4 Küresel sistemik kriz

Sistemik finansal krizler, para ve bankacılık krizlerini de içine alan, finansal sistemin temel işlevlerini yerine getirme becerisinde ortaya çıkan ciddi potansiyel bozukluklar olarak tanımlanmaktadır (Çeviş, 2005:11).

Bir başka görüşe göre ise sistemik kriz, finansal sistemin kredi tahsisi ve ödemeler gibi önemli kalemlerini kesintiye uğratan şok biçiminde tanımlanmaktadır. Bu düşüncede sistematik krizler para krizini içermekteyken her para krizi her zaman sistematik krize yol açar denememektedir (Balı ve Büyükşalvarcı, 2011:17).

Sistemik finansal kriz, potansiyel olarak finansal piyasaların ciddi biçimde bozulmasını ifade etmekte ve ekonomik, politik ve sosyal yaşamın yapısından ve/veya değişkenliğinden kaynaklanmaktadır. Sabit bir döviz kuru veya konvertibilite taahhüdü, merkez bankasının, nihai ödünç mercii (lender of the last resort) olma yeteneğini sınırlayarak bir ödemeler bilançosu problemini, bir bankacılık sorununa dönüştürür. Belli bir düzeyde sabitlenmiş döviz kurları ticari açıkların artmasına yol açar ve bu da

kaçınılmaz bir şekilde ilgili paraya yönelik spekülatif bir saldırıya, döviz rezervlerinde bir kayba ve döviz kurlarında uyum sağlayıcı bir düşüşe yol açar. Bekleyişler döviz kurlarını etkilediği için para değerlerindeki dalgalanmalar büyük ve hızlı olabilir. Bir paranın değerindeki ani düşüşün ilk belirgin etkisi yabancı para cinsinden borçların değerindeki artıştır. Bir spekülatif atak başladığında ve paranın değerinde bir değer kaybı ortaya çıktığında, yeni gelişen piyasa ekonomilerinde borç piyasalarının kurumsal yapısı (borç sözleşmelerinin kısa vadesi ve yabancı paralarla birimlendirilmiş olmaları) ile ulusal paranın devalüasyonu arasında karşılıklı bir etkileşim ortaya çıkar ve ekonomi sistemik bir finansal krize sürüklenir (Delice, 2003:62).

Finansal krizlerin oluşmasının ana nedenlerinden biri de finansal piyasalardaki aşırı dengesizliklerdir (sıklıkla parasal dengesizlikler). Diğer bir deyişle ile finansal krizler, reel ekonomi üzerinde büyük yıkıcı etkiler yaratabilen ve piyasaların etkin işleyiş gücünü bozan finansal piyasalardaki çöküşlerdir (Öztürk ve Gövdere, 2010:380).

Sistemik finansal krize maruz kalan bir ülkede üretim miktarlarında azalma, ekonomik kayıplarda artma ve ülkenin ekonomik etkinliğinde duraklama gözlenebilir (Balı ve Büyükşalvarcı, 2011:17).

1.5 Ekonomik Kriz Modelleri

İktisat literatüründe her ne kadar finansal ve ekonomik krizlerin tanımında, ortaya çıkış sebeplerinde ve türlerinde görüş farklılıkları bulunuyor olsa da bu bölümde anlatacağımız kriz modelleri için tartışma, o kadar yoğun değildir. 1990'dan sonra meydana gelen krizleri açıklamak ve nedenlerini tespit etmek için kriz modelleri gelişmiştir. Özellikle 1997 – 1998 Asya krizi ile birlikte ortaya konan model sayısında artış gözlenmiştir (Özatay, 2011:31). Böyle bir durum meydana gelmişse de ortaya konan her yeni kriz modelinin, kendinden bir önceki modelden daha üstün olduğu söylenememektedir. Çünkü adı geçen tarihten itibaren oluşmaya başlayan krizlerin her birinin nedenleri birbirinden farklılıklar göstermektedir. Haliyle de tek bir model kurup tüm krizleri açıklamaya çalışmak imkansızdır. Tüm krizleri açıklayamıyor olsalar da modellerin asıl işlevi, krizlerin bir boyutuna dikkat çekmek ve krizin gelişim evrelerini gözler önüne sermektir. Haliyle bir krizi incelerken sadece bir model penceresinden bakmak yerine aşağıda açıklayacağımız 3 nesil model birlikte incelenmeli ve böylece krizlerin nedenleri doğru anlaşılmalıdır.

1.5.1 Birinci nesil kriz modelleri

Birinci nesil kriz modellerinin temellerini Krugman (1979) atmış, Flood ve Garber (1984) geliştirmiştir. Krugman bu modelde, sabit kur sisteminde, yabancı paraların tükenmesini ve devamında da devalüasyona sebep olan yüksek miktarda kredi büyümesi gibi politikaların sonuçları üzerine odaklanmıştır. (Pazarbaşıoğlu ve Ötger, 1996:536). Bu modele göre, sabit kur rejimindeyken mevcut döviz rezervleri ile döviz kurunun sürdürülemeyeceği inancının spekülörleri harekete geçirerek ulusal paradan dövize yönelmektedir. Bu hareketlenme daha yüksek oranlı bir devalüasyona yol açmakta ve kriz kaçınılmaz hal almaktadır (Işık, 2004:264).

Krugman'ın bu tespitlerini Flood ve Garber (1984) bir derece ileri götürmüştür. Onlara göre de spekülörler harekete geçerler fakat onların bu ivmesinin tek nedeni devletin bütçe açığı yaratması değil bunun yanında özel sektör zafiyetlerinin de bulunmasıdır. Spekülörler, devletin kötü durumdan kurtulmak için genişletici para politikasına başvuracağını ve bunun, sabit kur rejiminde ulusal paranın değer kaybedeceğini tahmin eder ve atağa geçer. Merkez bankaları da sabit kuru sürdürmek için müdahalede bulununca rezervler erir ve ulusal para devalüe olur. Tüm bu gelişmelerden sonra da dalgalı kura geçilir (Seyidoğlu ve Yıldız, 2006:26).

Krugman (2001), birinci nesil kriz modelleri çerçevesinde, krizlerin 3 nedeni olduğunu belirtmiştir.

- Krizlerin temel nedeni hükümetlerin kötü ekonomik politikalarıdır. Hükümetler bu yanlış politikalar nedeniyle krizi hak etmektedirler.

- Kriz ani olarak gerçekleşse de kaçınılmaz ve tesadüfi değildir. Krizlerin zamanları teorik olarak bile olsa öngörülebilirdir.

- Krizler zararlı değil sadece iktisadi bir sorunu yansıtır (Krugman, 2001:4).

Toparlanacak olursa birinci nesil modelle, teorik olarak oldukça basit makro ekonomik temellere dayanır. Birinci nesil teoriler, krizlerin nedeni olarak kamunun yanlış politikaları ve devamında meydana gelen bütçe açıkları olarak açıklasa da günümüz dünyasında meydana gelen krizlerin tek sebebi bu değildir. Bu sebeple birinci nesil kriz teorileri daha çok 1990 öncesi krizleri açıklamak için elverişlidir (Ramirez ve diğerleri, 2008:4).

1.5.2 İkinci nesil kriz modelleri

İkinci nesil kriz modelleri, birinci nesilde vuku bulmuş açıkları kapatmak için geliştirilmiş ve teorik altyapısını Obsfeld (1994)' in çalışmalarından almıştır. Obsfeld'e göre ekonomik krizler, makro ekonomik politikaların sürdürülebilirliği ile ilgili bir anda ortaya çıkan olumsuz durumlardan kaynaklanmaktadır (Özsoylu ve diğerleri, 2010:30).

Birinci nesil modellerin tersine ikinci nesil modeller, yatırımcıların beklentileri ile hükümet politikaları arasındaki ilişki temeline dayanır ve bu etkileşimler kendi kendini yaratan krizlere sebep olmaktadır. Bu durum örneklendirilecek olursa, politika karar vericileri sabit kuru korumak istedikleri fakat oluşabilecek ilk olağan üstü halde kuru dalgalandırabilecekleri bir durumu analiz edelim. Bu duruma ek olarak, kuru savunmanın maliyeti, yatırımcıların sabit kurun kaldırılacağına inandıkları durumda artıyor ise böyle bir durumda döviz piyasaları kendi kendini yaratan krizlere açık olacaktır. Eğer sabit kur stratejisi güçlü olsa bile yatırımcılar, hükümeti sabit kurdan vazgeçirmeye inanmışlarsa bu düşüncelerini gerçekte görebilmek için hükümeti zorlayabilir. Yani sonuç olarak yatırımcı tahmini kendi kendini yaratan kriz tahminleridir (Yay, 2001:7).

“Bulaşma” ve “sürü psikolojisi” kavramları, ikinci nesil modellerde dikkatle incelenmesi gereken iki kavramdır. Bulaşma, “ bir bölge ya da ülkede başlayan krizin, ilgili bölge ya da ülkenin iktisadi olarak bağlantılı olduğu başka bir bölge ya da ülkeye yayılması” olarak tanımlanmaktadır. Bulaşma, genelde enformasyon yani bilgi ve bilginin yayılması ile ilgilidir. Bu alanda Mendoza ve Calvo (2000 a ve b), Kodres ve Pritsker (2002), asimetrik enformasyonun, ortak temelleri bulunan ya da bir çıkar etrafında birleşen ülkeler arasında bulaşma etkisine yol açtığını tespit eden çalışmalarda bulunmuşlardır. Sürü psikolojisi ise Krugman (1997) tarafından döviz piyasalarının etkisizliği olarak tanımlanmıştır. Sürü psikolojisine göre bir grup yatırımcı varlık satın aldığı anda diğer yatırımcılar da alım yönünde teşvik edilmiş olmaktadır. Çünkü bu alımlar, diğer yatırımcıları olumlu yönde etkilemektedir. Bu modelde yatırımcı hareketler kendi menfaatlerini düşündüklerinden ötürü rasyoneldir ve yatırımcılar ekonomi hakkında kısmi enformasyona sahiptir (Özsoylu ve diğerleri, 2010:21).

Krugman (2001), birinci ve ikinci nesil kriz modelleri arasındaki farkları aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır.

— Birinci modelde kriz bir devlet politikası sonucuyken ikinci modelde devletin bu tip bir sorumluluğu yoktur.

— Birinci nesil modele göre ekonomide bir bozulma meydana gelmişse kriz kaçınılmazdır fakat ikinci nesil modelde böyle bir zorunluluk yoktur.

— İkinci nesil modele göre eğer, ülke parasına spekülasyon bir saldırı gerçekleşirse, bu durum işsizliğe ve çıktı miktarında bir değişime neden olmaz (Krugman, 2001:6-7).

İkinci nesil modeller, küresel finansal piyasaların meydana getirdiği krizleri açıklamak için birinci nesilden daha başarılı olsa da bu tip krizlerin temelini oluşturan güven kaybı ve beklentilerdeki kaymanın nedenlerini açıklamak için yetersiz kalmaktadır (Yay, 2001:7).

1.5.3 Üçüncü nesil kriz modelleri

Yazının 1.4.1 ve 1.4.2 numaraları bölümlerinde, para ve bankacılık krizlerinin ne anlama geldiğini açıklamaya çalışmıştık. İşte üçüncü nesil kriz modelleri, özellikle finans ve bankacılık sektörlerinde meydana gelen sıkıntıları tanımlamak için geliştirilmiştir. Özellikle 90'ların sonunda başlayan Tayland merkezli Asya krizi, bu model kapsamında değerlendirilen bir kriz olmuştur (Çakmak, 2007:92).

Krugman (1998)'in "ahlaki risk" ve Radalet ve Sachs (1998)'in "spekülasyon saldırı" yaklaşımları temelinde yükselen üçüncü nesil kriz modellerine göre, döviz kurlarını hedef alan spekülasyon saldırıları, ulusal paranın reel değerinin düşmesine ve bu da o ülkenin rekabet gücünün artmasına sebep olur. Meydana gelen bu hareketler, başka bir ülkede ticaret açığı meydana getirir ve merkez bankasının uluslararası rezervlerinde bir azalış görülür. Bu sebepten ötürü, sözü edilen ikinci ülkenin ulusal parasına, hızlı bir spekülasyon saldırı başlar (Ural, 2003:14).

Üçüncü nesil modellere giriş yaparken, bu modellerin Asya krizinin nedenlerini açıklamaya yönelik bir girişiminin olduğunu vurgulanmıştı. Bu modellere göre, Asya ülkelerinde güçlü makroekonomik temellerin olması bu ülkeleri krizden kurtaramamıştır. Aynı ikinci nesil kriz modellerinde olduğu gibi, kendi kendini besleyen kötümser beklentiler ve akabinde kendini gösteren panik ve finansal kırılganlık, Asya krizinin nedenleri olarak belirtilmiştir (Çakmak, 2007:93).

Özatay (2009)'a göre, üçüncü nesil kriz modellerinin temellerinin, şirketlerin ve/veya bankaların bilançolarındaki bozulmalardan kaynaklandığı öngörmüştür. Yine Özatay, bu bilanço bozukluklarının sebeplerini de aşağıdaki şekilde sınıflandırmıştır.

- Açık döviz pozisyonlarından kaynaklanan bilanço bozuklukları,
- Vade uyumsuzluğundan kaynaklanan bilanço bozuklukları,
- Sorunlu kredilerin çok olmasından kaynaklanan bilanço bozuklukları,
- Yetersiz sermaye ve yüksek kaldıraç oranının yarattığı bozukluklar (Özatay, 2011: 47-53).

Üçüncü nesil kriz modelleri, spekülatif saldırıların krizlerin bir unsuru olarak görmesi, günümüz krizlerinin nedenlerine daha uygun olması, krizleri daha mikro açıklamalarla inceliyor olmasından ötürü, diğer kriz modellerinden ayrılmakta ve kullanılabilirlik açısından daha uygun görülmektedir.

1.6 Küreselleşmenin Krizlere Olan Etkileri

Küreselleşme kelime anlamı olarak, insanların, şirketlerin ve farklı ulus-devletlerin, etkileşimlerinin ve entegrasyonlarının hızlandırılması ve kuvvetlendirilmesi demektir (Rothenberg, 2003:1).

Bir başka görüşe göre küreselleşme, 3 önemli süreçle oluşmaktadır.

- Finansal sermaye ve mali hizmetlerin serbest bırakılması
- Pazarların, uluslar arası ticarete ve yatırımlara açık hale gelmesi
- Ekonomideki kilit rolü, bilgi ve iletişim teknolojilerinin üstlenmesi

Bunun yanında kamunun ve özel sektör piyasalarının kendine özgü kuralları, bu süreçlerin oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Bu üç sürece karşı, şirketlerin geliştirdiği stratejiler ve davranışlar küreselleşmenin temelinde, mikro ekonomik bir olay olarak algılanmasına da yol açmaktadır (OECD, 2005:16).

Küreselleşme ile birlikte kapitalist sermaye de ülke içinde salınımdan çok yöreselliğe, hatta tüm dünya içinde dolaşır hale gelmiştir. Bu dolaşım haliyle, ekonomik krizlerinde küresel çapta oluşmasına zemin hazırlamıştır. Küreselleşmenin ekonomik alana yansımaya başlamadığı zamanlarda (Bretton Woods toplantıları öncesinde) küçük ekonomiye sahip bir devletin içinde meydana gelen kriz sadece ya o ülkeyi ya da o ticari ilişkiler içinde bulunduğu birkaç ülkeyi etkilemekteydi. Kriz büyük bir ekonomide meydana gelmişse dış ticarete daralmalara yol açmakta bir nebze daha büyük etki

yaratmaktaydı. IMF'nin kuruluş amaçlarından biri de bu tür dış ticaret daralmalarının yarattığı ithalat kısıtlamalarına gidişi önlemek için ödemeler dengesi sıkıntısına giren ülkeye yardım elini uzatmaktı. Fakat küreselleşme ile beraber sınırlar ortadan katlığında dünyanın bir ucundaki ülkede meydana gelen sarsıntı tüm dünyayı etkisi altına alabilmektedir (Eğilmez, 2008:117).

Lenin'e göre, kapitalizmin en üst aşaması emperyalizmdir. Küreselleşme eğer "kapitalist yaşam tarzının, yani piyasa sisteminin, dış ticaret serbestliğinin, tüketimin ve tüketicinin önceliğinin dünya çapında yaygınlaştırılması" biçiminde tanımlanırsa, gerçekten de emperyalizmin, kapitalizmin en yüksek aşaması olduğu görülecektir. Sermayenin küreselleşmiş fakat emeğin küreselleşmemiş olduğu bir ortam şüphesiz kapitalizmin küreselleşmesini ifade edecektir (Eğilmez, 2008:44).

Kapitalizm, özel kişilerinde mülk edinebilme hakkının olduğu, pazara dayalı kaynak dağılımı ve işbölümü üzerine kurulu bir ekonomik yapıdır. Mülkü, gücü ve sınırlı bir ölçüde de ürüne yapılan katkıyı ödüllendirir. Bunun sonucu olarak kapitalizm, tarihteki, en büyük gelir dağılımı adaletsizliğinin doğmasına sebep olmuştur. Kapitalist küreselleşme, tarafların kişisel çıkarlarına dayanan "önce ben" mantığını pekiştirmektedir. Bu işleyiş, zaman içinde bireylerden sektörlere ve kamuya kadar uzanmıştır (Delice, 2003:61).

Küreselleşmenin, günümüz ekonomik dünyasındaki yansımalarına bakacak olursak, ilk analiz edilmesi gereken konu olarak zaman ve mekan gibi sınırlamaların artık olmadığı görülecektir. Dünya üzerinde artık sermaye piyasaları 24 saat açıktır. Küreselleşme ile beraber kolay para kazanma olgusu artık öyle bir noktaya gelmiştir ki bugün için dünya üzerindeki sermaye hareketleri, mal hareketlerinden 100 kat fazla olmuştur (Parasız, 2009:6). Yatırımcılar ellerindeki sermayeleri ile, mal üretip sonrasında da depolama, tutundurma, reklam yapma ve satış sonrası gibi hizmetler ile uğraşacağına, artık sadece öz sermayeleri ile para kazanmayı tercih etmektedirler. Para ile para kazanma arzusu, küreselleşme ile doruk noktasına erişmiştir. Aşağıda belirtilen 3 tip sermaye hareketi, dünya piyasalarında her gün 200 milyar dolarlık bir hareket sağlamaktadır.

- Büyük işletmelerin hazine hizmetleri
- Finansal kurumlar (bankalar, sigorta şirketleri)
- Kurumsal yatırımcılar (emeklilik fonları, ortak menkul değerlere plansman

yapan örgütler ve spekülatif fonlar) (Parasız, 2009:6).

Dünyada bir o yana bir diğ er yana salınan sermayenin, stratejik veya siyasi gücü yüksek olan ülkelerde toplanacağını söylemek yanlış olacaktır. Söz gelimi, ABD 2006 yılında 812 milyar dolarlık bir cari açık verir iken, Japonya 170 milyar dolar, Çin 250 milyar dolar ve petrol ihracatçıları 411 milyar dolarlık cari fazla yaratmışlardır (Boratav, 2011:22).

Para kazanma dürtüsünün artık mal üretim orjininden, sermaye hareketlerine kayması, kapitalizmin diğ er sistemlere nazaran daha az kurala ve sınırlamalara dayanması, spekül atif hareketlere de yol açabilmektedir. Özellikle de borç para ile finansal piyasalarda kar etme arzusu taşıyan yatırımcı, şirket, fonlar veya ülkeler küresel bir kriz anında ilk batacak organizmalar olacaktır. Bu batış, krizlerin bulaşma etkisinden hareketle, sağlıklı olanlara da yansıyacak ve piyasalar kısa vadede bir türlü toparlanamayacaktır (Alkan, 2009:52).

Tablo 1: 2007 yılı seçilmiş göstergelerine göre sermaye piyasalarının büyüklüğü (milyar dolar)

	GSYİH	DÖVİZ REZERVİ	BORSA AKTİFLERİ	BANKA AKTİFLERİ	TAHVİL BONO VB
DÜNYA	54.545	6.448	65.105	84.784	229.712
EU	15.688	279.7	14.703	43.146	86.098
EURO BÖLGESİ	12.202	172.1	10.040	31.137	63.461
ABD	13.807	59.5	19.922	11.194	60.995
JAPONYA	4.381	952.8	4.663	7.839	21.720
FRANSA	2.593	45.7	2.737	8.685	15.789
ALMANYA	3.320	44.3	2.105	4.492	14.204
İSPANYA	1.440	11.5	1.799	2.915	7.857
İNGİLTERE	2.765	49	3.851	11.052	18.748
GELİŞEN ÜLKELER	17.281	4.910	20.920	15.003	43.774

Kaynak: IMF Global Financial Stability Report 2008 Ekim,185

Yukarıdaki verilen incelendiğinde, Dünyanın bir yıl içinde biriktirdiği toplam hasılanın 55 trilyon dolara yakın olduğu görülmektedir. GSYİH, dünya genelinde bu düzeyde iken, tahvil ve bono benzeri finansal kağıtların büyüklüğü ise bu miktarın

yaklaşık 2.5 katıdır. Yani dünya üzerinde bulunan gerçek para miktarının 2.5 katı kadar spekülâtif hareketler ile yön bulan hayali para bulunmaktadır. Bir diğer çarpıcı nokta ise küreselleşmenin, yukarıda değindiğimiz mal piyasalarına yönelimden çok sermaye piyasalarına yönelime sevk ettiğinin bir göstergesi olan banka ve borsa aktifleri büyüklüğüdür. 2007 yılında dünya genelinde borsa aktifleri büyüklüğü 65 milyar dolar iken, bankalarda bulunan para miktarı ise 85 milyar dolara yaklaşmıştır. Bu iki gösterge arasındaki farkın bu kadar az olması, haliyle spekülâtif kazanç elde etmek isteyen yatırımcıların sermayelerini borsa da değerlendirmek istemelerinden kaynaklanmaktadır. Tablodaki dikkat çeken diğer bir nokta ise gelişmekte olan ülkelerin biriktirdiği 5 milyar dolara yaklaşan döviz rezervleridir. Bu ülkeler, kendi geleceklerini garanti altına almak için gelişmiş ülkelerin paralarını rezerve etmişlerdir. Fakat gelişmiş ülkelerde meydana gelebilecek bir krizin, gelişmekte olan ülkeleri de etkileyeceği su götürmez bir gerçektir. Çünkü gelişmiş ülkelerin içine düştüğü bir kriz anında, ülke paralarının değerleri düşecek ve bu düşüşten de o ülkelerin paralarını biriktiren gelişmekte olan ülkeler nasibini alacaktır.

Gelişmekte olan ülkelerin krizlerine değinmişken, haliyle içine düşecekleri tek kriz nedeninin biriktirdikleri döviz rezervleri olmayacağı aşıkardır. Bu sebebin yanında yine gelişmiş ülkelerde meydana gelen, dış ticaret hadlerinde ve faiz oranlarındaki değişmelerde aynı sebeplerden ötürü gelişmekte olan ülkeleri krize sokabilir (Yay, 2001:10).

İster gelişen, ister gelişmekte olan ülkeler için olsun krizler, Marksist öğretilerde kapitalizmin kendi işleyiş şeklinden kaynaklanmaktadır. Eğer bir kriz vuku bulmuş ise bu, sistemin içinde var olan başka bir krizi aşmak için yaratılmıştır (Önder, 2009:15).

BÖLÜM II

2. 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİ

Kapitalizm ve küreselleşme ile beraber (hatta kapitalizm öncesinde bile) krizlerin, dünyanın her tarafında sistemin bir sonucu olarak kaçınılmaz hale geldiği birinci bölümde ifade edilmişti. Finansal sorumluluklarını yerine getiremeyen devletler yıllar yılı bu hastalığa yakalanmışlar daha sonra uyguladıkları makroekonomik politikalarla bu hastalıktan kurtulmaya çalışmışlardır. Yaşanan bu krizlerin en geniş kapsamlısı olarak kabul edilen hatta bazı düşüncelere göre krizin adı “büyük durgunluk” (great resession) olarak adlandırılan (Verick ve Islam, 2010:1) 2008 küresel ekonomik krizi, yazının ikinci bölümünü oluşturacaktır. 2008 krizine ne için ekonomik kriz dendiği, nedenleri, ortaya çıkış şekli verilerle ortaya konacaktır. Ayrıca Avrupa, Amerika ve Türkiye'nin adı geçen bu krizden kurtulmak için ortaya koyduğu politikalar, krizden çıkma çabaları ve nihayet krizin bu ülkelere etkileri açıklanacaktır.

2008 krizi başka bir krizle karşılaştırılmak istense, bu düşünceye uygun olabilecek en önemli kriz 1929 krizidir. Nasıl 2008 krizine “büyük resesyon” denilmişse, 1929 krizi için de bazı akademisyenler tarafından “büyük buhran” tabiri uygun görülmüştür (Eichengreen ve Mitchener, 2003: 6), (Cole ve Ohanian, 2003:1), (Bernanke, 1995:1). Büyük buhran, her ne kadar 1929 yılı için çok “büyük” gibi algılanmış olsa da, dünya genelinin bu krizden etkilendiğini söylemek imkânsızdır. Çünkü küreselleşme hareketlerinin çok yaygınlaşmadığı ve haliyle de sermaye hareketlerinin şu anki kadar hızlı yayılım göstermediği aşikârdır. Fakat bu iki kriz arasında nedenleri ve gelişim aşamaları arasından bazı benzerlikler de yok değildir. Örnek verecek olursak, krize müdahale şekli açısından yeni değildir. 1929 Buhranı sonrası uygulanan Keynesyen politikalardan, 1998 de ki Hedge fon kurtarma operasyonlarına kadar devletin ekonomideki gölgesi her zaman hissedilmiştir. Örneğin, Eylül 1998'de New York FED (ABD Merkez Bankası New York Birimi) ülkenin en büyük hedge fonlarından olan LTCM'yi batmaktan kurtarmak için on dört büyük ticari banka ve menkul kıymet şirketinin katıldığı bir oluşuma gidilmişti. Adı geçen bu işletmeler, toplam 3.6 milyar Dolar sermaye koyarak LTCM'nin yüzde 90'ına sahip olmuşlardı. Fakat 2008 krizi sonucunda ABD hükümetinin faizleri hızlı bir şekilde indirmesi, yapılan hızlı operasyonlar sonucunda birleştirilen bankaların oluşturulması ve

en son mortgage kurumlarına el konulması “müdahaleci bir piyasa”nın neredeyse “normal” haline geldiğini göstermektedir. Tüm bu süreçler ABD ve diğer gelişmiş ekonomilerin mali sistemini yeniden yapılandırılmasına, gelişmekte olan dünyanın sermaye hareketleri ile ilgili politikalarını yeniden gözden geçirmelerine ve dünya finans sisteminin başka bir mantalite ve başka gerçeklerle yeniden dizayn edilmesine yol açacaktır (Alantar: 2008:2).

Büyük buhran ve büyük resesyonun oluşumundan önce de aşırı bir kredi patlaması ile birlikte harcama ve talep artışı olduğu açıktır. 1920’lerde de 2000’lerde de kredi patlaması ve konut piyasasında hareketlilik yüksek seviyelere ulaşmıştır. Bu durum her iki krizde de balon oluşturmuştur.

Bu iki kriz arasındaki benzerliklerden bazıları yukarı şekildeyken, iki krizinin yapısal farklılıkları ve etkileme şekilleri arasında farklılıkların olmadığından söz edilemez. 1929 krizi ile 2008 krizi arasındaki temel farklılık likidite sağlama alanında göze çarpmaktadır. 1929 krizi sırasında altın standardını korumak adına otoriteler likiditenin arttırılmasına izin vermişlerdir. Bu tecrübe ile birlikte 2008 krizinde otoriteler likiditeyi kolay bir şekilde arttırdılar. Kriz başlamasıyla FED ilk olarak “saklama kuruluşları” için kendisinden reeskont penceresinden gecelik faize ve ceza oranına dayalı olarak borçlanma dönemini 2007 Ağustosunda maksimum 30 güne çıkardı ve Mart 2008’de ise 90 güne uzattı. 2007 Aralık ayında “Term Auction Facility” (TAF) yarattı, amacı saklama kuruluşlarına yeni bir fon yoluyla likidite sağlamaktır. İki küresel krizi arasındaki bir diğer farklılık ise 1929 krizi ile birlikte ülkeler yerli sanayilerini korumak ve işsizlikle mücadele etmek adına gümrük duvarlarını yükseltmişlerdir. 1929 krizi ile ilgili önceki literatür Smooth-Hawley ve sonrasında gelen misilleme tarifelerinin krizin bu derece abartılı hissedilmesine yol açtığı üzerinde yoğunlaşmaktaydı. Ancak bu krizde henüz böyle bir durumla karşılaşılmadı ve de bu durum pek de olası görülmemektedir (Yılmaz ve Gayğusuz, 2009:4).

Tüm bu bilgiler ve 2008 krizine giriş yaptıktan sonra, bölümün konusunu ihtiva eden bu krizin nedenleri, gelişimi ve patlak verdiği nokta üzerinde durulacaktır. Ayrıca krizin doğuş yeri olan ABD’ye, Avrupa’ya ve Türkiye’ye olan etkileri incelenecek, bu ülke veya bölgelerin krizden kurtulma çabaları analiz edilip, krizin yaratmış olduğu sonuçlar açıklanacaktır.

2.1 Krizin Gelişimi Ve Patlak Vermesi

2008 ekonomik krizinin nasıl geliştiği, bu konu ile az yada çok ilgilenenler tarafından ABD konut kredi (mortgage) piyasasında yaşanan şiddetli dalgalanmalar şeklinde tanımlanmaktadır. Bu bilinen bir gerçeğin sadece bir kısmı olsa da krizin tek gelişim sebebi olarak tanımlanması elbette kabul görmeyecektir. Eğer kriz sadece bu sebepten meydana gelmiştir diyebilseydik, böylesine büyük bir ekonomik krize dönüştüğü gerçeğini nasıl cevaplandırabilirdik? Ya da aynı soruya başka bir cevap olarak krizin, sebebi ABD'deki mortgage kredileri ise, dünya'nın geri kalanının bu krizden neden etkilendiği sorusuna nasıl cevap bulabilirdik. İşte bu yüzden ki yaşanan bu krizin tek sebebi mortgage krizi değildir. Mortgage krizi, 2008 krizinin patlamasına sebep olan, göz önüne çıkan bir noktadır. Konut sektöründeki bozulmaların ilk fark edilmesi, 2006 yılının ikinci çeyreğinde "Ownit Mortgage Solutions'un" iflas edilmesi ile olmuştur. Konut piyasasında ortaya çıkan bu dalgalanma subprime mortgage alanında da dalgalanmaya sebep olmuş ve bunu takiben 2 Nisan 2007 yılında "New Country Financial"ın da iflas etmesiyle krizin ayak sesleri daha hissedilir bir şekilde duyulmaya başlanmıştır (Yılmaz ve Gaygusuz, 2009:4).

Finansal piyasalarda krizin ilk belirtileri yukarıda belirtilmiş olsa da, krizin bu kadar büyük çapta olacağını hissettiren olaylar, konut kredilerinde ikincil piyasanın gelişmesi için oluşturulan Freddie Mac ve Fannie Mae'nin devlet kontrolüne geçmesi ve ardından büyük yatırım bankası Lehman Brothers ABD İflas Yasasının 11'inci maddesi kapsamında iflas başvurusunda bulunmasıdır. Sonrasında ise Merrill Lynch'in çok düşük bir bedelle Bank of Amerika ya satılması ve sigorta şirketi AIG'nin, operasyonlarını devam ettirebilmek için FED'den (ABD Merkez Bankası) önemli tutarda kredi kullanmak durumunda kalması bütün küresel finansal dengeleri sarsmak için yetmiştir (Alantar, 2008:1).

Freddie Mac ve Fannie Mae gibi iki tane kuruluşun devlet kontrolüne geçmesi, ekonomiyi nasıl derinden sarsabilir sorusuna cevap olarak, adı geçen bu iki kurumun yapısına bakmakta fayda vardır. 1968 yılında kurulan Fannie Mae, Federal Ulusal İpotek Birliği'nin (Federal National Mortgage Association) kısaltılmış adıdır. Yarı özerk olarak faaliyetlerini sürdüren kurum, özel bir şirket gibi yönetilmekte ve hisse senetleri New York Menkul Kıymetler Borsasında işlem görmektedir. Fannie Mae'nin

işlevi, belirli kural ve çerçevelere dayanarak Mortgage kredisi satın almaktadır. Aldığı bu krediler, yazı özerk yapısından dolayı devlet garantisi altındadır. Freddie Mae'nin kurumsal kimliği ve güvenilirliği ve kredibilitesi, 2008 krizine kadar AAA kredi seviyesinde bulunmaktaydı. Almış olduğu bu kredi notundan da anlaşılacağı gibi Fannie Mae, güçlü bir taahhüt düzeyine de sahipti.

Freddie Mac ise, İpotekli Konut Kredisi Kuruluşu'nun (Federal Home Loan Mortgage Corporation) kısaltılmış adıdır. Freddie Mac'de Fannie Mae gibi konut kredisi satın alır ve bu alımları iki farklı şekildedir.

- Anapara ve faizin zamanında ödenmesi üzerine kurulu GOLD programlı krediler
- Faizin zamanında, anaparanın ise kredi sonunda ödendiği programlar

Freddie Mac'in, Fannie Mae'den farklı olarak konut kredisi teminatları hükümet tarafından teminat altında değildir. Fakat ABD, dolaylı yollardan da olsa Freddie Mac taahhütlerine destek vermektedir (Parasız, 2009:66-67).

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı gibi Freddie Mac ve Fannie Mae, yarı özerk yapıları itibari ile aldıkları veya sattıkları her türlü konut kredileri devlet güvencesi altındadır. 2008 küresel ekonomik krizinin de konut piyasalarında meydana gelen sarsımlardan oluştuğu bilindiğinde, adı geçen bu iki kurumun varlığını devam ettirememesi kaçınılmaz sondur. Yarı özerk bu iki kurumun krizden dolayı oluşan borçlarının devlet tarafından ödenmesi, ABD hükümetine aşırı yük getirmiş ve belirli miktarlarda kurtarma paketleri hazırlanmıştır.

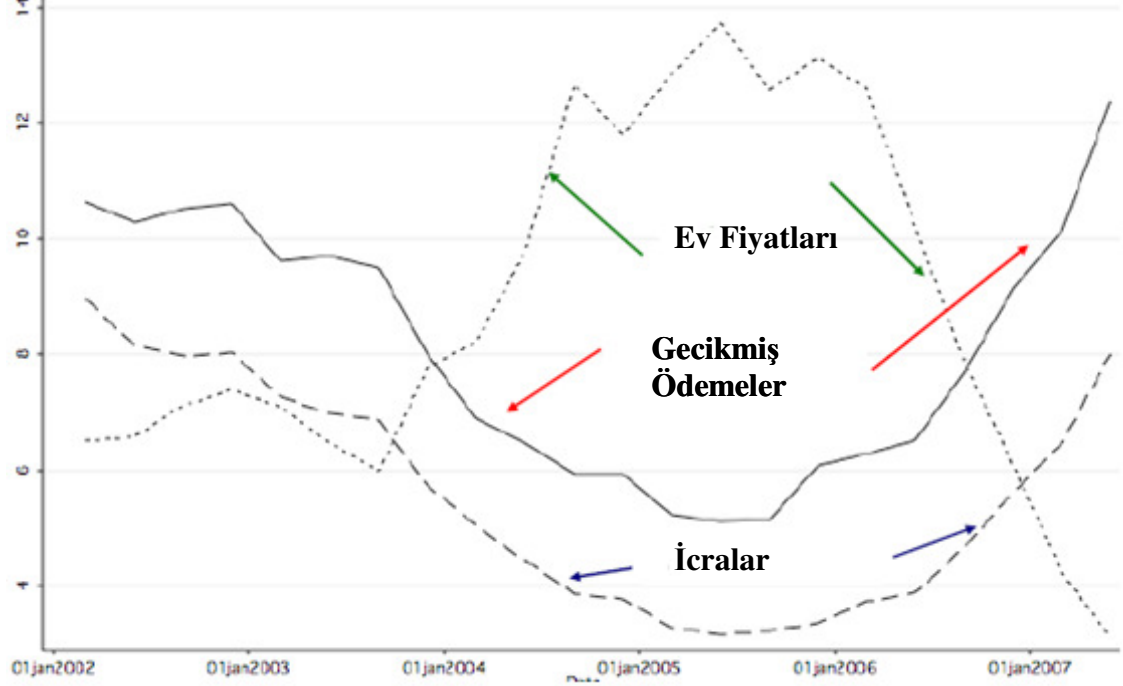
Krizin gelişim süreçleri incelendiğinde ise 7 Şubat 2007 tarihinde ABD senatosunun, kötü gittiği tahmin edilen subprime "eşik altı" kredi piyasasının durumu hakkında bilgi aldığı tarihin önem arz ettiği görülmektedir (Özatay, 2011:103). Çünkü bu tarih senato tarafından krizin artık kaçınılmaz olarak yaşanacağı gerçeğini kabul etmesi açısından önemlidir. Eşik altından kasıt, kredi aldığı anda geri ödeme gücünün en az olduğu kesimi ifade etmesidir. Eşik altı kredileri mortgage kredileri arasında, batık kredi oranının olma ihtimali en yüksek olan kredi çeşididir. Bunun sebebi, borçlarının geri ödeme anında, ana para ve faiz ödemelerinin, gelirlerinin yüzde ellisinden fazla olmasıdır. Yapılan bu zorunlu ödemelerden sonra kredi alan kişinin, yaşam standartlarını ciddi oranda düşmüştür. Senatonun yapmış olduğu incelemelerde 2005 yılından önce, kredi alanların kredilerini geri ödeyemedikleri, bu sebepten dolayı da mahkemeye düştükleri yada kredi ile aldıkları mülkleri elden çıkardıkları görülmüştür.

Ayrıca incelemenin yapılmış olduğu 2007 yılında ise, kredi alanlar tarafından ödemelerin ciddi bir şekilde aksatıldığı fark edilmiştir (Özatay, 2001:104).

Emlak sektöründeki sert iniş ve çıkışların, finansal piyasalara etki edeceği kaçınılmazdır. Yaşanan bu değişimlerin finansal piyasalara etkisi, ev fiyatlarındaki düşüş ve bu düşüşe bağlı olarak da ödemelerde gecikme ve icralardaki artıştır. Bu etkinin sebebi eşik altı kredilerin sayısında ve ayarlanabilir ipotek faiz oranlarında bir artış yaşanmasıdır. Fakat şu nokta da göz ardı edilmemelidir ki aşırı risk alımı ve kendi evine sahip olmayı teşvik edici düşük faizli para politikaları arasında ciddi bir ilişki vardır. Bu bağlantı, aşağıdaki şekilde gösterilmiştir (Taylor, 2008:7).

Şekil 1: Ev Fiyatlarındaki Değişimler ve Eşik Altı Ayarlanabilir Mortgage Gecikmiş Ödemeleri ve İcraları

Kaynak : Taylor, 2008:8

Yukarıdaki şekle göre, ev fiyatlarında 2005 yılının sonuna kadar ciddi bir şekilde artış yaşanmış ve 2006 yılının başından itibaren ciddi bir düşüşe geçmiştir. Ev fiyatları artarken gecikmiş ödemeler ve icraların sayısında düşmüştür. 2006 yılının başından itibaren ev fiyatlarındaki düşüşün aksine gecikmiş ödemeler ve icraların sayısında ciddi bir artış gözlemlenmektedir.

Aşağıda tarihi ile birlikte açıklanan olaylar krizin gelişim evrelerinin daha iyi anlaşılması adına yardımcı olacaktır.

22 Şubat 2007 : HSBC'nin konut sektöründeki gelişmelerden dolayı 10,5 milyar zarara uğramış ve mortgage bölüm başkanı işten çıkarılmıştır.

12 Mart 2007 tarihinde ABD'de kredi verenler, New Century Financial adlı eşik altı piyasalarda faaliyet gösteren bir kuruma kredi vermeyi kesmiştir.

16 Mart 2007 tarihinde, eşik altı piyasalara kredi sağlayan Accredited Home Landers adlı şirketin 2,7 milyar dolar tutarındaki kredilerini, bu rakamdan çok daha düşük bir rakama satmak zorunda kalmış ve nihai olarak New York savcılığı eşik altı piyasalar hakkında inceleme başlatmıştır.

3 Mayıs 2007 tarihinde, Dünya'nın en büyük motor ve araç şirketlerinden biri olan General Motors'un finansman departmanı 1 milyar dolar zarar ettiklerini duyurmuştur.

22 Haziran 2007'de Bear Stearns bünyesindeki, yapısı itibari ile ABD'de en az denetlemeye ve düzenlemeye tabi olan hatta "zengin fonu" olarak da bilinen iki hedge fona, 3.2 milyar dolarlık zarar devretmiştir. Bu aktarıma neden olarak da bu fonların içinde bulunan toxic "zehirli" menkul kıymetlerin fiyatlarında meydana gelen düşüşten dolayı, şirket sermayelerinin azalmasını göstermiştir.

10 Temmuz 2007 tarihinde ise kredi derecelendirme kuruluşları, eşik altı tahvillerin, kredi notlarının yeniden inceleneceğinin duyurmuştur (Özatay, 2001:104-105).

Yukarıdaki tarihler elbette ki 2008 ekonomik krizinin tek önemli tarihleri değildir. Fakat konuya ışık tutması için yeterlidir. Mortgage kredileri ve özellikle eşik altı kredilerde meydana gelen geri ödenememe durumu, türev piyasaların oluşturmuş olduğu balonu patlatmaya yetmiştir. Türev piyasalar, 1987 yılında Drexel Burnham Lambert tarafından geliştirilmiştir, 2001 yılında ise Gaussian modeli ile piyasalarda hayat bulmuştur. Risk almayı teşvik etmesi, yüksek kaldıraç etkisi ve denetimsizliğe prim vermesi sebebiyle türev piyasalar, finansal enstrümanların değeri üstünde değerlendirilmelerine sebep olmuştur (Alkan, 2009:54).

Tablo: 2 Yıllar itibari ile Dünya genelinde türev piyasalarının büyüklüğünün GSYİH ile karşılaştırılması (Trilyon Dolar)

	HAZ. 06	ARA. 06	HAZ. 07	ARA. 07	HAZ. 08
Toplam Türev Ürünler	370	414	516	595	683
Yabancı para kontratları	38	40	49	56	63
Faiz oranı kontratları	262	291	347	393	458
Hisse bağlantılı kontratlar	6.7	7.5	8.6	8.5	10.2
Emtia kontratları	6.4	7.1	7.6	8.5	13.2
CDS²	20.4	28.6	42.5	57.9	57.3
Diğerleri	35.9	39.7	61.7	71.7	81.7
GSYİH		49		55	

Kaynak : Alkan, 2009:55

Tablodan da anlaşılacağı üzere, hangi türev ürüne bakacak olunursa olursun oranlarda, 2008 yılına kadar önemli bir artış olduğu görülmektedir. 2006 yılı Dünya GSYİH'sı 49 trilyon dolar seviyelerindeyken, aynı yılın toplam türev ürünleri değeri toplamı bu rakamın yaklaşık 9 katıdır. Aynı durum 2007 yılı verileri için incelendiğinde türev piyasalar toplamının GSYİH'nın 11 katı kadar olduğu görülecektir. Türev piyasaların oluşturmuş olduğu balon, gerçekte var olan ekonomik aktiflerin kat kat üzerindedir. Dünya genelinde her yıl büyüyen bu balonun elbette sürdürülemeyeceği ve bir yerden patlak vereceği aşîkârdır.

² Credit Default Swap yani kısa adıyla CDS kısaca ülkelerin borç riskini ifade etmektedir. Kredi derecelendirme kuruluşlarının ülkelere verdikleri notların karşısı olarak, piyasaların ülkelere verdikleri notları ifade etmektedir. Bir ülkenin kredi derecelendirme kuruluşları tarafından verilen notu ne kadar iyi olursa olsun, CDS oranı düşük olan bir ülke finansal piyasalar tarafından yatırım yapılabilir bir nitelikte değildir. Yani CDS bir ülkenin iflas etmesi ihtimalinde ödenmesi gereken risk primini ifade etmektedir.

Tablo 3: ABD Bütçe Ofisinin Yıllık Tahmini Bütçesi Ocak 2001 – Ocak 2009*/** (Milyar Dolar)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
PBO 2001 Tahmini Bütçe	281	313	359	397	433	505	573	635	710
Ekonomik ve Teknik Değişimler	68	321	372	290	208	121	12	83	710
Politik Değişimler	86	149	364	520	543	633	723	1008	1370
Vergi ve Harcamalar	85	145	350	485	483	541	593	834	1146
Kamu borçlarının faizi	1	4	14	35	60	92	130	174	224
Toplam Değişimler	154	470	736	810	751	754	735	1.091	2080
Reel kar ya da zarar	128	-158	-378	-413	-318	-248	-161	-455	-1371
GSYİH	10,060	10,378	10,804	11,504	12,542	13,023	13,808	14,224	14,257
PBO 2001 Tahmini Bütçe (GSYİH'daki yüzdeler oranları)	2.8	3.0	3.3	3.4	3.5	3.9	4.1	4.5	5.0
Ekonomik ve Teknik Değişimler	0.7	3.1	3.4	2.5	1.7	0.9	0.1	0.6	5.0
Politik Değişimler	0.9	1.4	3.4	4.5	4.4	4.9	5.2	7.1	9.6
Vergi ve Harcamalar	0.8	1.4	3.2	4.2	3.9	4.2	4.3	5.9	8.0
Kamu borçlarının faizi	0.0	0.0	0.1	0.3	0.5	0.7	0.9	1.2	1.6
Toplam Değişimler	1.5	4.5	6.8	7.0	6.1	5.8	5.3	7.7	14.6
Reel kar ya da zarar	1.3	-1.5	-3.5	-3.6	-2.6	-1.9	-1.2	-3.2	-9.6

* Sütun değerleri yuvarlanmıştır.

** PBO : parlamento bütçe ofisi. “ Bütçe ve Ekonomik Görünüm : 2009 -2019”. Ocak 2009; PBO : parlamento bütçe ofisi. “ Bütçe ve Ekonomik Görünüm : 2002 -2011”. Ocak 2001.

Kaynak : Auerbach – Gale, 2009: ek tablo 1

Krizin çıkış ülkesi olan ABD'nin konsolide bütçe verileri tablo 3'e bakarak incelendiğinde, vergi ve harcama kalemlerinin yılları itibari ile ciddi bir şekilde arttığı gözlemlenmektedir. 2001 yılında 85 milyar dolar civarında olan vergi ve harcamalar toplamı, kriz yılı olan 2008'de 834 milyar dolar seviyelerine gelmiştir. Krizden çıkış adına vergi ve harcamalarda artışa gidildiği gözlenirken, bu rakam 1.146 trilyon seviyelerine kadar yükselmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak, kamu borçlarına karşılık ödenen yıllık faiz miktarı 2001'de sadece 1 milyar dolar iken, kriz yılına kadar yüzde 174'lük trajik bir artış yaşamıştır. Aynı iç karartıcı durum, GSYİH ile karşılaştırıldığında da gözlenmektedir. Vergi ve harcamalar 2001 yılında GSYİH'nin sadece yüzde 0.8'i kadar iken, 2008 yılında yüzde 5.9 seviyelerine kadar yükselmiştir. Buna paralel olarak da kamu borçlarının faizinin GSYİH'da bir karşılığı olmamasına rağmen, yani kamunun hiç faiz borcu bulunmuyor iken, kriz yılı öncesi olan 2007'de bu oran yüzde 1 seviyelerine yaklaşmış ve nihayet 2008 yılında da yüzde 1 seviyelerini geçmiştir. 2009 yılında da bu artış devam ederek yüzde 1.6 düzeyine çıkmıştır.

2.2 Krizin Nedenleri

2008 küresel ekonomik krizinin nedenleri, bölüm 2.1'de anlatılan krizin gelişimi ve patlak vermesi bölümü ile bağlantılıdır. Çünkü, bir krize neden olacak araçlar bir anda ortaya çıkamayacağından, problem uzun vadede belirginleşir. Yani krize neden olabilecek sorunlar, bir süreç içinde gelişir ve yine aynı sorunlardan ötürü kriz patlak verir. Bu bölümde, krizin nedenleri farklı görüşlerin eşliğinde açıklanmaya çalışılacaktır.

2008 ekonomik krizinin, genel olarak ABD'de yaşanan konut kredilerinde bir bozulmayla birlikte başladığı kabul edilirse, haliyle krizin en önemli nedeni de konut sektöründeki sorunlar olarak kabul edilebilir. Devlet tarafından konut kredisi alımlarına getirilen vergi kolaylıkları, konut piyasasında talep artışı yaşatmıştır. Talep artışı iktisadın temel prensiplerinden hareketle, fiyatlarda yükselmeye sebep olsa da, tüketicilerin ödedikleri kredi taksit tutarı, aylık gelirlerinin karşısında az bir miktar tuttuğundan konut sektöründeki bu büyüme plansız bir şekilde devam etmiştir. Buna paralel olarak ev fiyatlarındaki artış, ev sahiplerinin tüketimlerini de arttırmıştır. Tüketiciler, artan ev fiyatları nedeniyle, eskiye göre daha fazla kredi kullanma fırsatı bulmuştur. Bunun neticesi olarak da evlerinin bakım – onarımına, yeni eşya alımlarına

hatta yeni araba alımına kadar bir çok yeni alanda harcama yapmışlardır. İşin korkunç tarafı ise bankaların, daha önce çeşitli nedenlerle kredi alıp ödemelerde sorun yaşayan, ödemeleri aksatan bireylere de kredi vermesidir. Bankaların kar yarışı ve daha fazla kazanma hırsı yaşanan bu garipliğin en büyük nedeni olarak gösterilebilir. Ödemelerde sorun yaşayan bireylerin aldıkları krediler, diğerlerine nazaran daha ağır kredi yükümlülükleri ve yüksek geri ödeme taksitleri barındırdığından, bu bireylerin kredileri ödemeleri çok da kolay olmamaktadır (Özsoylu ve diğerleri, 2010:43-44).

Yukarıdaki bölümde de anlatıldığı üzere başlangıçta, bireylerin yararına olarak gözüken bu kredi kolaylıkları, kredi faizlerin artmasıyla tersine dönmüştür. Bireyler, aldıkları kredileri ödeyememeye başlamış, aldıkları evleri ipotek ettirmek ve hatta bankalara bırakmak zorunda kalmışlardır.

Dinler (2009), ise 2008 küresel ekonomik krizinin ortaya çıkış nedenlerini 3 ana başlık altında toplamıştır;

- Rantabilite arzusu
- Ödünç verme koşullarının gevşetilmesi
- Yüksek riskli finansal uygulamalar

Rantabilite arzusundan kasıt, 2000’li yılların başında, borsa ve buna bağlı olarak da hisse senedi piyasalarındaki karlılığın düşmesi ve yatırımcıları, karlılıklarını attıracak başka alanlar bulmak zorunda kalmalarıdır. Bu kapsamda hedge fonlar’ın yükselişi sağlanmış ve bu alana yatırımların kayması içinde yukarıda sözü edilen, ödünç verme ve yenilik yapma koşulları gevşetilmiş ve bu fonların faaliyet alanları attırılmıştır. Ödünç verme koşullarına bakıldığında genel olarak konjonktür ile doğru orantılı bir şekilde hareket ettiği görülür. Şartlar uygun ise ödünç verme kriterleri yumuşarken, tersi durum yaşandığında şartlar zorlaşmaktadır. Yüksek riskli finansal uygulamaların temeli ise “menkul kıymetleştirme”dir. Likit olmayan banka kredilerinin, finansal piyasalarda pazarlanabilir hale dönüştürülmüş şekli olan menkul kıymetleştirme, temelde bulunan bankanın menkul kıymetleştirilen varlıkları, daha önceki bölümlerde açıklanan, Freddie Mac, Fannie Mae gibi aracı kurumlara bırakması ve bu “özel amaçlı taşıyıcıların” senetleri piyasaya sürmesi ile gerçekleşmiş olur (Parasız, 2009:62-65). Daha önceki bölümlerde de açıklandığı üzere, konut kredilerinin faizlerinin aşırı yükselmesi sonucu, bireyler tarafından alınan kredilerin geri ödenememesi ve topladıkları senetlerin değerinin aşırı düşmesi sonucu Fannie Mae ve Freddie Mac’in batması, 2008 küresel

krizinin bir nedeni olarak sayılabilecek konut sektöründeki bozulmayı açıklamak için yeterli olacaktır.

Balı'nın görüşleri de 2008 küresel ekonomik krizinin nedeni olarak konut sektöründeki bozulma temelli olduğunu destekler niteliktedir. Balı'ya göre, Krizden önceki yıllarda, faiz oranlarının düşük olması ve büyük miktardaki yabancı fonların ülkelere girişi yüzünden kredi koşulları kolaylaşmıştı. Bu sebeple, konut yapımında büyük bir artış meydana gelmiş ve "borca dayalı tüketim" teşvik edilmişti. Kredi koşullarının esnek ve para akışının da yoğunluğu, ABD'deki konut balonunun oluşmasına katkıda bulunmuştur. Hangi türde olursa olsun kredi alabilmek kolay hale gelmiş ve böylece tüketiciler yüklü miktarda geri ödeme yükümlülüğü altına girmiştir. Kredi ve konut patlamasına bağlı olarak, ipotekli ev kredisine dayalı tahvil (MBS) ve CDO adı verilen ve değeri ipotekli konut kredilerinin geri ödenmesi ile konut fiyatlarına bağlı olan bir takım finansal araçların değeri de büyük ölçüde yükselmiştir. Bu finansal yenilik sayesinde, dünyanın her yerindeki kurumlar ve yatırımcılar, ABD konut piyasasına yatırım yapabilir hale gelmişti. Ev fiyatları düşünce, bu senetlere yatırım yapan dünyanın belli başlı kurumları, büyük zararlar rapor etmiştir. Ev fiyatlarının düşmesi ayrıca, evlerin değerinin kredi borcundan daha düşük olmasına yol açmış bunu takiben de hacizler başlamıştır. 2006'nın sonlarında ABD'de başlayan haciz salgını, tüketicilerin servetini emerek bankaların finansal güçlerini sarsmaya halen devam etmektedir. Kriz konut piyasasından diğer piyasalara da sıçrayınca, diğer tür kredilerde de temerrüt ve zararlar da büyük ölçüde artmıştır. Tahmini küresel zarar, trilyonlarca dolar olarak ifade edilmiştir (Balı ve Büyüksalvarcı, 2011:200).

Ayrıca, konut ve ticari balonlar oluşurken, bazı faktörler, ekonomik sistemin hem büyümesine hem de kırılmaşmasına yol açmıştır. Yetkililer, yatırım bankaları ve serbest fonlar gibi bölge bankacılık sistemi olarak da bilinen finansal kurumların etkilerinin gittikçe arttığını anlayamamışlardır. Bazı uzmanlara göre, bu kurumlar, ABD ekonomisine kredi verebilen ticari bankalara dönüşmüşlerdi ama bu bankaların tabi olduğu düzenlemelere tabi değillerdi. Bu kurumlar ve bazı normal bankalar, yukarıda sözü edilen kredileri verebilmek için büyük miktarda borçlanmışlardı ama geri ödenmeyen krediler ve MBS tahvilleri yüzünden uğradıkları zararları karşılayacak güçleri bulunmamaktaydı. Dolayısı ile bu bankaların kredi kapasiteleri etkilendi ve ekonomik faaliyet yavaşladı. Önemli finansal kurumların istikrarı ile ilgili kaygılar yüzünden, merkez bankaları, kredi vermeyi teşvik etmek ve ticari senetlere olan güveni

tazelemek için fon sağladılar. Ayrıca hükümetler, önemli finansal kurumları kurtardılar ve ekonomik teşvik programları uyguladılar. Fakat “krizin gelişimi ve patlak vermesi” bölümünde de sözü edildiği gibi kriz, 15 Eylül 2008 gibi Lehmann Brothers’ın iflasını istemesi üzerine doruğa tırmanmıştır (Balı ve Büyükşalvarcı, 2011:200).

Bir başka görüş ise, büyük durgunluğun nedeni olarak aşağıda sıralanan şu nedenleri göstermiştir (Alantar, 2008:5).

- Finansal piyasadaki likidite bolluğuna ve bolluğun yüksek karlı operasyonlara dönüştürülmesi,

- Likidite bolluğundan dolayı, nakit akışlarının bir havuzda toplanarak, yatırımcılara satılmak üzere mali bir varlık olarak menkul kıymetler üretilmesi,

- Yatırım yapılabilecek birden fazla finansal alan olmasına rağmen, bu alanların karmaşık bir yapıda olması ve bilgiye ulaşılacak istenildiğinde görülen saydamlık eksikliği,

- Finansal derecelendirme kuruluşlarının kriz öncesinde iyi çalışmaması ve krize karşı ilk tepkiyi çok geç göstermesi,

- Özellikler FED gibi düzenleyici denetleyici kuruluşların değişen risk ortamına karşı önlem almakta geciktiği söylenebilir.

Kapitalist sistemin var oluş sebebinin zaten bir kriz yaşanması için geçerli bir neden olduğu savunan Marksist düşüncenin, 2008 küresel krizinin nedenlerine nasıl baktığına bakmakta da fayda vardır. Marksist düşünce 2008 krizinin orijini olarak, sermayenin aşırı birikmesiyle karlılığın, başta ABD olmak üzere, erken kapitalistleşmiş ülkelerde azalmasını göstermiştir. Marksistler, üretken alanda karlılıktaki düşmenin önüne, üretim maliyetlerinin ucuz olduğu alanlara kaydırılması, işçi ücretlerinin ekülerde de baskılanması ve yeni üretim tekniklerinin kullanılması gibi yöntemlerle kriz atlatılmaya çalışılmışsa da, bu çabanın sonuç vermediği görüşüne hâkimdirler (Sarıtaş, 2011:73).

2008 küresel krizinin nedenleri farklı düşünceler eşliğinde aşağıdaki gibi toparlanabilir.

- Mortgage kredilerinin bolluğuna karşın, faiz oranlarının düşük olması ve ev fiyatlarının yüksekliği, bireylerin ödeyemeyecekleri kredileri almasına sebep olmuş ve finansal sistemde şok etkisi yaratmıştır (Murphy, 2008:1-11).

- ABD merkez bankasının uygulamış olduğu para politikaları sebebiyle ev fiyatlarının karşılanamayacak seviyelere yükselmesi ve bunun da konut sektöründe bir balon oluşmasıdır (Labonte,2007:4).

- Son 10 yılda, küresel sermaye akımları karşılanamayacak seviyelere gelmiştir. Çin, Japonya, Almanya gibi ülkeler küresel sermayeden daha fazla pay alırken, Büyük Britanya ve ABD gibi ülkeler sermaye transferi yapan konuma geçmiştir (Smaghi, 2008:1-5).

- Kredi derecelendirme kuruluşları bir çok eşik altı mortgage kredisi sağlayıcılarına AAA notu verirken, sonrasında bunların bir çoğu düşük puanlar almaya başlamış ve eşik altı mortgage modeli sorgulanmaya başlamıştır. Kredi derecelendirme kuruluşlarının başlarda vermiş oldukları yüksek notlar sebebiyle piyasadaki güvenleri kaybolmaya ve not verme kriterleri sorgulanmaya başlamıştır (Securities and Exchange Comission, 2008:284).

- Finansal piyasalara, yeni finansal enstrümanlar ve türev ürünler çok çabuk girmiş ve piyasalar bu hıza ayak uyduramamıştır. Krizin oluşmaması için adı geçen bu enstrümanların finansal pazarlara girmeden önce bir hazırlık dönemi geçirmesi gerekmekte ve piyasa aktörlerinin, kural koyucuların ve kredi derecelendirme kuruluşlarının bu zamanı türev ürünlere sağlaması gerekmektedir (Mason, 2008:8).

- Yatırımcıların rasyonel davranamaması ve kişisel hırslarının etkisine kapılıp kontrolü yitirmeleri, her zaman optimal seçimler yapmalarını engellemiştir. Atmış oldukları bu yanlış adımları sistemi krize sürüklemiştir (Sunstein and Thaler, 2008:1).

2.3 Krizden Kurtulma Çabaları

2008 küresel ekonomik krizi her ne kadar ABD’de bir finansal kriz olarak ortaya çıkmış ise de, diğer piyasa araçlarını da etkilemiş ve ekonomik bir kriz haline dönüşmüştür. Sermayenin serbestçe hareket edebilmesi ve küreselleşmenin de etkisi ile, kriz çok kısa zamanda tüm dünyaya yayılmıştır. İçine gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri de alabileceğimiz birçok ülke borsalarında ciddi düşüşler yaşanmış, ülke tahvillerinin değerleri azalmış, risk primlerinin maliyeti yükselmiştir. Bunun gibi bankacılık piyasalarında, finans sektöründe ve hatta reel sektörde arttırabileceğimiz birçok bozulmalar baş göstermiştir (Erdönmez, 2009:85). Tüm bu yaşananlar karşısında, ülke hükümetleri krizden kurtulma adına ciddi adımlar atmıştır. Daha

sonraki bölümlerde ABD, Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye'nin 2008 krizinden kurtulmak için yapmış olduğu düzenlemeler daha ayrıntılı bir şekilde anlatılacak olsa da bölümün konusu itibariyle genel olarak krize karşı takınılan tutum bu bölümde anlatılacaktır.

Kriz dönemlerinde ülke yöneticileri, ekonomilerini krizden kurtarmak için bir takım önlemler almak zorundadır. Bu önlemleri Erdönmez (2009), 4 ana kategoriye ayırmıştır.

Tablo 4: Ülkelerin Aldıkları Önlem Kategorileri

Para Politikası Araçları	—Faiz Oranı Değişiklikleri —Zorunlu Karşılık Oranlarında Değişiklik Döviz Kuru Müdahalesi
Finansal Sisteme İlişkin Kriz Önleme Araçlar	— Mevduat Garantisinin Artırılması — Bankaların Yeniden Sermayelendirilmesi — Likidite Enjeksiyonu — Banka Kredi/ Borçlarına Devlet Garantisi Verilmesi — Kamulaştırma/Fona Devir — Ticari Tahvillerin Alınması İçin Fon Ayrılması — İpotekli Konut Kredisi Tahvillerinin Alınması Açığa Satışın Yasaklanması — Toksik Varlıkların Alınması
Uluslar arası Kuruluşlar	—Swap Kanalı —IMF
Diğer	— İstihdam, Altyapı Yatırımlarının Artırılması, KOBİ'lere ve Düşük Gelir Gruplarındaki Hane halklarına Yapılan Yardımlar vb

Pek çok ülkede meydana gelen krize müdahalelerin amacı, banka bilançolarının finansal ve yapısal enstrümanlar ile yeniden inşasına yöneliktir. Devletlerin kendi güvencesi altına aldığı mevduatlar, bilançoların pasif tarafını oluştururken, likidite enjeksiyonları ise nakit ve menkul kıymet barındırdığından bilançoların hem aktif hem de öz sermaye nedeniyle banka bilançolarının pasif tarafıyla ilişkilidir. Ülkelerin bazıları, krizden kurtulmak için hisse senedi alacağını açıklamış, bazıları da para politikasının sürdürülebilirliğini sağlamak ve bankacılık sektörünün erişilebilirliğini devam ettirmek adına banka borçlarına garanti verdiğini duyurmuştur. Ayrıca bazı ülkelerde mortgage sektörünün iflas etmesini engellemek için konut kredisi tahvillerini satın almıştır (Erdönmez, 2009:89). Tablo 4'te yukarıda bahsedilen bu enstrümanların, belli başlı bazı ülkeler tarafından nasıl kullanıldığı açıklanmıştır.

Tablo: 5 Çeşitli Ülkelerin Krizin Başlangıç Aşamasında Aldıkları Önlemler

	Geleneksel Para Politikası Araçları		Krizin Çözümüne Yönelik Araçlar					
	Likidite enjeksiyonu	Faiz Oranı Değişimi	Özel Mevduatlara Garanti	Banka Kredilerine Garanti	Finansman Bonusu Satın Alma Fonları	Açığa Satışların Yasaklanması	Sermaye Enjeksiyonu	Mortgage Bonolarının Satın Alımı
ABD	X		X	X	X	X	X	X
Japonya	X			X		X		
Almanya			X	X		X	X	
Fransa				X		X	X	
Birleşik Krallık	X		X	X		X		X
İspanya			X	X		X		X
Yunanistan			X	X			X	
Türkiye	X							
Macaristan	X		X	X			X	
Polonya	X		X					

Kaynak : OECD, 2008

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere adı geçen ülkeler krize karşı çeşitli çözüm enstrümanlarının farklı şekillerde kullanmıştır. Söz gelimi krizin doğuş ülkesi olan ABD ve İngiltere'nin krize müdahale biçimi hemen hemen aynıdır. Bu ülkeler piyasaya likidite sağlamış ve faiz oranlarında da indirim gitmiştir. Ayrıca bankalarda bulunan özel mevduatlara güvence vermiş, ödemesinde zorluk çekilen mortgage bonolarını da satın almış fakat açığa satışları yasaklamıştır. Japonya ise müdahale biçimi olarak ABD ve İngiltere'den pek farklılık göstermese de mortgage bonolarını himayesi altına almayarak bu ülkelerden farklılık göstermiştir. Tabloya bakıldığında Türkiye'nin sadece geleneksel para politikası araçlarını kullanma şekli ile diğer ülkeler ile benzeştiğini, krizin çözümüne yönelik geri kalan tüm araçlar bazında farklı davrandığı görülmektedir.

Krizden kurtulmak için çeşitli yöntemler uygulayan ülkeler, projelerini hayata geçirebilmek için değişik büyüklüklerde kurtarma paketleri açıklamışlardır. Paketlerin tam olarak hangi kalemleri kapsadıkları tahmin edilemese de hisse alımı yoluyla

sermaye koyma, değeri düşük varlıkları, batık kredileri satın alma, sermaye benzeri kredi verme, vergi indirimi, sosyal amaçlı harcamaların artırımı, altyapı projelerine girişim gibi önlemler içerdikleri anlaşılmaktadır. Amaç bankacılık sektörünün mali yapısını güçlendirme, kredi verme olanaklarını genişletme yoluyla tüketim ve yatırım harcamalarını artırarak durgunluktan, çıkış olarak özetlenebilir (Akgüç, 2009:9). Tablo 5'te bazı ülkelerin açıkladıkları bu kurtarma paketlerinin maliyetleri ve GSYİH üzerindeki etkileri gösterilmiştir.

Tablo 6: Şubat 2009 İtibari İle Kurtarma Paketlerinin Maliyetleri

	Sermaye Enjeksiyonu	Garantiler	Toplam Önlem Paketi Tutarı	GSYİH'in Yüzdesi
ABD	250 milyar dolar		700 milyar dolar+787 milyar dolar	10,1
Almanya	70 milyar Euro	412 milyar Euro	492 milyar Euro	19,8
Fransa	40 milyar Euro	320 milyar Euro	360 milyar Euro	10,9
İtalya	50 milyar Euro		40 milyar Euro	2,6
İngiltere	15 milyar Euro	250 milyar sterlin	400 milyar sterlin	28,6
Avusturya		85 milyar Euro	100 milyar Euro+26 milyar dolar	36,9
Danimarka			35 milyar Danimarka kronu+18 milyar dolar	2,1
Yunanistan		15 milyar Euro	28 milyar Euro	11,2
İrlanda		450 milyar Euro	450 milyar dolar	235,7
Macaristan	3 milyar dolar		3 milyar dolar	2,2
Kore		100 milyar dolar	100 milyar dolar	10,3
Hollanda		200 milyar Euro	200 milyar Euro	26,5
Portekiz		20 milyar Euro	20 milyar Euro	6,1
İsveç	200 milyar Dolar + 6 milyar Dolar	200 milyar dolar	206 milyar dolar	50,5
İspanya	30 milyar Euro + 50 milyar Euro	100 milyar Euro	150 milyar Euro	14,3
Japonya			632 milyar	14,1

			Dolar	
Norveç			57,4 milyar Dolar	23,2
Brezilya			13 milyar Dolar	1,0
Rusya		50 milyar Dolar	86 milyar Dolar	6,6
Çin			586 milyar Dolar	18,2
Arjantin			3,7 milyar Dolar	1,4

Kaynak: Erdönmez, 2009:90

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere farklı ülkeler, farklı maliyetlerde kurtarma paketleri hazırlamıştır. Bunlardan en trajik olanı İrlanda'nın kurtarma paketidir. İrlanda'nın paket maliyeti bazı gelişmiş ülkelere düşük olsa da, GSYİH üzerindeki yüzde 235'lik oranı itibariyle, krizin ülkeye yaptığı etki diğer ülkelere fazladır. İrlanda'yı, GSYİH'ya etki açısından İsveç ve Avusturya izlemektedir. Paket tutarı büyüklüklerine bakıldığında da ise Amerika'nın açıklamış olduğu iki adet 700 milyar dolarlık paket ile ilk sırada olduğu görülmektedir. Amerika, piyasaya 250 milyar dolarlık doğrudan likidite tahsis etmiş ve krizin etkilerini yavaşlatmaya çalışmıştır. Piyasaya doğrudan yardım yapmasa da Almanya, vermiş olduğu 400 milyar doları aşkın devlet garantisi ile diğer ülkelerin önüne geçmiştir. Brezilya, Arjantin ve Danimarka'nın açıklamış oldukları kurtarma paketlerinin GSYİH'daki maliyetleri ise yüzde 1 veya 2 civarında kalarak, krize diğer ülkeler kadar hazırlıksız yakalanmadıkları izlenimi uyandırmıştır.

Ülkelerin bireysel bazdaki krize karşı önlemleri yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda ilerlemişken, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler toplu halde krize karşı toplu bir şekilde de önlem almışlardır. Bu şekilde krizin yönetsel riski minimum düzeye indirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda G-20 ülkeleri 30 Nisan 2009 tarihinde toplanarak, hem bu krizin etkilerini düşürecek hem de bundan sonra bu tip bir kriz yaşamayı önlemek adına bir dizi önlemler açıklamıştır. Bunlar;

- Şeffaflık ve hesap verilebilirliğin artırılması,
- Finansal piyasalara ilişkin sağlam düzenlemelerin getirilmesi,
- Finansal piyasaların entegrasyonunun sağlanması,
- Uluslararası işbirliğinin teşvik edilmesi,

— Uluslararası finansal kurumların reforme edilmesi.

Ayrıca G- 20 ülkeleri, yukarıda da sözü edildiği gibi orta vadede yapılması gerekenleri de belirlememiş ve bu şekilde bir daha krizin yaşanmamasını sağlamaya çalışmışlardır. Belirlenen kriterler şunlardır;

— Her ülkenin düzenleme sistemi modern bir sistemle finansal sistemle uyum sağlayacak yapısını gözden geçirecektir. Bu amaçla, bütün G-20 ülkeleri “Finansal Sektör Değerlendirme Raporu”nun hazırlanmasını üstlenecek ve ülkelerin ulusal düzenleme sistemlerinin şeffaf bir şekilde değerlemesi yapılacaktır.

— Bankacılık, menkul kıymetler ve sigorta sektörlerinin farklılaştırılmış yapılarından kaynaklanan düzenlemelerin konuyla ilgili organlar tarafından gözden geçirilecektir.

— Son yaşanan gelişmeler karşısında ulusal ve bölgesel otoriteler icra iflas rejimlerini gözden geçireceklerdir.

— Sermaye ve sermaye yeterlilik oranlarıyla uyumlu olmak üzere sermayenin tanımını uyumlaştırılacaktır (Erdönmez, 2009:98).

2.4 Krizin ABD’ye Olan Etkileri

2008 krizinin merkez üssü olan ABD, krize karşı diğer ülkelerden daha çabuk tepki göstermiştir. Hatta bu tepki ABD’nin bu zamana kadarki krizlere yapmış olduğu en büyük müdahaledir. Müdahalenin asıl amacı, finansal sistemin yaşamış olduğu güven kaybının giderilmesi ve yeniden güven ortamının sağlanmasıdır. ABD’nin krize müdahalesi ilk bakışta, toplamış olduğu vergileri, batmakta olan bankalara aktararak onları kurtarmak şeklinde olmuştur. Yapılan bu müdahaleler ekonomik açıdan incelenecek olursa, devletin krizin etkilerini hafif gösterebilmek amacıyla yaptığı anlaşılmaktadır. Hükümetin piyasalara yansımış olan krizin etkilerini hafifletme şekli sadece var olanı yeniden yapılandırmak şeklinde olmaktan çok, yeni bir değer yaratmak şeklinde olmalıdır. Yukarıda anlatılan bilgiler ışığında, 2008 küresel ekonomik krizine ABD hükümetinin müdahalesi sadece vergileri bankalara aktarmaktan mı ibaretti yoksa bozulan mekanizmaların yerine daha güçlü bir yapı oluşturma şeklinde mi gerçekleşti?

Bu sorulara cevap bulmak için, 2008 küresel ekonomik krizinin ABD’deki hükümet müdahalesinin avantajları ve dezavantajları incelenmelidir. Adını ABD hazine bakanı Hank Paulson’dan alan Paulson planı, yaşanan krizin etkilerini gidermek için

toplam 125 milyar dolarlık büyüklüğe sahiptir. Bu rakam, Amerika'nın en büyük 9 bankasının borçlarının 3 yıl süre ile devlet garantisi altına alınmasına ayrılmıştır (Veronesi ve Zingales, 2009:2).

Paulson planı 3 ana maddeden meydana gelmektedir (Parasız, 2009:91–92).

- Mortgage kredisi kullanıp geri ödemede zorluk çeken ya da evlerine el konulma tehlikesi ile karşı karşıya kalanların sorunların giderilmesi için gerekli çabanın artırılması,

- Kredilerinin ana paralarını zamanında ve eksiksiz ödemeye devam eden fakat artan faiz oranları nedeniyle kredi faizlerini ödemede sıkıntı yaşayan tüketicilere kolaylıklar getirilmesi,

- Eşik altı mortgage kredilerinin faiz oranlarının 5 yıl süre ile dondurulmasıdır.

Paulson planının yanında ABD krize, Amerikan merkez bankası (FED) ve hazine aracılığı ile müdahalede bulunmuş, hazırlanan kurtarma paketleri, bankacılık ve reel sektörün kurtarılması için harcanmıştır. Tablo 11,12 ve 13'de, hazırlanan bu paketlerin yıllar itibari ile büyüklüğü ve nerelere kullanıldığı gösterilmiştir.

Tablo 7: ABD'de Hazırlanan Kurtarma Paketleri

	Ekim 2008	Kasım 2008	Şubat 2009
Kurtarma Paketi	Limitsiz + 700 milyar dolar	Limitsiz + 200 Milyar Dolar	787 Milyar Dolar
Bankacılık	Commercial Paper Funding Facility (mevcut kredi imkanlarına ilave olarak ABD merkez bankasının vadeli fonlama piyasalarına likidite sağlamaya yönelik imkan) (limitsiz) ve "Troubled Assets Relief Program" kapsamında hazinenin 700 milyar dolara kadar sorunlu varlıkları satım veya garanti altına alması	Federal Deposit Insurance Corporation'nın (FDIC) geçici likidite garanti programı (limitsiz) + Term Asset Backed Securities Lending Facility (TALF) 200 milyar dolar	8000 dolar'lık ev kredisi + TALF'ın trilyon dolara yükseltilmesi.
Vergi			Aile başına 800 Dolarlık vergi iadesi
Sağlık Sigortası			90 Milyar Dolar

İstihdam ve Eğitim			71.2 Milyar Dolar
Altyapı, Ulaşım, Enerji			165.9 Milyar Dolar

Kaynak : Parasız, 2009: 122

Tablo 8: Kurtarma Paketlerinin FED Tarafından Kullanım Alanları ve Açıklamaları (Milyar Dolar)

FED Programları	Ayrılan Pay	Açıklama Notu
Ticari Menkul Kıymet Fonlama Programı	1.800	1
Vadeli İhale Kolaylığı	900	2
Diğer Varlıklar	606	3
Finans Şirketleri Borçlarının Satın Alınması	600	4
Para Piyasası Yatırım Fonlama Aracı	540	5
Citi Grup'un kurtarılması	291	6
Vadeli Menkul Değerler Kredi Açma	250	7
VDMK borçlanma İmkanı	200	8
Diğer Kredi Uzantıları	123	9
Reeskont Penceresi	92	10
Ticari Menkul Kıymet Fonlama Programı	62	11
Reeskont Penceresi	50	12
Bear Stearns'ün Varlıkları	29	13
Günlük Borç Verme	10	14
İkincil Kredi	01	15
FED Programı Toplamı	5.553	

Kaynak : Alkan, 2009:360

Açıklama	
1	Şirketlerin kısa vadeli bonoları satın alındı
2	Bankaların FED'den yapacağı borçlanma oranını sağlar. Piyasalardaki likidite sıkışıklığını gidermek için alınan bir önlemdir.
3	Diğer varlıklar

4	Fannie Mae ve Freddie Mac gibi konut-finansman şirketlerinin borçlanma maliyetlerini azaltmak ve mortgage oranlarının düşürmek için borçlarının satın alınması
5	FED'İN para piyasasındaki araçların ikincil piyasada satışına destek olarak, yatırımcıları pozisyonundaki likidite artırılması hedeflenmiştir.
6	FED Citi Grup'un 291 Milyar Dolarlık problemlili varlıklarına garanti vermiştir.
7	Bono karşılığında borç verme programı
8	Tüketici ve öğrenci kredilerindeki donukluğu çözmek amaçlanmıştır. TALF programı eğitim, tüketici ve küçük işletme kredilerine dayalı menkul kıymetleri ellerinde tutanların, merkez bankasından borçlanmak için bu kağıtları teminat göstermesine imkan verecektir.
9	American International'e verilen borç
10	Ticari bankalara verilen borç
11	Yatırım fonlarının ticari menkul kıymetlerine satın alamaması için bankalara borç verilmiştir.
12	Hisse senedine aracılık yapan yatırım şirketleri dahil bütün finansal kurumlara direk borç verilir
13	FED, JP Morgan'ı satın aldığıında şirketin 29 Milyar Dolarlık varlıklarına garanti vermiştir.
14	Bankaların FED'den günlük borç alabilmesi sağlanmıştır
15	Yüksek faizle borç verme

Tablo 9: Kurtarma Paketlerinin Hazine Tarafından Kullanım Alanları ve Açıklamaları (Milyar Dolar)

Hazine Programları	Ayrılan Pay	Açıklama Notu
Sorunlu Varlıkları Kurtarma Programı	700	1
Canlandırma Paketi	168	2
Döviz İstikrar Fonu	50	3
Bankalar İçin Vergi Muafiyeti	29	4

Hazine Programları	947	5
Toplamı		
Açıklama		
1	Kongre Tarafından kabul edildi	
2	Vergi indirimleri içermektedir	
3	Kısa vadeli bonoların alım – satımını yaparak yabancı para birimlerinin değerinde ve döviz kurlarındaki dalgalanmaları azaltmak hedeflenmektedir.	
4	Bankalar için vergi muafiyeti sağlanmıştır	
5	Hazine programları toplamı	

Kaynak: Alkan, 2008:362

Yukarıdaki tablolardan anlaşılacağı üzere, ABD merkez bankası ve hazinenin kurtarma paketleri toplamı 6,5 trilyon dolardır. Fakat tablo 11’de, 2008 ve 2009 kurtarma paketleri büyüklüğü 1,5 trilyon dolar civarındadır. Yani ABD, 2008 küresel ekonomik krizin etkilerini yok edebilmek için, hesapladığı kurtarma paketleri büyüklüğünün kat kat üzerine çıkmak zorunda kalmıştır. Hazırlanan onca kurtarma paketi ve atılan adımlara karşın, ABD krizden oldukça etkilenmiştir. Krizin etkilerini GSYİH ve işsizlik oranları incelenerek gözlemlenebilir.

Tablo 10: ABD’de GSYİH Büyüklüğü ve Yıldan Yıla Değişim Oranları (Trilyon Dolar)

Yıllar	GSYİH Büyüklüğü	Bir Önceki Yıla Göre Değişim Oranı
2002	10.642	3.5
2003	11.142	4.7
2004	11.853	6.4
2005	12.623	6.5
2006	13.377	6.0
2007	14.029	4.9
2008	14.291	1.9
2009	13.939	-2.5
2010	14.527	4.2
2011	15.094	3.9

Kaynak: US. Bureau Of Economic Analysis

Veriler incelendiğinde, ABD GSYİH büyüklüğünün 2008 yılına kadar gelişim gösterdiği gözlenmektedir. Krizin etkilerinin hissedildiği 2009 yılında GSYİH, bir önceki yıla göre 2.5 küçülmüştür. 2010 yılında ise oran tekrar pozitif dönerek, ABD ekonomisi büyümeye geçmiştir.

Tablo 11: ABD’de İşsizlik Oranları

Yıllar	Ocak	Şub	Mart	Nis.	May	Haz	Tem	Ağu.	Eyl.	Ekim	Kas.	Ara
2002	5,7	5,7	5,7	5,9	5,8	5,8	5,8	5,7	5,7	5,7	5,9	6,0
2003	5,8	5,9	5,9	6,0	6,1	6,3	6,2	6,1	6,1	6,0	5,8	5,7
2004	5,7	5,6	5,8	5,6	5,6	5,6	5,5	5,4	5,4	5,5	5,4	5,4
2005	5,3	5,4	5,2	5,2	5,1	5,0	5,0	4,9	5,0	5,0	5,0	4,9
2006	4,7	4,8	4,7	4,7	4,6	4,6	4,7	4,7	4,5	4,4	4,5	4,4
2007	4,6	4,5	4,4	4,5	4,4	4,6	4,7	4,6	4,7	4,7	4,7	5,0
2008	5,0	4,9	5,1	5,0	5,4	5,6	5,8	6,1	6,1	6,5	6,8	7,3
2009	7,8	8,3	8,7	8,9	9,4	9,5	9,5	9,6	9,8	10,0	9,9	9,9
2010	9,7	9,8	9,8	9,9	9,6	9,4	9,5	9,6	9,5	9,5	9,8	9,4
2011	9,1	9,0	8,9	9,0	9,0	9,1	9,1	9,1	9,0	8,9	8,7	8,5

Kaynak: US. Bureau of Labor Statistics

Aylar itibariyle ABD işsizlik oranları incelendiğinde 2007’nin sonlarından itibaren işsizlik oranlarında bir artış gözlenmeye başlanmış, bu artış 2008’in sonlarına doğru dramatik seviyelere ulaşmıştır. Krizin etkilerinin gözlemlendiği 2009 yılında ise işsizlik oranları son 10 yılın en yüksek seviyelerine gelmiş hatta işsizlik 2009 ekim ayında ilk defa çift haneli rakamlara çıkmıştır. 2009’u takip eden yıllarda işsizlik oranlarında bir azalış beklendiyse de 2011’in son çeyreğine kadar bu beklenti karşılanamamıştır

2.5 Krizin Avrupa’ya Olan Etkileri

2008 küresel ekonomik krizinin Avrupa’ya etkileri, krizin artık kaçınılmaz olduğunu kabul ettiren 14 Eylül 2008 tarihinde Lehmann Brothers’ın iflası ile birlikte başlamıştır. Bu iflastan hemen bir hafta sonra İngiliz Hükümeti, yaşamış olduğu kredi darboğazından çıkamayan ve bir mortgage kredi kuruluşu olan Bradford & Bingley’e el

koymuştur. Eylül ayının sonlarına doğru ise Fortis Bank'ın yüzde 49'u kamuya devrolunmuş, bu ayı takip eden diğer tüm aylarda, çeşitli ülkeler kendi ülkelerine yansıyan krizin etkilerini giderebilmek için türlü önlemler almak zorunda kalmıştır. Söz gelimi İrlanda, tüm bireysel kredilere devlet garantisi verdiğini ilan etmiş, İngiltere ve İsveç'te mevduat hesaplarına verilen garanti limitleri arttırılmıştır (Erdönmez, 2009:91).

Avrupa'nın 2008 küresel ekonomik krizinin etkilerini en aza indirmek için atılmış oldukları adım bu kadar ile sınırlı değildir. Tıpkı Amerika gibi Avrupa'da da kurtarma paketleri hazırlanmış ve derhal uygulamaya konulmuştur. Tablo 6'da Şubat 2009 itibari ile adı geçen bu kurtarma paketlerinin büyüklüğü ve GSYİH'da ağırlığı gösterilmiştir. Her ne kadar krize anında müdahalede bulunulduysa da 2008 küresel ekonomik krizinin, etkisinin olmadığını söylemek mümkün değildir. Tablo 16, 17 ve 18'de Avrupa'da yıllar itibari ile GSYİH'nın bir önceki yıla göre değişimi, işsizli oranları ve enflasyon oranları ortaya konulmuş ve krizin etkilerinin ne boyutta olduğu açıklanmaya çalışılmıştır.

Tablo 12: Avrupa'da GSYİH'nın Bir Önceki Yıla Göre Yüzdellik Değişimi

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
EU 27	1.5	2.5	2.1	3.3	3.2	0.3	- 4.3	2.0	1.5
Euro Bölgesi	0.7	2.2	1.7	3.3	3.0	0.4	- 4.4	2.0	1.5
Almanya	- 0.4	1.2	0.7	3.7	3.3	1.1	- 5.1	3.7	3.0
Yunanistan	5.9	4.4	2.3	5.5	3.0	- 0.2	- 3.3	- 3.5	- 6.9
İspanya	3.1	3.3	3.6	4.1	3.5	0.9	- 3.7	- 0.1	0.7
Fransa	0.9	2.5	1.8	2.5	2.3	- 0.1	- 3,1	1.7	1.7
İtalya	0.0	1.7	0.9	2.2	1.7	- 1.2	- 5.5	1.8	0.4
İngiltere	3.8	2.9	2.8	2.6	3.6	- 1.0	- 4.0	1.8	0.6

Kaynak : Eurostat

Tablo incelendiğinde 2008 küresel krizinin etkilerinin görüldüğü 2009 yılında Avrupa Birliği üyesi 27 ülkenin hiç birisinin pozitif bir GSYİH oranında olmadığı görülmektedir. Bu ülkelerden İtalya, bir önceki yıla göre 5.5'lik bir yurt içi hasılda daralma yaşamıyla göze çarpmaktadır. Hatta küçülme İspanya ve Yunanistan'da 2010 yılında devam etmiş ve yine Yunanistan GSYİH'sı 2011'de artan oranda azalmaya maruz kalmıştır. Euro bölgesi toplam olarak incelendiğinde ise, krizin etkileri genel

hasıla bazında 2009 yılında bölgeyi etkilemiş ise de, bu yılı takip eden yıllarda bölge GSYİH'sı tekrar büyüme trendine girmiştir.

Tablo 13: Avrupa'da Yıllık Enflasyon Oranları

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
EU 27	2.0	2.0	2.2	2.2	2.3	3.7	1.0	2.1	3.1
Euro Bölgesi	2.1	2.2	2.2	2.2	2.1	3.3	0.3	1.6	2.7
Almanya	1.0	1.8	1.9	1.8	2.3	2.8	0.2	1.2	2.5
Yunanistan	3.4	3.0	3.5	3.3	3.0	4.2	1.3	4.7	3.1
İspanya	3.1	3.1	3.4	3.6	2.8	4.1	0.2	2.0	3.1
Fransa	2.2	2.3	1.9	1.9	1.6	3.2	0.1	1.7	2.3
İtalya	2.8	2.3	2.2	2.2	2.0	3.5	0.8	1.6	2.9
İngiltere	1.4	1.3	2.1	2.3	2.3	3.6	2.2	3.3	4.5

Kaynak: Eurostat

Avrupa Birliği geneli, Euro Bölgesi ve seçilmiş bazı ülkelerin yıllık enflasyon oranları incelendiğinde kriz yılı olan 2008'in genel olarak en yüksek enflasyona sahip olan yıl olduğu göze çarpmaktadır. Söz gelimi Avrupa Birliği 27 ülkesinin son 9 yıldır en yüksek enflasyon oranına sahip olduğu yıl 2008'dir. Bu saptama aynen, Euro bölgesi ve seçilmiş bazı ülkeler olan Almanya, İspanya, Fransa ve İtalya için de geçerlidir. 2009 yılından itibaren ise enflasyon oranlarında ciddi bir düşüş gözlenmektedir. 2009 yılı, 2008'in tersi olarak enflasyon oranları açısından en düşük oranlara sahip olan yıl olarak açıklanabilir. Bunda insanların alım gücünün en aza inmesinden dolayı talepteki azalma etkilidir.

Tablo 14: Avrupa'da Yıllık İşsizlik oranları (%)

Ülkeler	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Almanya	9.8	10.5	11.3	10.3	8.7	7.5	7.8	7.1	5.9
Yunanistan	9.7	10.5	9.9	8.9	8.3	7.7	9.5	12.6	17.7
İspanya	11.4	10.9	9.2	8.5	8.3	11.3	18.0	20.1	21.7
Fransa	8.9	9.3	9.3	9.2	8.4	7.8	9.5	9.8	9.7
İtalya	8.4	8.0	7.7	6.8	6.1	6.7	7.8	8.4	8.4
İngiltere	5.0	4.7	4.8	5.4	5.3	5.6	7.6	7.8	8.0
Bulgaristan	13.7	12.1	10.1	9.0	6.9	5.6	6.8	10.3	11.3

Slovakya	17.7	18.4	16.4	13.5	11.2	9.6	12.1	14.5	13.6
Hollanda	4.2	5.1	5.3	4.4	3.6	3.1	3.7	4.5	4.4
Estonya	10.0	9.7	7.9	5.9	4.7	5.5	13.8	16.9	12.5

Kaynak: Eurostat

Tablo 14'e göre Avrupa ülkelerindeki işsizlik oranları incelendiğinde, 2008 kriz yılında tüm Avrupa genelinde en fazla işsizlik oranı olan ülke yüzde 11.3 ile İspanya olduğu görülmektedir. Krize bu işsizlik oranı ile giren İspanya'da, krizi takip eden yıllarda da artan işsizliğe çare bulunamamış ve işsizlik oranları dramatik bir şekilde yükselmeye devam etmiş ve hatta 2011 yılında yüzde yirmilerin de üzerine çıkmıştır. İspanya'yı sırasıyla, Yunanistan, Slovakya ve Estonya izlemektedir. Hollanda ise tüm Avrupa ülkeleri içinde en az işsizlik oranına sahip olan ülke olmuş ve bu eğilimi kriz yılında da korumuştur. Almanya'nın ise krizden istihdam yaratarak çıktığı söylenebilir. 2004'ü takip eden yıllarda Almanya'da işsizlik çift haneli rakamlara ulaşmış ise de 2008 yılında yüzde 7.5 seviyelerine kadar gerilemiştir. 2009 yılında işsizlik bir nebze artmışsa da 2010'dan itibaren işsizlik oranlarındaki düşme trendi yeniden sağlanmış hatta 2011 yılında yüzde 5.9'a gerileyerek son 9 yılın en alt seviyelerine düşmüştür.

2.6 Krizin Türkiye'ye Olan Etkileri

2008 küresel ekonomik krizi, ABD'de başlamış ve ilk etkilerini bu ülkede göstermiş olsa da Türkiye'yi etkilemediğini söylemek yanlış olacaktır. Genel olarak 2008 krizine Türkiye, 2000'li yılların başında yaşadığı büyük bankacılık krizi sonrası yapmış olduğu doğru hamleler sayesinde hazırlıklı yakalanmış olsa da (Özsoylu ve diğerleri, 2010:87) krizin etkileri, hem bankacılık sektörüne, genel bütçe verilerine hem de reel sektöre yansımıştır. Yazının bu bölümünde, 2008 ekonomik krizin Türkiye'ye olan etkileri sadece genel anlamda incelenecektir. Devletin krize karşı aldığı önlemlerden bahsedilecek, ekonominin temel verilerinden hareketle 2008 krizinin, ülke içinde yapmış olduğu tahribat anlatılmaya çalışılacaktır. Krizin, reel sektöre ve tezin de konusunu oluşturan ihracata dayalı sektörlerle yapmış olduğu etki ise 3. bölümde ayrıca incelenecektir.

Türkiye'de 2008 ekonomik krizinin etkilerini azaltmak için, diğer ülkeler gibi kurtarma paketleri hazırlamıştır. Hazırlanan bu paketler, bankacılık sektörüne, TCMB ve BDDK eliyle ulaştırılmıştır. Ekonominin genel bütçe dengesindeki bozulmaları

gidermek için de hükümet eliyle, paket uygulamaya konulmuştur. Aşağıda, yukarıda adı geçen bu üç kurumun, 2008 krizinin etkilerini önlemek adına yapmış olduğu müdahaleler verilmiştir (Erdönmez, 2009:97) ; (Dinler, 2009:157–166).

Merkez bankası aracılığı ile alınan önlemler

— 9 Ekim 2008 tarihinde TCMB, uluslar arası piyasalarda belirsizlikler ortadan kalkıncaya kadar, döviz piyasalarındaki aracılık faaliyetlerine son vermiştir.

— Merkez bankası tarafından döviz depo piyasasındaki işlem limitleri 2008 Ekim'inin sonlarından itibaren iki kat arttırılarak 10,8 milyar dolara yükseltilmiştir.

— Merkez bankası, zorunlu karşılık oranlarının yabancı para cinsinde yüzde 11'den yüzde 9'a düşürmüş, Türk parası cinsinde ise aynı bırakmıştır. Yapılan bu değişiklik ile bankacılık sistemine, 2,5 milyar dolarlık ek kaynak sağlamak hedeflenmiştir.

— TCMB, reeskont kredisi limitini 500 milyon dolar arttırarak, 1 milyar dolar seviyesine getirmiştir. Bu değişiklikle krizin, reel sektör üzerindeki baskıların azaltılması amaçlanmıştır.

— Politika faiz oranları, 2008 Ocagında yüzde 13'e, şubat ayında da yüzde 11.5'e düşürülmüş ve on yıllarca sonra gecelik borçlanma faiz oranı en düşük seviyeye getirilmiştir.

Merkez bankası ayrıca, alınan bu önlemlerin yeterli olmaması durumunda da, ya da piyasada likidite sıkıntısı anında alınabilecek, bir takım önlemler geliştirmiştir.

— Likidite sıkıntısı iyiden iyiye baş gösterdiği zaman, TL cinsi zorunlu karşılık oranı bir miktar azaltılabilecekti.

— Bankaların döviz piyasalarında işlem yapabilme serbestîsi arttırılabilecekti.

— Yabancı para zorunlu karşılık oranında da aynı TL gibi bir miktar azaltmaya gidilebilecekti.

BDDK Aracılığı ile alınan önlemler

— BDDK bankalardan, 2008 karlarını dağıtmamalarını istemiş, yeni bir düzenleme yaparak faizde yapılan son artışların bilançolarını bozmasının önüne geçmiştir.

— 2008 yılı sonlarında yapmış olduğu bir defalık düzenlemeyle BDDK, bankaların ellerindeki menkul değerleri yeniden sınıflandırabilmesinin önünü açmıştır.

— Yapılan bir düzenleme ile bankaların, sorunsuz görünen kredilerinde bekleme yapılmaksızın, yeniden yapılandırabilmesine olanak tanımıştır.

Alınan bu önlemlerin yanında BDDK bankaları 5411 sayılı bankacılık kanununun 67.maddesi kapsamında denetime tabi tutmuş ve aşağıda açıklanacak bu maddelerin yaşanması durumunda söz konusu bankanın ciddi yaptırımlara maruz kalacağını açıklamıştır.

— Likiditeye ilişkin yapılan düzenlemelere uyulmamış olması veya aktiflerinin yükümlülüklerini karşılayamama tehlikesinin bulunması

— Karlılık durumunun, faaliyetlerini kesintisiz ve sorunsuz bir şekilde sürdürece kadar yeterli olmaması

— Aktif büyüklüğünün, mali yapıyı zedeleyecek şekilde bozulması

— Yönetim zafiyetinden dolayı risklerin gözle görülür bir şekilde artması.

Hükümet aracılığı ile alınan önlemler

Hükümet, Merkez Bankası ve BDDK ile işbirliği içinde olarak, yukarıda açıklanan önlemler çerçevesinde, bankaların krizden etkilenmesi önlemek adına, karşılığı hazineye olan bir takım maddeler açıklamıştır;

— Banka bilançolarında olsun olmasın tüm yükümlülükler hazine tarafından güvence altına alınmıştır.

— Kamu mevduatları bu bankalara aktarılmıştır.

— Fon'a devredilen bankalara sermaye takviyesi yapılmıştır.

Hükümetin almış olduğu önlemler elbette ki sadece bankaları kurtarma planı açıklamakla sınırlı kalmamıştır. Fakat Çolak ve Aktaş'a (2009) göre, dünya devletleri krizin etkilerini anında gidermek için hızlı bir şekilde harekete geçerken, Türkiye'nin krize olan tepkisi yerinde olmamıştır. Ekonominin sağlam bir temelde olması, cari

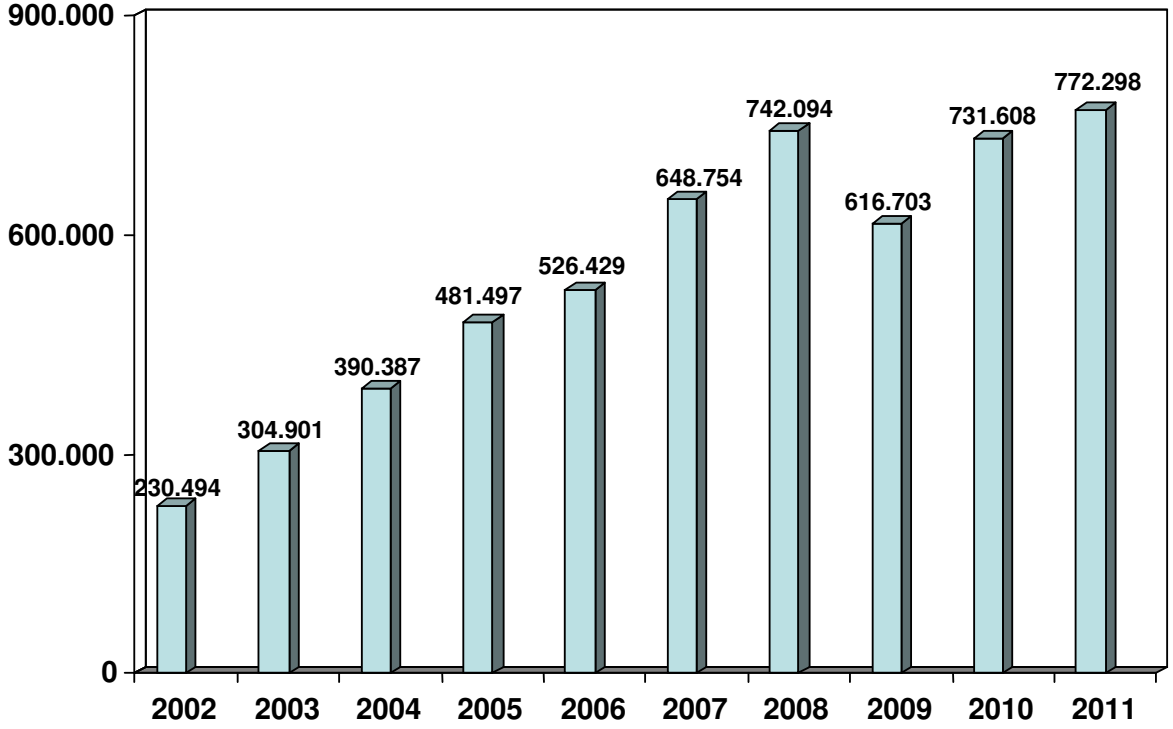
açığın finansmanı noktasında her hangi bir sorun olmaması, hükümette krizin etkisinin olmayacağı izlenimi uyandırmıştır. Ayrıca 2008 küresel ekonomik krizin başlangıç noktasının bir mortgage balonu olmasından dolayı (yani bir bakıma bankacılık krizi) hem Türkiye’de toksik ürünün olmaması hem de bankacılık alanında daha önceden sağlam adımların atılması, krizin etkisinin olmayacağı izlenimi uyandırmıştır. (Çolak ve Aktaş, 2009:134). Fakat ilerleyen dönemlerde kriz ekonomide kendini iyiden iyiye hissettirince hükümet bir dizi önlem almak durumunda kalmıştır. Alınan bu önlemler, para politikası, maliye politikası, istihdam politikası, yatırım politikası başlıkları altında incelemek mümkündür.

Hükümetin para politikası alanında almış olduğu önlemler kapsamında ticaret ve sanayi odalarına, çeşitli sanayi derneklerine, faiz oranı ve sicil affı gibi olanaklar sağlanmış, KOSKEB’e kayıtlı olan KOBİ’lere “can suyu” projesi altında krediler verilmiştir. Ayrıca, kredi kartı borçlularına, borçlarını yeniden düzenleme fırsatı tanınmış, Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerine düşük faizli kredi kullanma imkânı sağlanarak, tarımsal üretim desteklenmeye çalışılmıştır. Hükümet ayrıca maliye politikası kapsamında ise, vadesi gelen fakat ödenemeyen vergi alacaklarını yüzde 3 faizle taksitlendirmiş, yurt dışındaki varlıkların Türkiye’ye geri gelmesi için hayata geçirilen “varlık barışı”nın süresi uzatılmıştır. Bunun yanında konut, işyeri ve dayanıklı tüketim mallarındaki tüketimde bir azalma yaşanmaması için geçiçi olarak KDV, ÖTV ve diğer vergi çeşitlerinde indirim gitmiştir. Bu kapsamda özel iletişim vergisi (ÖİV) yüzde 15’ten yüzde 5’e, kaynak kullanım destekleme fonu (KKDF), yine yüzde 15’ten yüzde 5’e indirilmiştir. İstihdama yönelik alınan önlemlere bakıldığında ise kısa çalışma ödeneğinin yarı yarıya arttırıldığı ve yararlanma süresinin de 6 aya çıkarıldığı görülmektedir. Ayrıca genç ve kadının istihdamına yönelik verilen teşviklerin süresi uzatılmış, işsizlik sigortası ödeneği yüzde 11 arttırılmış ve işyerlerinde hâlihazırda çalışan işçinin üzerine ilave edilecek her iş gücü için prim desteği sağlanmıştır. Hükümet, krizden dolayı yatırımların durmaması için bu alanda da bir takım önlemler almıştır. Örneğin, tekstil, hazır giyim ve deri mamulleri sektöründeki firmalara hazine desteği verilmiş ve vergi ödemelerinde kolaylıklar sağlanmıştır. Bunun yanında yatırımcılara verilen gelir vergisi, sigorta primi ve enerji desteklerinin süresi 1 yıl uzatılmıştır (Özsoylu ve diğerleri, 2009:93–99).

Merkez Bankasının, BDDK’nın ve hükümetin, 2008 küresel ekonomik krizin etkilerini en aza indirmek için almış olduğu önlemlerin bazılar yukarıda izah edildiği

gibi ise de, krizin ülke genelini hiç etkilemediğini söylemek imkansız olacaktır. Bu hipotezi destekler nitelikteki veriler, tablolar şeklinde aşağıda sunulmuştur.

Şekil 2: Üretim Yöntemiyle GSYİH (1998 yılı bazlı) (milyar dolar)

Kaynak : TÜİK,2012

Tablo 15: Yıllar İtibari ile GSYİH'nın Gelişimi (üretim yöntemine göre 1998 yılı bazlı)

Yıllar	Yıllık Değişim (%)
2002	17.2
2003	32.3
2004	28
2005	23.3
2006	9.3
2007	23,2
2008	14,4
2009	- 16,9
2010	18,6
2011	5,6

Kaynak: TÜİK, 2012.

Şekil 2 ve Tablo 15 birlikte incelendiğinde Türkiye GSYİH'sının 2002 yılından kriz yılı olan 2008 yılına kadar düzenli olarak arttığı görülmektedir. Hatta 2003 yılında GSYİH, bir önceki yıla göre yüzde 32.3 lük bir büyüme kaydederek 230 milyar dolar

seviyelerinden 300 milyar dolar seviyelerine yükselmiştir. Daha sonra yaşanan krizden dolayı 2009 yılında GSYİH, bir önceki yıla göre yüzde 16,9 gerilemiş ve 750 bin dolar seviyelerine gelmiş olan yurt içi hasıla, 616 bin dolara kadar gerilemiştir. Ertesi yıldan itibaren yurt içi hasıla yüzde 18,6 büyüyerek ilk defa TL bazında 1 trilyon seviyelerine çıkmıştır.

Tablo: 16 Avrupa Birliği Tanımlı Borç Stoku Miktarı ve GSYİH'daki Ağırlığı (Milyar TL)

Yıllar	AB Tanımlı Borç Stoku	AB Tanımlı Borç Stoku / GSYİH (%)
2002	259,4	74,0
2003	307,9	67,7
2004	333,2	59,6
2005	342,1	52,7
2006	352,8	46,5
2007	336,6	39,9
2008	380,4	40,0
2009	439,3	46,1
2010	465,9	42,4
2011	510,1	39,4

Kaynak: TÜİK,2012

Tablo 16'ya bakıldığında ise AB tanımlı borç stok miktarında yıldan yıla bir artış olduğu görülmektedir. AB tanımlı borç stokundan kasıt, Maastricht kriterlerine göre toplam borç miktarının GSYİH'ya oranının yüzde 60'ı geçmemesidir (Afxentiou, 2000:249). Bu bilgidен hareketle, Türkiye'nin GSYİH miktarı her yıl artış gösterse de, 2004 yılından itibaren GSYİH'nın borcu karşılama oranının yüzde 60'ın altına indiği gözlenmektedir. Bu azalış 2008 yılına kadar devam etmiş fakat 2009 yılında yüzde 40'tan yüzde 46'ya yükselmiştir. 2011 yılında ise kriz yılı önceki oranlara geri dönmüş ve borç miktarı 510 milyar TL seviyelerine yükselse de, bu rakamın GSYİH üzerindeki ağırlığı yüzde 39 kadar olmuştur.

Tablo 17: TÜFE' ye göre Yıllık Bazda Enflasyon Oranları

Yıllar	Enflasyon Oranları
2002	29,7
2003	18,4
2004	9,3
2005	7,7
2006	9,7
2007	8,4
2008	10,1
2009	6,5
2010	6,4
2011	10,4

Kaynak: TÜİK,2012

Tablo 17'da ise yıllık enflasyon oranları izlenmektedir. 2002 ve 2003 yıllarında çift haneli olan enflasyon 2008 yılına kadar tüketici fiyatları bazında tek hanede seyretmiş fakat kriz yılında ise yüzde 10,1 seviyesiyle tekrar çift haneli rakamlara yükselmiştir. 2008 yılından sonra oranlar tekrar tek hanelere gerilese de 2011 yılında kriz yılının da üstüne çıkarak yüzde 10,4 seviyesi görülmüştür.

Tablo: 18 Türkiye'de Yıllık İşsizlik Oranları

Yıllar	İşsizlik Oranları
2000	7,3
2001	5,6
2002	10,8
2003	10,8
2004	10,5
2005	9,3
2006	10,2
2007	10,2
2008	10,7
2009	14,1
2010	12,4

Kaynak : Index Mundi, 2012

Tablo 18'da ise yıldan yıla değişen işsizlik oranları izlenmektedir. Tabloya göre 2002 yılından itibaren yüzde 10'lar civarında seyreden işsizlik oranları her ne kadar istihdamı artırıcı önlemler alınmış olsa da 2009 yılında, 10 yılın en yüksek seviyesi olan yüzde 14,1'e kadar yükselmiştir.

Sonuç olarak Türkiye ekonomisine ilişkin gerek piyasa göstergeleri gerek reel ekonomik büyüklükler, ekonominin global krizden 2008 yılından itibaren önemli ölçüde

olumsuz etkilendiğini göstermektedir. Bu dönemde, GSYİH miktarı ve oranı gerilemiş, işsizlik oranı yükselmiş ve enflasyon artışa geçmiştir. Başlangıçta döviz kurları ve faiz oranlarının hızla yükselmesine rağmen, ekonomideki hızlı daralmayı yavaşlatmak için Merkez Bankası tarafından politika faizlerinin önemli ölçüde düşürülmesi ve döviz ve TL likiditesine yönelik önlemler alınması, döviz kurları ve faiz oranlarının tekrar gevşemesini sağlamıştır. Ayrıca üretim ve istihdamı teşvik etmek amacıyla geçici vergi indirimleri yürürlüğe konulmuş, kredi maliyetlerini düşürücü bazı düzenlemeler yapılmıştır. İç ve dış talepte hızlı daralma ve uluslar arası temel mal fiyatlarındaki düşüş enflasyonda da gerilemeyi beraberinde getirmiştir.

2.7 2008 Küresel Ekonomik Krizinin Sonuçları

2008 ekonomik krizinin ABD, Avrupa ve Türkiye genelindeki nedenleri, krizden kurtulma çabaları ve etkileri incelendiğinde, dünyanın genel olarak bu küresel krizden ciddi manada etkilendiği görülmektedir. İşsizlik oranları artmış, ülkelerin gayri safi yurt içi hasıla oranlarında ve buna bağlı olarak da büyüme oranlarında ciddi küçülmeler yaşanmış ve enflasyon oranları 2009'dan itibaren tekrar artışa geçmiştir. Fakat 2008 küresel ekonomik krizinin sonuçları kesin olarak gözlenememekte ve krizin artık bitmiş olduğu söylenememektedir. Bu durum, finansal piyasaların ve ekonomik göstergelerin kriz ve kriz sonrası verilerine bakarak anlaşılabilir. Yukarıda tablolar ile açıklanmaya çalışılan veriler doğrultusunda 2008 küresel ekonomik krizinin geçeceği söylenebilse de toparlanmanın uzun vadede olacağı da bir gerçektir. Bu duruma gerekçe olarak aşağıdaki 5 madde gösterilebilir.

— Dünya genelinde işsizlik artmış hatta bazı ülkelerde de artmaya devam etmektedir. Hala bir iş sahibi olabilen bireyler de geleceklerini garanti altında görmemekte ve kendilerini bir gün işsiz kalmaya hazırlamaktadırlar. İşine devam eden bireyler, maaşlarını almaya devam etseler de finansal aktifler açısından kayba uğramıştır. (gayrimenkul kaybı, döviz kaybı, hisse senedi kaybı vs.). Bireyler kaybettikleri bu finansal aktiflerini tekrar geri kazanmak isteseler de ekonomik düzenin yeniden toparlanması uzun zaman alacağından, bireyler krizin kendilerine yansımalarını uzun vadede hissedeceklerdir.

— Krizin meydana gelmesinin temel sebeplerinden olan türev ürünlere, bankalara, sigorta şirketlerine, kredi derecelendirme kuruluşlarını önümüzdeki yıllarda

sıkı kurallar getirilecek ve denetimleri arttırılacaktır. Bu yüzden paranın dolaşım hızı azalacak ve kriz esnasında kaybedilen paraların yeniden kazanımı zaman alacaktır.

— Ülkeler krizden kurtulmak için hemen kurtarma paketleri hazırlamış olsalar da, ülkelerin işsizlik oranlarına, GSYİH oranlarına ve enflasyon oranlarına baktığımızda, hazırlanan bu kurtarma paketlerinin krizin etkisini tam olarak kestiğinden söz edilememektedir. Devletlerin artık krizlere ilk başlardaki kadar yüksek meblağlar ayırıp bu maliyetlerin altına girmeleri çok zordur. Bu durumda hükümetlerin krizlere karşı mücadelede kullanacağı tek araç toplayacakları vergiler olacaktır. Vergilerin de tedavi süresi çok uzun olacağından krizin etkisi bir süre daha hissedilecektir.

— Devlet tarafından el konulmamış fakat devlet yardımı almış bankaların almış oldukları bu yardımlar, kriz zamanında sadece kaybettikleri sermayelerinin yerine koyulmasıyla tükenmiştir. Devletin yapmış olduğu kredi yardımlarının vadelerinin de gelmesi ile beraber bankalar yeni kredi alma mercii arayışına girecek fakat bu kısa vadede sonuçlanmayacaktır.

— Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler olsun 2008 küresel ekonomik krizi esnasında IMF’den kredi alan ülkeler, vadesi gelen borçlarını ödemede zorluk yaşayabilecek bu durumda ülke içinde yaraları sarma adına ayrılacak payın IMF’ye borç ödenmesi ile sonuçlanacaktır. Böylece krizin etkileri ülke içinde daha uzun sürecektir.

2008 küresel finansal kriz tüm bu bilgiler ışığında toparlanacak olursa, krizin piyasalarla ilgili tüm algıları sarstığı görülebilir. Ayrıca piyasaların kendi kendine iyi işleyebileceği inancı yok olmaya başlamıştır. Ancak kapitalizmin tamamen ortadan kalkıp yerine daha farklı alternatif bir sistemin gelmesini beklemek de pek mantıklı görünmemektedir. Büyük bir olasılıkla kapitalizm ana hatları ile devam edecek ancak aksayan yönleri de şekillenecektir. Buradan da anlaşılacağı gibi 2008 krizi sonrasında regülasyonların ön planda olacağı açıktır. Kapitalizmin piyasaların düzenlenmesi üzerinde duran yeni şekli için “düzenleyici kapitalizm (regulatory capitalism)” terimi telaffuz edilmeye başlanmıştır. Bu yeni dönemde piyasaların görünmez elin yönetiminden ziyade denetleyici mekanizmaların yönetimine tabi olacağı açıktır. Krizin küresel bir şekilde ilerlemesi ülkelerin koordineli düzenlemeler yapmasını da gerekli kılmaktadır. Gelecek dönemde bu ülkelerin birbirine yaklaşmasını gündeme getirecektir. Bu finansal sistemin uluslar üstü bir regülasyonla denetlenmesi gerekmektedir. Bu anlamda IMF’nin yeniden yapılandırılması en çok tartışılan konulardan biri haline gelmiştir. Mahfi Eğilmez’e göre IMF tümüyle düzenlemelerden

sorumlu bir politika kurumu haline getirilmelidir. Bu kurumun üç temel görevi olmalıdır. Bunlar finansal sektörle ilgili kuralları geliştirmek, finansal sektörle ilgili denetim mekanizmalarını geliştirmek, küresel finansal sistemde geçerli olacak maliye ve para politikasının çerçevesini çizmektir. Bu kurumun düzenlemeleri rating kuruluşları için de bir gösterge sayılmalı ve ratingleri, bu kurallar ve düzenlemeler doğrultusunda belirlemelidirler. Ayrıca bu kurum sadece uyarıcı bir vasıfta olmalıdır. İlgili ülkede yatırım yapacak olan yatırımcılar da bu uyarıları dikkate alarak risk primlerini belirlemedirler (Yılmaz ve Gayğusuz, 2009:9).

BÖLÜM III

3. 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN TÜRKİYE'DE İHRACATA DAYALI SEKTÖRLERE ETKİSİ

Dünya üzerinde küreselleşme ile birlikte artan kriz olgusu, haliyle ihracata dayalı ülkeleri ve sektörleri derinden etkilemektedir. Büyüme stratejilerini ihracat üzerinden kurmuş ve teorik olarak ihracata dayalı büyüme stratejisini (Yapraklı, 2007:99) benimsemiş ülkelerin, bu stratejiyi benimsemeyen ülkelere nazaran, krizden daha çok etkileneceği söylenebilir. Türkiye'de 1980'lerden itibaren böyle bir sürecin içine girmiş ve ihracat, çeşitli enstrümanlar devreye sokularak işletilmeye çalışılmıştır (MARKA, 2011:5). Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'de ihracata dayalı sektörlerin 2008 küresel ekonomik krizinden etkilenip etkilenmediği sorusuna cevap aranacaktır. İhracata dayalı sektörler, T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsünün belirlemiş olduğu ihracatta yoğunlaşma oranları dikkate alınarak seçilecektir. Bunun yanında tüm dünyada kabul edilen ve ülkelerin birbirleri ile olan dış ticaret ilişkilerini inceleyebilmek için oluşturulan veri tabanlarından biri olan HS2002'den (Uyumlaştırılmış mal tanım ve kod sistemi) yararlanılacaktır. Bölümün girişinde dış ticaret ile ilgili teorik bilgiler ile birlikte Türkiye'de ihracatın gelişimi hakkında bilgiler verilecektir. Daha sonrasında Türkiye dış ticaretinin, 2008 küresel ekonomik krizinden ne kadar etkilendiğini saptamak için yıllık dış ticareti ile ilgili veriler sunulacaktır. Bölümün sonunda ise yukarıda aktarıldığı gibi belirlenen, Türkiye'de ihracatta en yüksek ağırlığı olan sektörlerin krize karşı duyarlılığı saptanacaktır. Adı geçen bu sektörlerin, yıllık ihracat rakamları, en çok hangi ülkeler ile ticari alışverişe girdikleri ve bu sektörlerde dünya'da en çok paya sahip olan ülkeler incelenecektir. Bu verilere bakarak, Türkiye'nin küresel ekonomik krizden kurtulmak için lazım olan dış kaynağı, hangi sektörde daha rahat elde edebileceği ve üretmiş oldukları ürünleri hangi ülkelere rahatça pazarlayabileceği saptanabilecektir. Krizden kurtulmak için önem verilen ihracat kalemlerinin, krizden etkilenmemiş veya az etkilenmiş ülkelere ihraç edilmesi gerekmektedir. Söz konusu kalemlerde Türkiye'den daha fazla söz sahibi olan ülkeler, de yukarıda bahsedilen bu tip ülkelere ihracatı güçlü yapıyor ise, Türkiye'nin içine girmiş olduğu bu uğraş, krizden kurtulma adına çare olmayacaktır. Bu çalışma ile amaç

Türkiye'nin 2008 küresel ekonomik krizden çıkmak için, doğru ihracat kalemini kullanarak doğru ülkeler ile dış ticaretini geliştirmesine yardımcı olmaktadır.

3.1 Dış Ticaret İle İlgili Teorik Çerçeve

Dış ticaret kelime anlamı olarak, bir devletin yabancı devletler ile yaptığı alışveriş, ithalat ve ihracatın tamamı olarak tanımlanmıştır (TDK, 2012). Ekonomi biliminde ise dış ticaret, bağımsız devletlerarasında mal ve hizmetler gibi ekonomik faaliyetlerin konu edildiği ticari alışveriş olarak ifade edilebilir. Dış ticaretin, uluslar arası ilişkiler içinde ekonomik etkisinin yanında siyasi sonuçlar da doğuran önemli bir faaliyet olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle, dış ticaretin gelişiminin teorik olarak incelenmesinde fayda bulunmaktadır (Karagül ve Yılmaz, 2008:3).

Dış ticaret, tarihsel olarak incelendiğinde ilk olarak Adam Smith'in mutlak üstünlükler teorisi ile karşılaşılmaktadır. Bu teoriye göre, bir ülke, bir başka ülkeye göre hangi malları düşük maliyette üretiyor ise o malların üretiminde uzmanlaşmalı ve bu ürünlerin ihracatına ağırlık vermelidir. Buna karşın, pahalıya ürettiği bir malı da başka bir ülkeden ithal ederek maliyetlerini düşürmelidir (Seyidoğlu, 2001:17). Adam Smith'in 1776 yılında yayımladığı Milletlerin Zenginliği (Wealth of Nations) kitabında yer verdiği bu teoride, dış ticaret ilişkisi içinde bulunan ülkelerin kazançlı çıktığı ve bu ilişkinin de pozitif toplamlı bir ilişki olduğu görüşü benimsenmektedir. Mutlak üstünlükler teorisi, dünya üzerinde bir uzmanlaşma etkisi yaratmış ve dünya üretiminde genel bir artışla her ülkenin ticaretten belirli bir pay alması sağlanmıştır (Ünsal, 2005:7-13).

İngiliz iktisatçı David Ricardo'nun 1817 yılında yayınladığı Politik İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri (Principles of Politic Economy and Taxation) kitabında konu ettiği karşılaştırmalı üstünlükler teorisi, dış ticaret yazınında mutlak üstünlükler teorisinden sonra en fazla konu edilen ikinci teoridir. Seyidoğlu'na göre Ricardo'nun bu teorisi, günümüz uluslar arası ticaretinin temelini oluşturmaktadır (Seyidoğlu, 2001:18). Bu teoriye göre bir ülkenin farklı ürünlerde sahip olduğu mutlak üstünlük her zaman geçerli olmamaktadır. Bir ülke, ticari ilişki içine gireceği ülke karşısında tüm ürün gruplarında maliyet açısından üstün ise, Smith'in mutlak üstünlükler teorisine göre dış ticaret ilişkisi içine giremeyecekken, karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre bu durum avantaj yaratabilmektedir (Karagül ve Yılmaz, 2008:11). Karşılaştırmalı üstünlükler

teorisindeki tek şart, ülke içindeki üretim maliyetlerinin ticari ilişkide bulunacak iki ülke arasında farklılık teşkil etmesi gerekliliğidir (Seyidoğlu, 2001:18).

Küreselleşme ile beraber artan dış ticaret rakamları, ülkelerin büyüme oranlarına da doğrudan etki etmeye başlamıştır. İhracat ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki iktisat biliminin de önemli inceleme alanlarından birisi olmuştur. Yukarıda da bahsedildiği gibi, 19. yüzyılda Smith ve Ricardo'nun ortaya koyduğu serbest ticaret temeline dayanan ihracat ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, 1960 ve 1970'li yıllarda Kravis ve Nurkse gibi neo-klasik iktisatçıların, ihracatın ekonomik büyümedeki rolünü araştıran çalışmalar yapmasıyla iktisat yazınında sağlam temeller üzerine oturmuştur (Giles ve Williams, 1999:2). 1980'lerde ise, Grosmann ve Helpman, Coe ve Helpman, Miller ve Upadhyay gibi iktisat teorisyenlerinin bilgi ve teknoloji yayılımının arkasındaki gücün serbest ticaret olduğunu saptamasıyla ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik, iktisat bilimindeki yerini sağlamlaştırmıştır (Thenuwara, 1994:2). Fosu'ya göre ihracat, kaynakların görece sektörlerden etkin olmayandan etkin olana doğru yeniden dağılımının sağlanmasıdır (Fosu, 1990:832). Kaynaklar doğru şekilde kullanıldığında ortaya çıkan durumda dünya piyasalarında belirli mallar bazında yukarıda da bahsedildiği gibi karşılaştırmalı üstünlükler ve uzmanlaşmalar sağlanmakta bu da ülkelerin etkinliğinin ve verimliliğinin artmasını sağlamaktadır (Mayer, 1996:211).

İhracata dayalı büyümenin sürdürülebilir olması için ihracat artışının sürekli hale getirilmesi gerekmektedir (Bilgin ve Şahbaz, 2009:179). Sürekliliği sağlanan bir ihracat sayesinde faktör verimliliği yükselmekte, teknolojik yeniliklerin ülkeye uyumu kolaylaşmakta ve kaynaklar daha verimli kullanılmaktadır. Bunun uluslar arası rekabetin getireceği avantajlar ile küresel piyasalara açılmanın getirdiği ölçek getirisi ile birlikte, ülkelerin ekonomik büyümesinde artış sağlanabilmektedir (Moschos, 1989:93).

Ülkelerin dış ticarete dayalı ekonomik büyüme sağlayabilmeleri için ithal ikameci sanayileşme stratejileri yerine, dışa açık bir strateji benimsemeleri gerekmektedir. Daha çok gelişmekte olan ülkelerin benimsediği ithal ikameci sanayileşme ile yurt dışından ithal edilen bir ürünün ve/veya ürün grubunun, ülke içinde de üretilmesi hedeflenmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında da ithal ikameci sanayileşmenin daha çok içe dönük bir strateji olduğu görülmektedir (Korum, 1977:27).

3.2 Türkiye’de Dış Ticaretin Gelişimi

Türkiye 1960 ve 1970’li yıllarda iktisadi büyüme ve sanayileşme planlamaları çerçevesinde ithal ikameci bir politika benimsenmiştir. Uygulanan bu politikanın temelini cumhuriyetin kurulduğu yılların hemen ertesine kadar dayandırmakta mümkündür. Cumhuriyet ile beraber uygulanan devletçilik politikaları çerçevesinde, o zamana kadar dışarıdan ithal edilen tüketim mamullerinin, ülke içinde yapımı desteklenmiş ve bu kapsamda I. beş yıllık sanayi planı uygulamaya konulmuştur. Başarılı ile uygulanan bu planın daha kapsamlısı II. beş yıllık kalkınma planı hazırlanarak yüzden fazla fabrikanın kurulması kararlaştırılmıştır. Buna karşın büyük umutlar ile hazırlanıp yürürlüğe konulan bu plan, II. Dünya savaşı nedeniyle istenilen hedeflere ulaştırılamamıştır (Egeli, 1997:157 86).

1980’lerde ise küreselleşme olgusunun gelişmesi ve oluşan global rekabetçi ortamdan dolayı Türkiye ekonomisi ithal ikameci anlayışın yerine, ekonomik büyümesini sağlayabilmek adına ihracata yönelik büyümeyi hedefleyen dışa açık bir politika izlemeye başlamıştır. Bu politika ile piyasalarda var olan tüm finansal enstrümanlar devreye sokulmuş ve ülke ekonomisinin küresel sistemle entegrasyonu sağlanmaya çalışılmıştır (Doğanlar ve diğerleri, 2009:91). 24 Ocak 1980’de uygulamaya ihracata dayalı büyüme programı ile uluslar arası rekabete ayak uydurabilen, özel sektörün sistemin başını çektiği dinamik bir yapı oluşturulması hedeflenmiştir. Bu çerçevede ihracat önemli ölçülerde desteklenmiş, yabancı sermayelere kolaylıklar sağlanmış ve kambiyo rejimi serbestleştirilmiştir (Özbey, 2000:81-89). 80’li yıllarda oluşturulan bu yapı ile 90’ların başından itibaren ihracata dayalı büyüme büyük bir ivme kazanmıştır.

Tablo 19: Türkiye Dış Ticaret Göstergeleri (1980 – 2002 Arası) (Milyon Dolar)

Yıllar	İhracat	Değişim %	İthalat	Değişim %	Dış ticaret dengesi	Dış ticaret hacmi	İhracat / ithalat karşılama oranı
1980	2 910 122	28.7	7 909 364	56.0	-4 999 242	10 819 486	36.8
1981	4 702 934	61.6	8 933 374	12.9	-4 230 439	13 636 308	52.6
1982	5 745 973	22.2	8 842 665	-1.0	-3 096 692	14 588 639	65.0
1983	5 727 834	-0.3	9 235 002	4.4	-3 507 168	14 962 836	62.0
1984	7 133 604	24.5	10 757 032	16.5	-3 623 429	17 890 636	66.3
1985	7 958 010	11.6	11 343 376	5.5	-3 385 367	19 301 386	70.2

1986	7 456 726	-6.3	11 104 771	-2.1	-3 648 046	18 561 497	67.1
1987	10 190 049	36.7	14 157 807	27.5	-3 967 757	24 347 856	72.0
1988	11 662 024	14.4	14 335 398	1.3	-2 673 374	25 997 422	81.4
1989	11 624 692	-0.3	15 792 143	10.2	-4 167 451	27 416 835	73.6
1990	12 959 288	11.5	22 302 126	41.2	-9 342 838	35 261 413	58.1
1991	13 593 462	4.9	21 047 014	-5.6	-7 453 552	34 640 476	64.6
1992	14 714 629	8.2	22 871 055	8.7	-8 156 426	37 585 684	64.3
1993	15 345 067	4.3	29 428 370	28.7	-14.083.303	44 773 436	52.1
1994	18 105 872	18.0	23 270 019	-20.9	-5 164 147	41 375 891	77.8
1995	21 637 041	19.5	35 709 011	53.5	-14 071 970	57 346 052	60.6
1996	23 224 465	7.3	43 626 642	22.2	-20 402 178	66 851 107	53.2
1997	26 261 072	13.1	48 558 721	11.3	-22 297 649	74 819 792	54.1
1998	26 973 952	2.7	45 921 392	-5.4	-18 947 440	72 895 344	58.7
1999	26 587 225	-1.4	40 671 272	-11.4	-14 084 047	67 258 497	65.4
2000	27 774 906	4.5	54 502 821	34.0	-26 727 914	82 277 727	51.0
2001	31 334 216	12.8	41 399 083	-24.0	-10 064 867	72 733 299	75.7
2002	36 059 089	15.1	51 553 797	24.5	-15 494 708	87 612 886	69.9

Kaynak: TÜİK, 2010

Yukarıdaki verilerden, 1980 yılında 2 milyon dolar civarında olan ihracat miktarının, yıldan yıla düzenli bir şekilde yükseldiği görülmektedir. Uygulanan dışa açık ve ihracata dayalı büyüme programları sayesinde 90'ların sonunda ihracat, 26 milyon dolar seviyelerine ulaşmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranlarına bakılacak olursa, 80'lerin başında yüzde 37 olan bu oranın 90'ların sonunda yüzde 65'lere kadar çıktığı görülmektedir.

3.3 2008 Küresel Ekonomik Krizin İhracata Etkileri

2008 krizinin ihracata olan etkileri incelenirken konu, özü gereği ikiye ayrılarak incelenecektir. Birinci kısımda devletin genel dış ticaret rakamları yıllık olarak incelenecek ve 2008 krizinden etkilenilip etkilenilmediği aydınlatılmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda ihracat, tanımından da yola çıkıldığı üzere farklı iki devlet arasındaki ekonomik ilişki olduğundan, Türkiye'nin hangi ülkeler ve ülke grupları ile ne kadarlık bir ihracat miktarının olduğu saptanacaktır. Ayrıca kriz yılı, öncesinde ve sonrasında Avrupa'nın ve ABD'nin de ihracata dayalı verileri incelenip, karşılaştırmalı bir sonuca ulaşılabilecektir. Yazının ikinci bölümünde ise Türkiye'nin ihracata dayalı ilk 10 faslı seçilecek ve bu fasılların 2008 küresel krizine karşı olan duyarlılığı incelenecektir. Fasıllar belirlenirken, 2003 – 2010 arasında ihracatta en yüksek paya sahip olanlar seçilmiş ve bu fasılların ihracat yoğunluk oranları dikkate alınmıştır.

3.3.1 2008 krizinin genel ihracata olan etkileri

2008 krizinin ülkenin genel ihracatına olan etkileri incelenirken, yıllara göre dış ticaret rakamları ile başlamak gerekmektedir.

Tablo 20: 2003 – 2011 Yılları Arasındaki Dış Ticaret Rakamları (Milyon Dolar)

Yıllar	İHRACAT		İTHALAT		Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	İhracat / İthalat
	Değer	Değişim	Değer	Değişim			
2003	47 252 836	31,0	69 339 692	34,5	-22 086 856	116 592 528	68,1
2004	63 167 153	33,7	97 539 766	40,7	-34 372 613	160 706 919	64,8
2005	73.476.408	16,3	116.774.151	19,7	-43 297 743	190 250 559	62,9
2006	85 534 676	16,4	139 576 174	19,5	-54 041 498	225 110 850	61,3
2007	107.271.750	25,4	170 062 715	21,8	-62 790 965	277 334 464	63,1
2008	132 027 196	23,1	201 963 574	18,8	-69 936 378	333 990 770	65,4
2009	102 142 613	-22,6	140 928 421	-30,2	-38 785 809	243 071 034	72,5
2010	113 883 219	11,5	185 544 332	31,7	-71.661.113	299.427.551	61,4
2011	134 907 074	18,5	240 841 698	29,8	-105.934.624	375.748.772	56,0

Kaynak: TÜİK,2012

Tablodan da görüldüğü üzere Türkiye, 2007 yılında ihracatta büyük bir sıçrama yaşamış ve bir önceki yıla göre ihracat, yüzde 25 kadar artmıştır. Bu ivme 2008’de de devam etse de krizin etkilerinin gözlemlendiği 2009 yılında ihracat 2008’e göre yüzde 23’lük bir değer kaybına uğramıştır. 2010 yılından itibaren ise ihracat rakamları tekrar pozitif ivmelenmiş ve yüzde 11’lik bir büyüme ile krizin ihracat üzerinde etkileri yok olmaya başlamıştır. Bu artış 2011’de de devam ederek ihracat 135 milyar dolar seviyelerine kadar yükselmiştir. Tablonun ithalat kısmı incelendiğinde ise 2009 yılının ithalat seviyesi açısından son 5 yılın en yüksek seviyesi olduğu görülmektedir. Bu yılda ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 73’lere kadar yükselmiştir. Buna karşın 2011 yılında ise artan ihracat rakamlarının yanında ithalatta hızlı bir yükselme yaşanarak, karşılama oranı yüzde 50’lere kadar gerilemiştir.

Tablo 21: HS 2002'ye göre AB ve ABD'nin 2003 – 2011 yılları arasındaki dış ticaret rakamları (Milyon Dolar)

Yıllar	USA			AB - 27		
	İhracat	İthalat	Denge	İhracat	İthalat	Denge
2003	724.770.982	1.257.121.250	-532,350,267	983,918,521	1.057.625.638	-73,707,117
2004	814.874.653	1.469.704.398	-654,829,744	1.187.479.504	1.278.653.073	-91,173,569
2005	901.081.812	1.673.454.520	-772,372,707	1.310.102.187	1.465.519.470	-155,517,283
2006	1.025.967.497	1.853.938.475	-827,970,977	1.459.460.004	1.697.724.859	-238,264,855
2007	1.148.198.722	1.956.961.843	-808,763,121	1.704.075.800	1.967.525.943	-263,450,143
2008	1.287.441.996	2.103.640.710	-816,198,714	1.928.554.211	2.284.917.360	-365,363,149
2009	1.056.042.963	1.559.624.813	-503,581,850	1.588.646.516	1.704.728.373	-116,081,857
2010	1.278.263.225	1.913.160.073	-634,896,848	1.784.926.111	1.975.721.605	-190,795,494
2011	1.480.431.903	2.207.823.920	-727,392,016	1.934.216.000	2.347.293.580	-413,077,580

Kaynak: ITA Trade Stats Express 2012 ve UN Comtrade 2012 verilerinde yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 21'e bakıldığında 27 AB ülkesi toplamının 2004 yılında, ABD'nin ise 2006 yılında ihracatta milyar dolar seviyesine çıkmış olduğu görülmektedir. Kriz yılına kadar düzenli olarak artan şekilde ivmelenen ihracat rakamları, 2009 yılında bir önceki yıla göre ihracat, ABD'de yaklaşık yüzde 19'luk bir değer kaybına uğrayarak 1 trilyon dolar seviyelerine, AB'de ise yüzde 18'lik bir azalış meydana gelerek 1,5 trilyon dolar seviyelerine gerilemiştir. İhracat ile ithalat arasındaki dengeye bakılacak olursa bu farkın yıldan yıla arttığı söylenebilmektedir. Özellikle kriz yılı olan 2008'de ABD'de ihracat – ithalat farkının 800 milyar doları geçtiği, aynı şekilde AB'de ise 2011 yılında 400 milyar doları aşarak son on yılın en fazla farkına ulaşıldığı görülmektedir. 2009 yılı ihracat verileri açısından Tablo 20'den Türkiye'nin bir önceki yıla göre yüzde 22 oranında değer kaybı yaşadığı hatırlandığında, AB ve ABD karşısında Türkiye ihracatının daha çok küçüldüğü söylenebilmektedir. Fakat kriz sonrasında toparlanma hızları dikkate alındığında ise Türkiye 2011 yılında yakaladığı yüzde 18,5'luk ihracatta büyüme oranıyla hem AB'yi hem de ABD'yi geride bırakmıştır.

Tablo 22: 2003 – 2011 yılları arası Türkiye’de Seçilmiş Ülke Grupları İle Yapılan İhracat (000 Dolar)

	AB - 27	Yakın ve Ortadoğu	OECD	İslam İşbirliği Teşkilatı	Toplam İhracat
2003	27 393 762	5 464 810	31 919 772	7 204 574	47 252 836
2004	36 580 859	7 921 284	42 648 300	10 214 345	63 167 153
2005	41 364 962	10 184 230	47 325 438	13 061 019	73 476 408
2006	47 934 746	11 315 751	54 480 970	15 007 499	85 534 676
2007	60 398 502	15 081 322	65 674 811	20 310 574	107 271 750
2008	63 390 419	25 430 395	70 471 749	32 596 965	132 027 196
2009	47 013 415	19 192 808	55 832 408	28 626 586	102 142 613
2010	52 685 304	23 294 873	61 491 606	32 469 556	113 883 219
2011	62 347 672	27 934 965	67 114 103	37 325 453	134 907 074

Kaynak: TÜİK, 2012

Tablo 22’ye bakılacak olursa, Türkiye’nin ihracat partnerlerinin en yüksek hangi ülke grupları olduğu anlaşılabilir. Söz gelimi Türkiye’nin AB üyesi ülkeleri yapmış olduğu ihracat miktarı, 2008 yılına kadar ciddi oranda artış göstermiştir. Fakat toplam ihracat içindeki paya bakılacak olursa da AB’ye yapılan ihracat, toplam ihracatın yarısından fazlasının oluştururken 2011 yılında yüzde 46’lara kadar gerilediği görülmektedir. Tabloda bakıldığında dikkat çeken bir diğer husus ise, payı azılan AB’ye karşın, ihracatta Orta Doğu ve İslam ülkelerinin payının gün geçtikçe artmasıdır. 2003 yılında Orta ve Yakın Doğuya yapılan ihracat, 5 milyar dolar seviyelerindeyken bu rakam kriz yılı olan 2008’e kadar 5 kat artarak 25 milyar doların üzerine çıkmıştır. Krizin de etkisiyle 2009 yılında 19 milyar dolar seviyesine gerilese de 2011 yılında 28 milyar dolara yakın bir ihracat yapılarak tarihin en yüksek seviyelerine ulaşılmıştır. Bu durum İslam Konferansı Teşkilatı’na üye ülkeleri ile yapılan ihracatta da farklı değildir. 2003 yılında 7 milyar dolar civarında seyreden ihracat, 2008 yılında 32 milyar doları geçmiştir. 2008 küresel ekonomik krizin yaratmış olduğu global darboğaz sebebiyle ihracat 30 milyar doların altına gerilese de 2011 yılında 37 milyar doları geçen bir rakama ulaşmıştır. Orta doğu ve İslam İşbirliği Teşkilatı’na üye ülkeler ile yapılan

ihracatın, toplam ihracat üzerindeki ağırlığı da yıldan yıla artış göstermiştir. 2003'te genel ihracatın yüzde 10'unu oluşturan Orta Doğu ile ihracat, 2011 yılında yüzde yirmi seviyelerine kadar ulaşmıştır. İslam İşbirliği Teşkilatı ülkeleri ile yapılan ihracatın ağırlığı da 2003 yılında yüzde 14 seviyelerinde iken, 2008 yılında yüzde 24 yükselmiştir. Türkiye'nin 2008 küresel ekonomik krizinin etkilerini en aza indirebilmek için ihracata ağırlık verdiği, çalışmanın diğer bölümlerinde açıklanmıştır. Bu kapsamda Türkiye, AB ile yaptığı ihracatın ağırlığı, bu ülkelerin içinde bulunmuş olduğu ekonomik darboğazdan dolayı 2009 yılında yüzde 48'ten yüzde 46'ya gerilemesine karşın, İslam İşbirliği Teşkilatı ülkeleri ile yaptığı ihracatı yüzde 27'lere çıkararak, ülkeye döviz girdisi sağlamıştır.

Tablo 23: Türkiye İhracatında En Yüksek Paya Sahip olan Ülkelerin Yıllar İtibari İle İhracat Miktarları (Milyar Dolar)

Yıllar Ülkeler	2007	2008	2009	2010	2011
Almanya	11.993.232.454	12.951.334.460	9.791.156.272	11.486.808.286	13.951.826.133
Birleşik Krallık	8.626.776.278	8.158.835.816	5.919.552.972	7.238.432.771	8.152.163.762
İtalya	7.480.060.276	7.814.071.284	5.892.026.156	6.508.644.030	7.851.642.868
Fransa	5.974.462.389	6,615,237,566	6.209.773.510	6.055.125.312	6.805.899.479
ABD	4.177.593.149	4.307.034.099	3.234.111.068	3.773.893.987	4.585.382.811
Rusya	4.726.853.152	6.481.480.104	3.202.372.946	4.631.496.349	5.992.714.930
Irak	2.844.767.091	3.916.190.507	5.126.116.268	6.041.860.619	8.311.819.089
İspanya	4.580.228.479	4.043.907.011	2.824.163.985	3.563.513.651	3.917.992.018
BAE	3.240.940.316	7.975.397.538	2.898.579.119	3.337.659.518	3.706.760.335

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012

Türkiye'nin yıllar itibari ile en çok ihracat yaptığı ülkelere bakılacak olursa, birinci sıranın genel olarak hep Almanya'ya ait olduğu görülecektir. 2008 yılında 13 milyar dolar seviyelerine kadar yükselen Almanya ile ihracat 2008 küresel krizinin yaratmış olduğu küçülme ile beraber bir önceki yıla göre yüzde 24 gerileyerek 10 milyar doların altına inmiştir. Krizin etkileri Almanya ile yapılan ihracat ile kapatılmaya çalışılarak 2011 yılında 14 milyar dolar seviyelerine yükselen Almanya ile ihracat tarihin en yüksek rakamına ulaşmıştır. Tabloya bakıldığında Avrupa Birliği ülkeleri ile

yapılan ihracatın 2008 küresel krizin etkisi ile 2009 yılında ciddi düşümlere maruz kaldığı gözlemlenmektedir. Buna karşın krizin etkilerini bertaraf edebilmek için yeni kaynaklar yaratması gereken Türkiye yukarıda da bahsedildiği gibi Orta Doğu ve Arap pazarına yönelmiştir. 2007 yılında Irak ile yapılan ihracat 2 milyar dolar seviyelerinde iken 2008 yılında 4 milyar dolara yaklaşmıştır. 2009 yılında diğer ülkeler ile yapılan ihracatta bir azalma görülmesine karşın Irak'la yapılan ihracat artmaya devam etmiş ve 5 milyar doların üzerine çıkmıştır. 2011 yılında ise Irak, Türkiye'nin ikinci büyük ihracat pazarı olma konumuna yükselmiştir. 2008 krizinin etkisi ile ihracatın en dramatik şekilde azaldığı ülke Rusya olmuştur. 2008 yılında 6 milyar doları aşkın bir büyüklüğe sahip olan ihracat ertesi yıl yüzde elli düşerek 3 milyar dolara kadar gerilemiştir. 2011 yılına kadar Türkiye'nin en büyük ikinci ihracat ülkesi konumunda olan İngiltere ile yapılan ihracat da krizden ciddi şekilde etkilenmiştir. 2008 yılında 8 milyar dolar olan ihracat bir önceki yıla göre yüzde yirmi yedi azalarak yaklaşık 6 milyar dolara kadar gerilemiştir.

Tablo 24: Türkiye'de Uluslar arası Standart Sanayi Sınıflamasına göre (ISIC Rew:3) İhracat (000 Dolar)

Yıllar / Sanayi Sınıfları	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Tarım ve Ormancılık	3 328 814	3 480 539	3.725.213	3 936 711	4 347 483	4 934 710	5.166.596
Balıkçılık	139 500	130 858	158 252	240 330	188 990	156 014	186 017
Madencilik ve Taşocakçılığı	810 241	1 146 326	1.660.895	2 155 150	1 682 915	2 687 124	2 805 449
İmalat	68.813.408	80.246.109	101.081.873	125.187.659	95.449.246	105.466.686	125 962.742
Diğer	384.445	530.844	645.517	507.346	473.979	638.685	786.270
Toplam İhracat	73.476.408	85 534 676	107.271.750	132 027 196	102.142.613	113.883.219	134.907,074

Kaynak: TÜİK, 2012

Türkiye'nin sanayi sınıflamasına göre ihracatına bakılacak olursa ihracatın büyük bir çoğunluğunun imalat sektörü eliyle yapıldığı görülmektedir. İlk defa 2007 yılında yüz milyar doları aşan ihracat, küresel krizin yaratmış olduğu darboğaz

sebebiyle 95 milyar dolara kadar gerilemiştir. İmalattan sonra ihracattaki payı açısından ikinci büyük sektör olan tarım ve ormancılık ise 2009 krizinden etkilenmeden çıkmış hatta gelişim göstermesiyle dikkat çekmiştir. 2009 yılında bir önceki yıla göre yüzde 10 artan tarım ve ormancılık sektörü, bu sınıflama içinde 2009 yılında tek büyüyen sanayi kesimi olmuştur.

3.3.2 2008 Küresel ekonomik krizinin belli başlı ihracat fasıllarına olan etkisi

Türkiye ihracatını AB ve ABD'nin de uyguladığı HS2007 (Harmonized System Code 2007) olarak tanımlanan uyumlaştırılmış mal tanım ve kod sistemi 2007'ye göre tanımlamıştır. Elbette Türkiye'nin ihracatını sınıflandırmak için kullandığı tek sistem HS kodları değildir. Fakat ihracatın en alt başlıkları olan fasıllarda meydana gelen yıldan yıla değişimleri gözlemleyebilmek için en ideal sistem yine HS kodları olacaktır. Bu kapsamda Türkiye ihracatında en üstte bulunan fasılların belirlenmesinde HS 2007 sınıflaması kullanılacak ve ilk 10 fasıl incelemeye tabi tutulacaktır. Yapılan değerlendirme sonucu Türkiye'nin yıllar itibari ile toplam ihracat içindeki en yüksek paya sahip ilk on fasıl aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 25: Türkiye'de yıllar itibari ile En Yüksek Paya Sahip ilk 10 Fasıl Sıralaması (HS 2007) (000 Dolar)

HS Kod	Adı	2007	2008	2009	2010	2011
8	Yenilen Meyveler kabuklu Yemişler Turunçgil ve Kavun Kabuğu	10	10	10	11	10
27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve müstahsalları, mumlar	7	6	8	8	6
39	Plastik ve plastikten mamul eşya	9	9	9	9	9
61	Örme giyim eşyası ve aksesuarları	4	5	4	4	5
62	Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları	6	8	7	7	8
72	Demir ve çelik	3	2	3	3	3
73	Demir veya çelikten eşya	8	7	6	6	7
84	Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve	2	3	2	2	2

	aletler; bunların aksam ve parçaları					
85	Elektrikli makine ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları; aksam-parça-aksesuarı	5	4	5	5	4
87	Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları; bunların aksam, parça, aksesuarı	1	1	1	1	1
İlk 10 toplamı		68.717.803	84.349.421	60.438.842	68.390.790	81.755.480
Yoğunlaşma Oranı		63,55	63,63	58,82	60,17	60,44
İhracat Toplamı		107.271.750	132.027.196	102.142.613	113.883.219	134.907.074

Kaynak: TÜİK 2012 verilerinden hareketle hesaplandı

Yukarıdaki veriler incelendiğinde Türkiye'nin 2007- 2011 yılları arasında ihracatı en çok gerçekleşen faslın motorlu kara taşıtları, traktörler ve bisikletler ve bunların parçaları olduğu görülmektedir. İkinci sırayı ise 2008 yılı hariç tutulmak koşulu ile 84 kodu ile kazanlar, makineler ve bunların yedek parçalarının aldığı görülmektedir. Türkiye'de en çok ihraç edilen üçüncü sektör ise 72 kodu ile demir ve çelik ürünlerinin satıldığı sektör olarak görülmektedir. İhracatı gerçekleşen ilk on faslın, yoğunlaşma oranlarına bakıldığında, ihracatın yarıdan fazlasının bu 10 sektör vasıtası ile gerçekleştiği tespit edilmektedir. 2007 ve 2008 yılında ilk on fasıl, genel ihracatın yüzde 63'ünü oluşturmaktayken, 2008 krizinin etkilerinin gözlemlendiği 2009 yılında bu oran yüzde 58'e kadar gerilemiştir. 2010 yılından itibaren tekrar artışa geçen ilk on faslın yüzdesi, 2011 yılında da bu ivmesini sürdürmüştür. Yukarıda adı geçen on ihracat faslının birinde veya bir kaçında meydana gelebilecek ekonomik bir bunalım yada darboğaz, ülke ihracat büyüklüğünü derinden etkileyecektir. İhracata odaklı bir üretim

ve buna bağlı olarak büyüme büyüme stratejisi benimseyen ve 2023 yılında 500 milyar dolarlık bir ihracat büyüklüğü hedefleyen (T.C Ekonomi Bakanlığı, 2012:5) Türkiye özellikle bu on fasıl içinde faaliyet gösteren sektörleri teşvik etmeli ve diğer ülkeler ile yarışmalarının önünü açacak faaliyetlerde bulunmalıdır. Türkiye'nin ihracat lokomotif sektörleri yukarıda bahsedilen fasıllar olduğu görüldüğüne göre, bu fasılların 2008 krizi karşısındaki durumlarını incelemekte fayda vardır. Ayrıca 2008 krizinin etkilerini en aza indirebilmek için yine bu sektörlerin yapacağı ihracata ihtiyaç olduğundan, bu on fasılın en çok hangi ülkelere ürün ihraç ettiği tespit edilecektir. Ayrıca bu fasılların dünya ihracatında en çok hangi ülkelerin pay sahibi olduğu ve bu ülkelerin yine en çok hangi ülkelere ihracat yaptığı açıklanacaktır. Bu şekilde Türkiye'nin ihracatta lider ülkeler ile karşı karşıya gelmeden, doğru ülke veya ülke gruplarına ürün ihracı gerçekleştirerek hem 2008 küresel ekonomik krizine hem de bundan sonra yaşanması mümkün başka küresel krizlerin etkilerini minimuma indirmesi yolunda katkı sağlanması amaçlanmıştır.

3.3.2.1 Motorlu kara taşıtları traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları; bunların aksam, parça ve aksesuarları faslı (HS kod: 87)

Bu bölümde 87 kodlu motorlu kara taşıtları ve türevlerinin Türkiye'de yıllar itibari ile yaptığı ihracat büyüklüğü, Türkiye'nin en çok hangi ülkelere ürün ihraç ettiği, sektördeki lider ülkeler ve bu ülkelerin en çok ihracat yaptığı ülkeler gösterilecek, Türkiye'de bu sektörün 2008 krizinden etkilenip etkilenmediği araştırılacaktır.

Tablo 26: Motorlu Kara Taşıtları Traktörler, Bisikletler, Motosikletler ve Diğer Kara Taşıtları; Bunların Aksam, Parça ve Aksesuarları Faslında Türkiye'nin Yıllar İtibari ile Yaptığı ihracat (HS 2007)

Yıl	İhracat Değeri (Dolar)	Değişim (%)
2007	15.903.675.387	-
2008	18.326.815.114	15,23
2009	12.257.851.184	- 33,11
2010	13.814.540.708	12,70
2011	15.803.329.559	14,39

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012

Tablodan hareketle, Türkiye'nin en çok ihracatta bulunduğu fasıl olan motorlu taşıtlar ve türevleri sektörlerinde 2008 küresel ekonomik krizinden ciddi bir etkilenme olduğu görülmektedir. 2008 yılında bir önceki yıla göre yüzde 15'lik bir büyüme kaydeden sektör, krizin etkileri gözlemlenen 2009 yılında ise ihracat toplamında bir önceki yıla göre yüzde 33'lük bir düşüş kaydedilmiştir. 2010 yılında tekrar toparlanmaya başlayan sektör yüzde 13'e yakın bir büyüme göstermiş ve büyüme ivmesini 2011 yılında da arttırarak devam etmiştir. 2008 küresel ekonomik krizinden toparlanma, bu sektör için kolay olmamıştır. 2011 yılında elde edilen 15 milyar dolarlık ihracat tutarı, kriz öncesi yıl olan 2007 yılındaki yaklaşık 16 milyar dolarlık ihracat hacmine ulaşamamıştır.

Tablo 27: Yıllar İtibari İle Türkiye'nin HS 2007'ye Göre 87 Kodlu Fasılda En Çok İhracat Yaptığı Ülkeler Ve Gerçekleştirilen İhracat Tutarı (Dolar Cinsinden)

Sıra	2007	Tutar	2008	Tutar	2009	Tutar
1	Fransa	2.264.018.372	Fransa	2.748.235.864	Fransa	2.896.958.180
2	İtalya	2.241.272.172	Almanya	2.140.635.631	İtalya	1.609.703.616
3	Almanya	1,861,179,491	İtalya	2.135.131.960	Almanya	1.162.575.186
4	Birleşik Krallık	1.442.121.278	Birleşik Krallık	1.655.641.416	Birleşik Krallık	858.371.920
5	İspanya	1.117.959.513	Rusya	1.384.348.820	ABD	523.033.569
	Diğer	6.977.124.561	Diğer	8.262.821.423	Diğer	5.207.208.713
Sıra	2010	Tutar	2011	Tutar		
1	Fransa	2.222.001.225	Fransa	2.278.529.628		
2	İtalya	1.873.813.808	Almanya	1.908.872.759		
3	Almanya	1.589.889.985	İtalya	1.776.018.415		
4	Birleşik Krallık	1.209.064.612	Birleşik Krallık	1.151.774.291		
5	İspanya	676.173.508	Rusya	831.954.600		
	Diğer	6.243.597.570	Diğer	7.856.179.866		

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012

Türkiye'nin Motorlu kara taşıtlar ve türevleri sektöründe en çok ihracat gerçekleştirdiği ülkeler olarak Fransa, İtalya, Almanya, Birleşik Krallık, İspanya, Rusya ve ABD ön plana çıkmaktadır. Bu ülkelerden Fransa, yıllar itibari ile en çok ürün ihraç edilen ülke olarak göze çarpmaktadır. Tüm dünya ekonomisinde daralma arz ettiren 2009 yılında Fransa'ya yapılan ihracatta artış gözlemlenmiş, ihracat tutarı 3 milyar

dolar seviyelerine kadar yükselmiştir. Yıllan yıla ikinci ve üçüncü sırada yer değiştiren İtalya ve Almanya'ya yapılan ihracat 2009 yılında azalmıştır. 2008 yılında 2 milyar dolar seviyelerinde olan Almanya ile yapılan motorlu kara taşıtı ihracatı, 2009 yılında yüzde 50 azalarak 1 milyar dolar seviyelerine gerilerken, yine 2009 yılında İtalya ile yapılan ihracat bir önceki yıla göre yüzde 24 azalarak 1,6 milyar dolara kadar inmiştir. Bu sektörde en çok ürün ihraç edilen ülkelerden biri olan İspanya'ya yapılan ürün satışında ise 5 yıllık süre içinde dramatik bir düşüş yaşanmıştır. 2007 yılında 1 milyar doların üzerinde seyreden ihracat toplamı, 2011 yılında 600 milyon dolar seviyelerine kadar gerilemiştir. 2008 ve 2009 yıllarında İspanya'ya yapılan ihracat büyüklüğü, ilk beşe giremezken 2011 yılı itibari ile tekrar en çok ihracat yapılan ülkeler konumuna geri yükselmiştir.

Tablo 28: Dünya'da HS 2007'ye Göre 87 Kodlu Fasılda En Çok Pazar Büyüklüğüne Sahip Ülkeler (Dolar)

Sıra	2008	Tutar	2009	Tutar	2010	Tutar
1	Almanya	232.429.241.000	Almanya	163.007.582.000	Almanya	203.158.169.286
2	Japonya	172.203.050.410	Japonya	102.611.440.053	Japonya	146.741.816.471
3	ABD	111.457.202.311	ABD	73.601.861.864	ABD	98.996.742.881
4	Fransa	61.853.065.132	Fransa	42.737.513.512	Güney Kore	53.445.486.945
5	İspanya	53.735.705.388	İspanya	40.716.929.291	Meksika	51.739.276.160
	Diğer	577.819.948.253	Diğer	413.976.151.550	Diğer	520.822.316.548
	Toplam	1.209.498.212.494	Toplam	836.651.478.270	Toplam	1.074.903.808.291
Sıra	2011	Tutar				
1	Almanya	247.242.093.605				
2	Japonya	148.063.077.410				
3	ABD	119.714.334.749				
4	Güney Kore	67.096.998.404				
5	Meksika	62.900.750.174				
	Diğer	512.734.847.676				
	Toplam	1.157.752.102.018				

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012

Dünya'da motorlu kara taşıtları ve türevleri sektöründe söz sahibi olan ülkelere bakıldığında Almanya'nın sektöre liderlik ettiği görülmektedir. Japonya ve ABD, Almanya'nın ardına sıralanan ülkeler olurken, Fransa ve İspanya, 2008 krizinde bu

sektörlerdeki liderliğini kaybederek, yerlerini Meksika ve Güney Kore gibi gelişmekte olan ülkelere bırakmışlardır. 2008 küresel ekonomik krizinin etkisiyle sektörde ciddi bir küçülme yaşanmıştır. 2008 yılında 1,2 trilyon dolar seviyelerinde olan ihracat, 2008 yılında 836 milyar dolara kadar gerilemiştir. 2010 yılından itibaren yükselişe geçen sektörün 2011 ihracat tutarı toplamı, kriz öncesi döneme yaklaşamamış da olsa 1,1 trilyon dolar seviyelerine kadar yükselmiştir.

Tablo 29: HS 2007'ye göre 87 kodlu fasıldaki lider ülkelerin, en çok ihracat yaptıkları ülkeler

Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2008	Almanya	ABD, Birleşik Krallık Fransa İtalya İspanya
	Japonya	ABD, Rusya, Çin, Avustralya Kanada
	ABD	Kanada Meksika Almanya Suudi Arabistan BAE
	Fransa	Almanya, İspanya, Belçika, İtalya, Birleşik Krallık
	İspanya	Fransa, Almanya, Birleşik Krallık, İtalya
Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2009	Almanya	Birleşik Krallık, ABD, Fransa, İtalya, İspanya
	Japonya	ABD, Çin, Avustralya, Kanada, Tayland
	ABD	Kanada Meksika Almanya Suudi Arabistan, Çin
	Fransa	Almanya, İspanya, Belçika, İtalya, Birleşik Krallık
	İspanya	Fransa, Almanya, Birleşik Krallık, İtalya, Portekiz
Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2010	Almanya	ABD, Birleşik Krallık, Çin, Fransa, İtalya
	Japonya	ABD, Çin, Avustralya, Rusya, Kanada
	ABD	Kanada Meksika Almanya, Çin, Suudi Arabistan
	Güney Kore	ABD, Çin, Rusya, Brezilya, Avustralya
	Meksika	ABD, Almanya, Kanada, Brezilya, Arjantin
Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2011	Almanya	ABD, Birleşik Krallık, Çin, Fransa, İtalya
	Japonya	ABD, Çin, Avustralya, Rusya, Kanada
	ABD	Kanada Meksika, Çin, Almanya, Suudi Arabistan
	Güney Kore	ABD, Çin, Rusya, Brezilya, Avustralya

	Meksika	ABD, Kanada, Almanya, Brezilya, Kolombiya
--	---------	---

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012 kullanılarak oluşturuldu.

Tablo 29'a bakılacak olursa Dünya'da motorlu kara taşıtları ve türevleri sektöründe söz sahibi olan ülkelerin, yine bu sektörde önemli paya sahip bir başka ülke ile ihracat ilişkisi içine girdiği görülecektir. Söz gelimi Almanya'nın en çok ihracat yaptığı ülke ABD iken, ABD'nin yine bu fasıla en çok ürün satın aldığı ülkeler sıralamasında Almanya üçüncü sırada gelmektedir. 2008 krizinin etkilerini en aza indirebilmek için sektördeki büyük ihracatçı ülkeler, ihracat hedeflerini krizden daha az etkilenmiş ülkelere doğru kaydırarak bu ülkelere döviz girdisi sağlamak istemişlerdir. Örneğin, Japonya 2009 yılına kadar Tayland ile ilk 5'e girebilecek bir satış ilişkisi oluşturamamışken, 2009 yılında Rusya ile yaptığı ihracatı azaltarak bu ülkeye ihracatını arttırmıştır. 2010 yılında ise krizin etkilerini toparlamaya başlamasıyla Rusya ile tekrar ticaret ilişkisi hızlanmış ve aynı sene Rusya, Japonya'nın bu alandaki en büyük ikinci ihracat pazarı olmuştur.

Genel çerçeve Türkiye ile beraber değerlendirilecek olunursa, Türkiye'nin bu alandaki ihracatını, sektörde en yüksek paya sahip olan ülkelere yaptığı görülecektir. Kriz yılı ve ertesinde bu alandaki ülke yelpazesini genişletemeyen Türkiye'nin 2009 yılında ihracat tutarı azalmış fakat ertesi yıldan itibaren tekrar artışa geçmiştir. Sektördeki en yüksek paya sahip ülkelerin yıldan yıla arttırdıkları pazar oranları ile Türkiye'nin ki karşılaştırıldığında, Türkiye'nin motorlu kara taşıtları ve türevleri sektöründe, adı geçen bu ülkelere daha yavaş büyüdüğü gözlemlenmektedir.

3.3.2.2 Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler; bunların aksam ve parçaları faslı (HS kod: 84)

Bu bölümde 84 kodlu faslın Türkiye'de yıllar itibari ile yaptığı ihracat büyüklüğü, Türkiye'nin en çok hangi ülkelere ürün ihraç ettiği, sektördeki lider ülkeler ve bu ülkelerin en çok ihracat yaptığı ülkeler gösterilecek, Türkiye'de bu sektörün 2008 krizinden etkilenip etkilenmediği araştırılacaktır.

Tablo 30: Kazanlar, Makineler, Mekanik Cihazlar ve Aletler; Bunların Aksam ve Parçaları Faslında Türkiye'nin Yıllar İtibari ile Yaptığı İhracat (HS 2007)

Yıl	İhracat Değeri (Dolar)	Değişim (%)
2007	8.781.250.664	-
2008	10,258,097,130	16,00
2009	8.130.915.253	- 20,74
2010	9.415.319.632	15,80
2011	11.560.341.301	22,78

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012

Türkiye ihracatında genel olarak en yüksek paya sahip ikinci fasıl olan kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler; bunların aksam ve yedek parçaları faslının 2008 yılında bir önceki yıla göre yüzde 16 büyüdüğü, fakat 2008 küresel ekonomik krizinin etkisiyle 2009 yılında, bir önceki yıla göre yüzde 20'yi aşkın bir küçülmeye maruz kaldığı görülmektedir. 2010 yılından itibaren toparlanmaya başlayan sektör 2010 yılında yüzde 15, 2011 yılında da yüzde 22 büyümüştür. Böylece fasıl 2008 küresel ekonomik krizinden önceki yıllarda yakalanan büyüme trendinin de üzerine çıkmış ve ihracat büyüklüğü 11 milyar dolar seviyelerine kadar yükselmiştir.

Tablo 31: Yıllar İtibari İle Türkiye'nin HS 2007'ye Göre 84 Kodlu Fasılda En Çok İhracat Yaptığı Ülkeler Ve Gerçekleştirilen İhracat Tutarı (Dolar Cinsinden)

Sıra	2007	Tutar	2008	Tutar	2009	Tutar
1	Almanya	1.510.771.879	Almanya	1.593.742.574	Almanya	1.100.590.689
2	Birleşik Krallık	659.528.108	Birleşik Krallık	665.010.648	Birleşik Krallık	549.185.467
3	Fransa	521.777.451	Fransa	644.391.990	Fransa	547.715.577
4	İtalya	494.911.696	İtalya	520.133.753	İtalya	395,708,582
5	ABD	368.723.299	Rusya	460.726.446	İran	351.080.135
	Diğer	5.225.538.231	Diğer	6.374.091.719	Diğer	5.186.634.803
Sıra	2010	Tutar	2011	Tutar		
1	Almanya	1.288.907.218	Almanya	1.971.502.219		
2	Birleşik Krallık	672.192.666	Birleşik Krallık	869.771.120		
3	Fransa	565.006.336	İran	641.280.825		
4	İran	469.453.681	Fransa	620.267.337		

5	Romanya	452.449.313	İtalya	503.265.734		
	Diğer	5.967.310.418	Diğer	6.954.254.066		

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012

Türkiye'nin 84 numaralı fasılda en çok ürün ihraç ettiği ülkelerin Almanya ve Birleşik Krallık olduğu görülmektedir. 2009 yılına bu ülkelere yapılan ihracatta az da olsa bir yükseliş gözlemlenirken, 2009 yılında önemli bir düşüş seyredilmektedir. Özellikle Almanya'ya yapılan ihracat bir önceki yıla göre yaklaşık yüzde 31 düşerek yapılan ihracat toplamı 1,1 milyar dolara kadar gerilemiştir. Makineler, kazanlar ve bunların türevi sektöründeki firmalar, 2008 küresel ekonomik krizin etkilerini en aza indirebilmek için ihracat yaptıkları ülke yelpazelerini genişletmek istemişlerdir. Bu kapsamda krizden nispeten daha az etkilenen İran ile yapılan ihracatta, yıllar itibari ile büyük bir artış izlenmektedir. Örneğin 2008 yılında ihracat yapılan ülkeler sıralamasında ilk beşte olmayan İran, 2009 yılında beşinci, 2010 yılında dördüncü ve 2011 yılında üçüncü sıraya kadar yükselmiştir. 2009 yılında İran'la yapılan ihracat tutarı 350 milyon dolar seviyelerinde iken, 2011 yılında, 2009'a göre ihracat tutarı yüzde 82 artarak, 640 milyon dolar seviyelerine kadar yükselmiştir.

Tablo 32: Dünya'da HS 2007'ye Göre 84 Kodlu Fasılda En Çok Pazar Büyüklüğüne Sahip Ülkeler (Dolar Cinsinden)

Sıra	2008	Tutar	2009	Tutar	2010	Tutar
1	Çin	268.671.157.357	Çin	236.009.996.351	Çin	309.813.671.701
2	Almanya	263.822.279.000	Almanya	204.857.024.000	Almanya	221.029.375.999
3	ABD	212.359.664.931	ABD	153.167.236.183	ABD	182.709.092.795
4	Japonya	151.143.766.503	Japonya	102.014.174.723	Japonya	149.988.366.258
5	İtalya	114.994.567.905	İtalya	85.194.233.472	İtalya	87.459.128.443
	Diğer	839.914.396.621	Diğer	705.453.893.477	Diğer	824.982.698.590
	Toplam	1.850.905.832.31	Toplam	1.486.696.558.20	Toplam	1.775.982.333.7
Sıra	2011	Tutar				
1	Çin	353.763.873.477				
2	Almanya	261.800.259.818				
3	ABD	205.210.462.367				
4	Japonya	171.292.184.575				

5	İtalya	104.367.016.229				
	Diğer	783.729.419.457				
	Toplam	1.880.163.215.92				

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012

Kazanlar, makineler ve türevleri sektöründe Dünya’da söz sahibi olan ülkelere son 5 yıl çerçevesinden bakıldığında sıralama değişmeksizin en çok payı Çin, Almanya, ABD, Japonya ve İtalya’nın almış olduğu görülmektedir. 2008 yılında 2 trilyon dolara yaklaşan toplam ihracat büyüklüğü, 2008 krizinin etkisiyle 2009 yılında 1,5 trilyon doların altına kadar gerilemiştir. Sektörde en yüksek paya sahip olan Çin’e bakıldığında 2008 yılında yakaladığı 268 milyar dolarlık pay ile Almanya’nın sadece 5 milyar dolar önünde yer alabilmiş iken, 2011 yılında aradaki farkı 92 milyar dolara çıkararak, sektördeki liderliğini sağlamlaştırdığı görülmektedir.

Tablo 33: HS 2007’ye göre 84 kodlu fasıldaki lider ülkelerin, en çok ihracat yaptıkları ülkeler

Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2008	Çin	ABD, Hong Hong, Japonya, Hollanda, Almanya
	Almanya	ABD, Fransa, Çin, Birleşik Krallık, Rusya
	ABD	Kanada, Meksika, birleşik krallık, Çin, Almanya
	Japonya	ABD, Çin, güney Kore, Hollanda
	İtalya	Almanya, Fransa, ABD, ispanya, birleşik krallık
Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2009	Çin	ABD, Hong Hong, Japonya, Hollanda, Almanya
	Almanya	Fransa, Çin, ABD, Birleşik Krallık, Avusturya
	ABD	Kanada, Meksika, Çin, Brezilya, Singapur
	Japonya	Çin, ABD, Güney Kore, Hollanda
	İtalya	Almanya, Fransa, ABD, Çin, İspanya
Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2010	Çin	ABD, Hong Hong, Japonya, Hollanda, Almanya
	Almanya	Çin, Fransa, ABD, Birleşik Krallık, Avusturya
	ABD	Kanada, Meksika, Çin, Brezilya, Güney Kore
	Japonya	Çin, ABD, Güney Kore, Tayland

	İtalya	Almanya, Fransa, Çin, ABD, İspanya
Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2011	Çin	ABD, Hong Hong, Japonya, Hollanda, Almanya
	Almanya	Çin, ABD, Fransa, Birleşik Krallık, Rusya
	ABD	Kanada, Meksika, Çin, Brezilya, Avustralya
	Japonya	Çin, ABD, Güney Kore, Tayland
	İtalya	Almanya, Fransa, ABD, Çin, İspanya

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012 Kullanılarak Oluşturuldu.

Tablo 33’da, 84 kodlu fasıla göre Dünya’da en yüksek paya sahip olan ülkelerin en çok ürün ihraç ettikleri ülkeler gösterilmiştir. Tabloya göre makine ve türevlerini en çok ihraç eden Çin’in ticari ilişki içinde girdiği partnerlerinin sırasının son 5 yıl için değişmediği görülmektedir. Tablo 32’de Çin’in yıllar itibari ile sektördeki liderliğini sağlamlaştırdığı bilgisi hatırlandığında, gerçekleştirdiği bu başarıyı, ihraç ettiği ülkelere yaptığı payı arttırarak gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Türkiye’nin de daha çok yukarıdaki tabloda gösterilen ülkelere ihracat yaptığı tablo 31’de gösterildiğine göre, Türkiye’nin hem sektör içindeki payını arttırmak hem de 2008 küresel ekonomik krizinin etkilerini azaltabilmek için ürün sattığı ülke yelpazesini genişletmesi gerekliliği anlaşılmaktadır. Türkiye’nin yıldan yıla oranını arttırdığı İran ve Orta Doğu ülkeleri ile 2010 yılında en çok ihracat yapılan beşinci ülke olan Romanya bu anlamda cazip ülkeler ve ülke grupları arasındadır. Bu ülkelere, 84 kod’lu fasılda söz sahibi olan ülkelerin yapmış oldukları ihracatın da düşük olması, Türkiye’nin sektörde ilerleyebilmesi açısından önünde bir engel teşkil etmeyeceği anlaşılmaktadır.

3.3.2.3 Demir ve çelik faslı (HS kodu: 72)

Bu bölümde 72 kodlu faslın Türkiye’de yıllar itibari ile yaptığı ihracat büyüklüğü, Türkiye’nin en çok hangi ülkelere ürün ihraç ettiği, sektördeki lider ülkeler ve bu ülkelerin en çok ihracat yaptığı ülkeler gösterilecek, Türkiye’de bu sektörün 2008 krizinden etkilenip etkilenmediği araştırılacaktır.

Tablo 34: Demir ve Çelik Faslında Türkiye'nin Yıllar İtibari ile Yaptığı İhracat (HS 2007)

Yıl	İhracat Değeri (Dolar)	Değişim (%)
2007	8.372.265.555	-
2008	14.946.355.717	78,52
2009	7.638.771.703	- 48,89
2010	8.761.259.097	12,81
2011	11.225.347.396	28,12

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012

Türkiye'nin genel olarak en çok ihraç ettiği üçüncü ürün yelpazesini oluşturan demir ve çelik faslının son 5 yıllık ihracat tutarlarına bakıldığında, yıldan yıla büyük değişimler arz ettiği göze çarpmaktadır. Özellikle 2008 yılında yakalanan yüzde 78'lik büyüme kayda değerdir. Fakat 2008 küresel ekonomik krizi ile birlikte azalan talepten demir ve çelik sektörünün de etkilendiği ve 2009 yılında yapılan ihracatın yüzde 50'ye yakın küçüldüğü görülmektedir. 2010 yılı ile birlikte sektörde toparlanma başlamış ve 2007 yılı toplam ihracat tutarının üzerine çıkmıştır. 2011 yılında büyümesi ivmesi artarak devam ederek toplam ihracat 11 milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır.

Tablo 35: Yıllar İtibari İle Türkiye'nin HS 2007'ye Göre 72 Kodlu Fasılda En Çok İhracat Yaptığı Ülkeler Ve Gerçekleştirilen İhracat Tutarı (Dolar Cinsinden)

Sıra	2007	Tutar	2008	Tutar	2009	Tutar
1	BAE	1.742.654.122	BAE	5.270.501.038	Mısır	1.266.171.315
2	İspanya	523.954.628	Katar	710.119.493	BAE	908.782.694
3	Romanya	468.842.083	Suudi Arabistan	708.903.894	Irak	489.521.707
4	İtalya	390.172.716	Romanya	622.476.500	Suudi Arabistan	364.561.725
5	Fas	316.653.172	USA	550.006.362	Libya	358.638.779
	Diğer	4.929.988.834	Diğer	7.084.348.430	Diğer	4.251.095.483
Sıra	2010	Tutar	2011	Tutar		
1	BAE	1.230.887.236	BAE	937.531.280		
2	Suudi Arabistan	811.122.874	Irak	850.749.791		
3	İran	562.128.055	Suudi	779.169.395		

			Arabistan			
4	Mısır	546.606.534	İtalya	776.284.885		
5	Irak	502.795.412	Mısır	575.921.728		
	Diğer	5.107.718.986	Diğer	7.305.690.317		

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012

Tablo 35'den, Türkiye'nin demir ve çelik ürünleri ihraç ettiği pazar olarak genellikle Orta Doğu ve Afrika ülkeleri olduğu görülmektedir. Sektöründe en çok ürün satılan ülkenin Birleşik Arap Emirlikleri olduğu görülmektedir. 2008 yılında yaklaşık 5 milyar dolarlık ihracat yapılan BAE'nin payı bir sonraki yıl yaklaşık altı kat azalarak 1 milyar doların altına gerilemiştir. 2008 küresel ekonomik krizinin etkisiyle ihracat rakamları 2009 yılında düşüş göstermiştir.

Tablo 36: Dünya'da HS 2007'ye Göre 72 Kodlu Fasılda En Çok Pazar Büyüklüğüne Sahip Ülkeler (Dolar Cinsinden)

Sıra	2008	Tutar	2009	Tutar	2010	Tutar
1	Çin	53.473.072.638	Japonya	28.401.603.864	Japonya	38.876.138.450
2	Almanya	39.338.315.000	Almanya	23.279.644.000	Almanya	29.376.608.253
3	Japonya	39.199.765.420	Güney Kore	15.463.946.578	Çin	28.931.497.925
4	Rusya	28.602.694.496	ABD	15.399.594.286	Güney Kore	21.751.233.245
5	Belçika	28.041.907.919	Rusya	14.724.662.657	ABD	19.826.432.227
	Diğer	270.605.135.18	Diğer	163.196.216.62	Diğer	220.035.495.19
	Toplam	459.260.890.65	Toplam	260.465.668.00	Toplam	358.797.405.29
Sıra	2011	Tutar				
1	Japonya	42.181.228.552				
2	Çin	39.877.627.794				
3	Almanya	35.648.803.520				
4	Güney Kore	27.581.062.849				
5	ABD	25.278.433.730				
	Diğer	237.950.322.64				
	Toplam	408.517.479.09				

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012

Demir ve çelik sektöründe, Dünya genelinde en çok paya sahip olan ülkelere bakıldığında Almanya, Çin ve Japonya'nın öne çıktığı görülmektedir. Özellikle Çin, 2008 yılında 53 milyar dolarlık ihracat rakamı ile Dünya'da sektöründe birinci konumundayken, 2008 küresel ekonomik krizi ile birlikte bu konumu kaybetmiş ve ilk beş dışında kalmıştır. 2010 yılından itibaren ise Çin tekrar, sektörde büyümeye başlamış ve 2010 yılında 28 milyar dolar, 2011 yılında da 40 milyar dolarlık ihracat rakamlarına ulaşmıştır. Japonya'da 2008 küresel ekonomik krizinden etkilenmiş olmasına karşın, krizden diğer ülkelere nazaran daha yumuşak bir şekilde geçirmiş ve 2009 yılından itibaren sektörün lideri konumuna gelmiştir.

Tablo 37: HS 2007'ye göre 72 Kodlu Fasıldaki Lider Ülkelerin, En Çok İhracat Yaptıkları Ülkeler

Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2008	Çin	Güney Kore, Japonya, ABD, İtalya, BAE
	Almanya	Fransa, İtalya, Hollanda, Avusturya, Polonya
	Japonya	Güney Kore, Çin, Tayland, Endonezya
	Rusya	İtalya, Türkiye, İran, Ukrayna, Almanya
	Belçika	Almanya, Fransa, Hollanda, İtalya
Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2009	Japonya	Güney Kore, Çin, Tayland, Vietnam
	Almanya	Fransa, Almanya, İtalya, Polonya, Avusturya
	Güney Kore	Çin, Japonya, Hindistan, İran, Vietnam
	ABD	Kanada, Çin, Meksika, Güney Kore, Türkiye
	Rusya	İtalya, İran, Türkiye, Çin, Hollanda
Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2010	Japonya	Güney Kore, Çin, Tayland, Endonezya
	Almanya	Fransa, Hollanda, İtalya, Polonya, Belçika
	Çin	Güney Kore, Hindistan, Japonya, Vietnam,
	Güney Kore	Çin, Japonya, Hindistan, Vietnam
	ABD	Kanada, Meksika, Çin, Türkiye
Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler

2011	Japonya	Güney Kore, Çin, Tayland, Endonezya
	Çin	Güney Kore, Japonya, Hindistan, Tayland
	Almanya	Fransa, Hollanda, İtalya, Polonya, Belçika
	Güney Kore	Çin, Japonya, Hindistan, Tayland
	ABD	Kanada, Meksika, Çin, Türkiye

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012 Kullanılarak Oluşturuldu

Tablo 37'ye bakıldığında Dünya'da demir çelik sektöründe en çok paya sahip olan ülkelerin, hangi ülkelere daha yoğun ihracat yaptığı görülmektedir. 2008 küresel krizinin ertesinde sektörün liderliğini ele geçiren Japonya'nın genel olarak aynı ülkelere ihracat yaptığı görülmektedir. Diğer taraftan sektörün 2008 yılı lideri Çin, 2008 küresel krizden etkilenmiş ve kaybettiği Pazar büyüklüğünü geri kazanmak adına, demir çelik sektöründe ülke çeşitliliğine gitmiştir. 2008 yılında daha çok Güney Kore ve Japonya'nın yanında ABD, İtalya ve BAE ile ihracat gerçekleştiren Çin, 2010 yılında daha çok Hindistan ve Vietnam ile ihracat ilişkilerini kuvvetlendirmiş ve bölgesine ürün ihraç ederek krizden çıkmayı hedeflemiştir. Türkiye ise yapmış olduğu demir çelik ihracatının yanında, Rusya ve ABD'den de ürün ithal etmekte olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye, almış olduğu ürün tutarı bakımından Rusya'nın üçüncü, ABD'nin ise dördüncü büyük ihracatçı ülkesi konumundadır. Türkiye'nin de ürün ihraç ettiği ülkelere olan BAE, Irak ve İran gibi ülkelere, sektörün söz sahibi ülkelerinin de mal satıyor olması Türkiye'nin sektörde büyüebilmesi açısından handikap gibi gözükmemektedir.

3.3.2.4 Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve müstehasları, mumlar faslı (HS kodu: 27)

Bu bölümde 27 kodlu faslın Türkiye'de yıllar itibari ile yaptığı ihracat büyüklüğü, Türkiye'nin en çok hangi ülkelere ürün ihraç ettiği, sektördeki lider ülkeler ve bu ülkelerin en çok ihracat yaptığı ülkeler gösterilecek, Türkiye'de bu sektörün 2008 krizinden etkilenip etkilenmediği araştırılacaktır.

Tablo 38: Mineral Yakıtlar ve Mineral Yağlar Faslında Türkiye'nin Yıllar İtibari ile Yaptığı İhracat (HS 2007)

Yıl	İhracat Değeri (Dolar)	Değişim (%)
2007	5.147.932.323	
2008	7.531.459.931	46,31
2009	3.901.243.597	- 48,20
2010	4.505.851.465	15,48
2011	6.539.078.280	45,14

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012

Türkiye'de mineral yakıtlar ve yağlar sektörü genel olarak altıncı büyük sektör olarak göze çarpmaktadır. 2007 yılında yapılan 5 milyar dolarlık ihracat 2008 yılında yüzde 46 büyüyerek 7,5 milyar dolar seviyelerine yükselmiştir. 2008 küresel ekonomik krizinin etkisiyle azalan taleple birlikte ihracat miktarı 2009'da bir önceki yıla göre yüzde 48 küçülerek 3,9 milyar dolar seviyelerine gerilemiştir. Kriz yılından sonra toparlanma eğilimi gösteren sektör 2011 yılında yüzde 45 büyümüş ve ihracat tutarı 6,5 milyar doların üzerine çıkmıştır.

Tablo 39: Yıllar İtibari İle Türkiye'nin HS 2007'ye Göre 27 Kodlu Faslında En Çok İhracat Yaptığı Ülkeler Ve Gerçekleştirilen İhracat Tutarı (Dolar)

Sıra	2007	Tutar	2008	Tutar	2009	Tutar
1	Tanımlanmamış ülke grupları	539.826.662	Tanımlanmamış ülke grupları	1,074,838,666	Tanımlanmamış ülke grupları	429.061.048
2	İtalya	458.339.439	İtalya	683.750.273	Lübnan	231.270.755
3	Güney Afrika	337.863.963	BAE	674.067.266	Suriye	212.341.819
4	ABD	323.651.119	Singapur	506.792.785	İtalya	207.509.803
5	Yunanistan	300.071.682	ABD	438.703.035	Mısır	201.585.499
	Diğer	3.188.179.45	Diğer	4.153.307.906	Diğer	
Sıra	2010	Tutar	2011	Tutar		
1	Suriye	587.876.288	Mısır	878.191.495		
2	BAE	390.659.210	BAE	852.034.709		
3	Singapur	288.595.896	Malta	467.177.048		
4	Mısır	253.600.331	Suriye	378.267.501		

5	Irak	228.717.240	Güney Kıbrıs	309.701.472		
	Diğer	2.756.402.50	Diğer	3.653.706.05		

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012

Mineral yağlar ve yakıtlar faslında Türkiye'nin 2007 ile 2009 yılları arasında en çok ihracatı, başka yerde tanımlanmayan ülke grupları ile yaptığı görülmektedir. Bu kategoriden kasıt, çok düşük ihracat hacmine sahip ülkelerin ya da sınıflandırmayı yapan kurumun ihracat partnerliği ilişkisi içine girilmiş bu ülkeleri bilememesi şeklinde olmuştur.³ 2008 küresel ekonomik krizinin de etkisiyle ihracat tutarları daralan sektördeki firmalar, satış yönlerini farklı ülkelere kaydırarak krizden çıkış yolu aramışlardır. Bu kapsamda Lübnan, Suriye, Irak ve Güney Kıbrıs gibi ülkelere yapılan ihracatta önemli artışlar yaşanmıştır. Mısır ile yapılan ihracat krizin etkilerinin gözlemlendiği 2009 yılında 200 milyon dolar seviyelerinde iken, 2001 yılında sektörün en çok ürün ihraç ettiği ülke konumuna gelmiş tutar 800 milyon dolara kadar yükselmiştir.

Tablo 40: HS 2007'ye göre 27 kodlu fasıldaki lider ülkelerin, en çok ihracat yaptıkları ülkeler

Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2008	Rusya	Tanımlanmamış ülke grubu, Hollanda, İtalya, Polonya, Almanya
	Suudi Arabistan	Tanımlanmamış ülke grubu, kuzey ve Güney Amerika, AB dışındaki Avrupa ülkeleri,
	Kanada	Amerika, Japonya, Güney Kore, Hollanda, Cebelitarık
	Norveç	Birleşik Krallık, Almanya, Fransa, Hollanda, İsveç
	BAE	Asya ülkeleri, Japonya, Tanımlanmamış ülke grubu, Fransa
Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2009	Rusya	Tanımlanmamış ülke grubu, Hollanda, İtalya, Polonya, Almanya
	Suudi Arabistan	Tanımlanmamış ülke grubu, kuzey ve Güney Amerika, AB dışındaki Avrupa ülkeleri,
	Norveç	Birleşik Krallık, Hollanda, Almanya, Fransa, ABD

³ Başka yerde tanımlanamamış ülke grupları, Area, NES olarak da bilinir. Yukarıda verilen Area, NES tanımı, Uluslar arası Ticaret İstatistikleri (International Trade Statistics) veri tabanının bilgi bankasından alınmıştır.

	Kanada	Amerika, Japonya, Güney Kore, Çin, Hollanda
	ABD	Kanada, Meksika, Hollanda, Singapur, Brezilya
Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2010	Rusya	Tanımlanmamış ülke grubu, Hollanda, İtalya, Polonya, Almanya
	Suudi Arabistan	Tanımlanmamış ülke grubu, kuzey ve Güney Amerika, AB dışındaki Avrupa ülkeleri,
	Kanada	Amerika, Japonya, Güney Kore, Çin, Hollanda
	Norveç	Birleşik Krallık, Hollanda, Almanya, Fransa, ABD
	ABD	Meksika, Kanada, Hollanda, Brezilya, Singapur
Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2011	Rusya	Hollanda, İtalya, Çin, Polonya, Almanya
	ABD	Meksika, Kanada, Hollanda, Brezilya, Şili
	Kanada	Amerika, Japonya, Güney Kore, Hollanda, Çin
	Singapur	Malezya, Endonezya, Hong Kong, Avustralya, Çin
	Cezayir	ABD, İtalya, İspanya, Fransa, Hollanda

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012 Kullanılarak Oluşturuldu

Yukarıdaki tabloya göre son 5 yıl içinde mineral yakıtlar ve yağlar sektöründe Dünya’da söz sahibi olan ülkelerin en başında Rusya geldiği görülmektedir. Rusya’nın ihracatını yoğunlukla Hollanda, İtalya, Polonya ve Almanya’ya yaptığı, 2008 küresel ekonomik krizinden sonra ise ülke çeşitlendirmesine giderek Çin ile de ticari ilişkilerini arttırdığı gözlemlenmektedir. 2008 yılından 2010’a kadar sektörde ciddi pay sahibi olan Suudi Arabistan’ın 2011 ile beraber sektördeki ağırlığını kaybettiği anlaşılmaktadır. Singapur ve Cezayir, Suudi Arabistan ve Norveç yerine alarak Dünya’da en çok ihracat yapan ilk beş ülke konumuna erişmişlerdir. Suudi Arabistan gibi aynı şekilde BAE’nin de ilk beş ülke konumundan düştüğü görülmektedir.

3.2.2.5 Elektrikli makine ve cihazlar, ses kaydetme – verme, tv görüntüsü cihazlar, aksam, parça ve aksesuarları (HS kod: 85)

Bu bölümde 85 kodlu faslın Türkiye’de yıllar itibari ile yaptığı ihracat büyüklüğü, Türkiye’nin en çok hangi ülkelere ürün ihraç ettiği, sektördeki lider ülkeler ve bu ülkelerin en çok ihracat yaptığı ülkeler gösterilecek, Türkiye’de bu sektörün 2008 krizinden etkilenip etkilenmediği araştırılacaktır.

Tablo 41: Elektrikli Makine ve Cihazlar Faslında Türkiye’nin Yıllar İtibari ile Yaptığı ihracat (HS 2007)

Yıl	İhracat Değeri (Dolar)	Değişim (%)
2007	7.422.515.226	-
2008	7.970.472.187	23,98
2009	6.641.361.055	- 20,01
2010	7.530.929.874	13,38
2011	8.874.475.240	17,84

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012

Tablo 41 eşliğinde Türkiye’nin son 5 yıllık elektrikli makine ve cihazlar sektöründeki ihracat rakamlarına bakıldığında 2008 küresel ekonomik krizine kadar büyüme kaydettiği buna karşın krizin etkilerinin gözlemlendiği 2009 yılında, bir önceki yıla göre yüzde 20 küçüldüğü anlaşılmaktadır. 2010 yılından itibaren sektör, yüzde 14’e yakın büyüyerek toplam ihracat tutarını 7,5 milyar dolara kadar çıkarmıştır. 2011 yılında ise 8.8 milyar dolarlık ihracat toplamı ile 2008 küresel ekonomik krizi öncesi oluşan olumlu havanın dahi üzerine çıkmıştır.

Tablo 42: Yıllar İtibari İle Türkiye’nin HS 2007’ye Göre 85 Kodlu Fasılda En Çok İhracat Yaptığı Ülkeler Ve Gerçekleştirilen İhracat Tutarı (Dolar Cinsinden)

Sıra	2007	Tutar	2008	Tutar	2009	Tutar
1	İngiltere	1.255.386.386	İngiltere	1.108.857.043	İngiltere	820.252.774
2	Almanya	825.247.945	Almanya	864.119.593	Almanya	676.303.549
3	Fransa	384.882.891	Fransa	427.629.612	Irak	439.680.040
4	İtalya	330.432.481	Irak	398.831.943	Fransa	379.805.821

5	İspanya	318.602.587	Rusya	383.941.915	İtalya	369.353.664
	Diğer	4.307.962.936	Diğer	4.787.092.081	Diğer	3.955.965.207
Sıra	2010	Tutar	2011	Tutar		
1	İngiltere	977.197.793	İngiltere	1.118.629.98		
2	Almanya	719.406.362	Almanya	904.929.183		
3	Irak	504.916.758	Irak	605.792.302		
4	Fransa	448.986.878	Fransa	581.265.131		
5	İtalya	329.604.982	Serbest Bölge	518.111.375		
	Diğer	4.550.817.101	Diğer	5.145.747.26		

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012

Elektrikli makine ve cihazlar faslında Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülkelere bakıldığında ilk sırayı İngiltere ve Almanya'nın aldığı görülmektedir. 2008 yılında 1 milyar doları aşkın ihracat yapılan İngiltere ile 2008 küresel ekonomik krizinin etkisiyle azalan talepten dolayı yapılan ihracat, 820 milyon dolara kadar gerilemiştir. 2011 yılı itibari ile İngiltere'ye yapılan ihracat tekrar 1 milyar doların üzerine çıkmıştır. Elektrikli makine ve teçhizat sektöründe Irak'a yapılan ihracatın her yıl arttığı görülmektedir. 2009 yılında 400 milyon dolar civarında seyreden ihracat tutarı 2010 yılında 500 milyon dolara, 2011 yılında ise 600 milyon doların üzerine çıkmış ve Irak, Türkiye'nin bu sektördeki en büyük üçüncü ihracatçı ülkesi konumuna yükselmiştir.

Tablo 43: HS 2007'ye Göre 85 Kodlu Fasıldaki Lider Ülkelerin, En Çok İhracat Yaptıkları Ülkeler

Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2008	Çin	Hong Kong, ABD, Japonya, Güney Kore, Almanya
	Hong Kong	Çin, ABD, Japonya, Diğer Asya Ülkeleri, Almanya
	ABD	Meksika, Kanada, Çin, Malezya, Singapur
	Almanya	Fransa, ABD, İspanya, İtalya, Çin
	Japonya	Çin, ABD, Hong Kong, Diğer Asya Ülkeleri, Güney Kore
Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2009	Çin	Hong Kong, ABD, Japonya, Güney Kore, Almanya
	Hong	Çin, ABD, Japonya, Diğer Asya Ülkeleri, Güney Kore

	Kong	
	ABD	Meksika, Kanada, Çin, Hong Kong, Malezya
	Almanya	Fransa, Çin, İtalya, ABD, Avusturya
	Japonya	Çin, ABD, Hong Kong, Diğer Asya Ülkeleri, Güney Kore
Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2010	Çin	Hong Kong, ABD, Japonya, Güney Kore, Almanya
	Hong Kong	Çin, ABD, Japonya, Diğer Asya Ülkeleri, Güney Kore
	ABD	Meksika, Kanada, Çin, Malezya, Hong Kong
	Almanya	Fransa, İtalya, Çin ABD, Avusturya
	Japonya	Çin, ABD, Hong Kong, Diğer Asya Ülkeleri, Güney Kore
Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2011	Çin	Hong Kong, ABD, Japonya, Güney Kore, Almanya
	Hong Kong	Çin, ABD, Japonya, Diğer Asya Ülkeleri, Güney Kore
	ABD	Meksika, Kanada, Çin, Hong Kong, Malezya
	Almanya	Fransa, Çin, İtalya, ABD, Birleşik Krallık
	Japonya	Çin, ABD, Hong Kong, Diğer Asya Ülkeleri, Güney Kore

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012 Kullanılarak Oluşturuldu

Elektrikli makineler ve cihazlar sektöründe, Dünya’da pazar payı en yüksek olan ülkelere bakıldığında, son 5 yılda değişmeksizin bu ülkelerin sırasıyla Çin, Hong Kong, ABD, Almanya ve Japonya olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu ülkelerin en çok ürün sattıkları ülkelerinde değişmediği tespit edilmiştir. Söz gelimi sektörün en büyük ihracatçı ülkesi konumunda olan Çin, 2007 yılında en çok ürünü Hong Kong, ABD, Japonya, Güney Kore, Almanya’ya pazarlamaktayken, 2008 küresel krizinin ertesinde de yine en çok bu ülkelere ürün sattığı görülmektedir. Aynı şekilde sektörün ikinci büyük ihracatçısı Hong Kong’da son 5 yıl içinde en çok ihracatını sırasıyla Çin, ABD, Japonya, Diğer Asya Ülkeleri, Güney Kore’ye yaptığı anlaşılmaktadır.

3.2.2.6 Örme giyim eşyası ve aksesuarları faslı (HS kod: 61)

Tablo 44: Örme Giyim Eşyası ve Aksesuarları Faslında Türkiye'nin Yıllar İtibari ile Yaptığı İhracat (HS 2007)

Yıl	İhracat Değeri (Dolar)	Değişim (%)
2007	8.022.460.339	
2008	7.827.998.123	- 2,43
2009	6.927.495.779	- 11,49
2010	7.741.746.239	11,75
2011	8.387.346.082	8,34

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012

Örme giyim eşyası ve türevleri sektörü Türkiye'nin genel itibari ile beşinci büyük ihracatçı sektörüdür. 2008 yılında yaklaşık 8 milyar dolarlık ihracat yapılan sektör, 2008 küresel ekonomik krizinin de etkisiyle bir önceki yıla göre yaklaşık yüzde 11'lik daha az ürün satmış ve ihracat tutarı 7 milyar dolara gerilemiştir. Sektörde krizden çıkış hızlı olmuş ve 2010 yılında yüzde 11,75 büyümüştür. 2011 yılında da bu büyüme ivmesi devam ederek sektör, bir önceki yıla göre yüzde 8 büyümüş ve 8 milyar doları aşan bir ihracat tutarı ile son 5 yılın en yüksek ihracat getirisine ulaşmıştır.

Tablo 45: Yıllar İtibari İle Türkiye'nin HS 2007'ye Göre 61 Kodlu Faslıda En Çok İhracat Yaptığı Ülkeler Ve Gerçekleştirilen İhracat Tutarı (Dolar Cinsinden)

Sıra	2007	Tutar	2008	Tutar	2009	Tutar
1	Almanya	2.266.581.337	Almanya	2.233.813.941	Almanya	1.968.632.695
2	Birleşik Krallık	1.440.923.090	Birleşik Krallık	1.106.147.274	Birleşik Krallık	1.131.100.659
3	Fransa	601.807.549	Fransa	631.693.518	Fransa	588.023.190
4	Hollanda	546.852.698	Hollanda	511.091.753	İspanya	455.734.151
5	İtalya	454.037.888	İtalya	486.205.262	İtalya	385.763.756
	Diğer	2.712.257.777	Diğer	2.859.046.375	Diğer	2,398,241,328
Sıra	2010	Tutar	2011	Tutar		
1	Almanya	2.164.073.067	Almanya	2.312.955.752		
2	Birleşik Krallık	1.345.723.194	Birleşik Krallık	1.322.909.709		
3	Fransa	673.520.011	Fransa	710.498.609		

4	İspanya	564.940.046	İspanya	695.643.712		
5	İtalya	378.724.410	İtalya	434.315.624		
	Diğer	2.614.765.511	Diğer	2.911.022.676		

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012

Örme Giyim eşyası ve türevleri sektöründe Türkiye'nin en çok ürün sattığı ülkeler genel olarak Almanya, Birleşik Krallık, Fransa, İspanya ve İtalya'dır. Hollanda'ya yapılan ihracat 2007 ve 2008 yılında 500 milyon dolar seviyesi ile en çok ürün ihraç edilen en büyük üçüncü pazar konumundayken, küresel kriz ile birlikte Hollanda pazarına yapılan ihracatta büyük düşüş yaşanmıştır. En çok ürün satılan ülke olan Almanya'ya, 2008 krizi öncesi yaklaşık 2,3 milyar dolarlık ürün satılmakta iken, krizin etkilerinin gözlemlendiği 2009 yılında bu rakam 2 milyar doların altına gerilemiştir. 2010 yılı ile birlikte Almanya'ya satılan ürün miktarı artmış ve kazanılan tutar 2,1 milyar doların üzerine çıkmıştır. 2011 yılında da Almanya'ya yapılan ihracat büyüme kaydetmiş ve 2008 yılı ihracat tutarına yaklaşmıştır.

Tablo 46: HS 2007'ye göre 61 kodlu fasıldaki lider ülkelerin, en çok ihracat yaptıkları ülkeler

Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2008	Çin	Japonya, ABD, Hong Kong, Rusya, Kırgızistan
	Hong Kong	ABD, Birleşik Krallık, Almanya, Japonya, Çin
	İtalya	Fransa, Almanya, İspanya, Rusya, Birleşik Krallık
	Türkiye ⁴	
	Almanya	Avusturya, Hollanda, Fransa, İsviçre, Polonya
Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2009	Çin	Japonya, ABD, Hong Kong, Almanya, Birleşik Krallık
	Hong Kong	ABD, Birleşik Krallık, Japonya, Almanya, Kanada
	Almanya	Avusturya, Hollanda, Fransa, İsviçre, Polonya
	İtalya	Fransa, Almanya, İspanya, Birleşik Krallık, Rusya
	Türkiye	

⁴ Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülkeler, tablo 45'te gösterildiğinden, çalışmada tekrara düşmeme adına bu tabloda gösterilmemiştir.

Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2010	Çin	ABD, Japonya, Hong Kong, Almanya, Birleşik Krallık
	Hong Kong	ABD, Birleşik Krallık, Japonya, Almanya, Hollanda
	Almanya	Avusturya, Hollanda, Polonya, Fransa, İsviçre
	Türkiye	
	İtalya	Fransa, Almanya, İspanya, Birleşik Krallık, İsviçre
Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2011	Çin	ABD, Japonya, Almanya, Hong Kong, Birleşik Krallık
	Hong Kong	ABD, Japonya, Birleşik Krallık, Almanya, Kanada
	Almanya	Avusturya, Hollanda, İsviçre, Polonya, Fransa
	Türkiye	
	İtalya	Fransa, Almanya, İspanya, Birleşik Krallık, İsviçre

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012 Kullanılarak Oluşturuldu

Örme giyim eşyası ve aksesuarları faslında Çin'in, bu sektörde son 5 yılın en yüksek ihracat payına sahip olan ülkesi olduğu görülmektedir. 2008 yılında yaptığı 60 milyar dolarlık ihracat ile Çin, sektörün açık ara lideri konumundadır. 2008 küresel ekonomik krizinin de etkisiyle bu sektörde yapılan genel ihracat tutarı 159 milyar dolardan 147 milyar gerilemesine rağmen Çin, yukarıda adı geçen ülkelere 2009 yılında da yaptığı 53 milyar dolarlık ihracat ile sektörde pazar liderliğini sürdürmüştür. Tablo 46'dan Türkiye'nin bu sektörde ilk beş ihracatçı ülke olduğu anlaşılmaktadır. 2008 yılında İtalya, yaptığı 9 milyar dolara yakın ihracat ile Türkiye'nin bir sıra üzerinde yer bulmuştur. 2008 küresel ekonomik krizi ile daralan talep sebebiyle İtalya'nın ihracat kazancı 7 milyar dolara kadar gerilemesine karşın, Türkiye'den daha fazla ihracat yaparak, sektördeki konumu sürdürmüştür. 2010 yılından itibaren Türkiye, İtalya'dan daha fazla ihracat yapmış sektördeki dördüncü büyük ülke konumuna yükselmiş, bu konumunu 2011 yılında da sürdürmüştür. Türkiye ile İtalya'nın en çok ihracat yaptıkları ülkeler hemen hemen aynı olduğundan, bu iki ülke arasındaki rekabetin de çetin olacağı aşikârdır.

3.2.2.7 Demir veya çelikten eşya faslı (HS kod: 73)

Tablo 47: Demir veya Çelikten Eşya Faslında Türkiye'nin Yıllar İtibari ile Yaptığı İhracat (HS 2007)

Yıl	İhracat Değeri (Dolar)	Değişim (%)
2007	4.129.748.760	
2008	5.742.371.346	39,06
2009	4.550.969.950	- 20,75
2010	4.855.136.940	6,70
2011	5.747.796.008	18,37

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012

Demir veya çelikten eşya faslı genel olarak Türkiye'nin yedinci büyük ihracatçı sektörüdür. 2007 yılında 4 milyar dolar seviyelerinde olan ihracat 2008 yılında, bir önceki yıla göre yüzde 39 artarak 5,7 milyar dolar seviyelerine yükselmiştir. 2008 küresel ekonomik krizi ile birlikte demir veya çelikten eşya talebi azalmış ve buna paralel olarak ihracat 2009 yılında yüzde 20 küçülerek 4,5 milyar dolara kadar gerilemiştir. 2010 yılı ile birlikte sektörde toparlanma başlamış ve ihracat tutarı 4,8 milyar dolara yükselmiştir. 2011 yılında da büyüme ivmesi devam etmiş ve 5,7 milyar dolarlık ihracat tutarı ile sektörde krizin etkileri giderilmiş bunun yanında da son beş yılın en yüksek ihracat rakamına ulaşılmıştır.

Tablo 48: Yıllar İtibari İle Türkiye'nin HS 2007'ye Göre 73 Kodlu Faslıda En Çok İhracat Yaptığı Ülkeler Ve Gerçekleştirilen İhracat Tutarı (Dolar)

Sıra	2007	Tutar	2008	Tutar	2009	Tutar
1	Almanya	359,532,706	Almanya	499,577,953	Cezayir	467,625,732
2	Birleşik Krallık	354,859,966	Cezayir	411,008,593	Irak	430,360,904
3	Romanya	232,874,177	Birleşik krallık	398,094,100	Almanya	310,201,528
4	Cezayir	210,492,117	Romanya	320,762,892	Birleşik Krallık	284,674,709
5	Irak	187,112,216	Irak	250,242,936	Libya	202,296,001
	Diğer	2,784,877,578	Diğer	3,862,684,872	Diğer	2,855,811,076
Sıra	2010	Tutar	2011	Tutar		

1	Irak	486,504,174	Almanya	580,279,425		
2	Almanya	377,226,515	Irak	556,288,806		
3	Birleşik Krallık	358,686,710	Birleşik Krallık	407,365,854		
4	Cezayir	285,263,114	ABD	241,940,905		
5	Libya	234,887,192	Romanya	231,760,082		
		3,112,569,235	Diğer	3,730,160,936		

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012

Türkiye demir veya çelikten eşya sektöründe Türkiye'nin 2007 ve 2008 yıllarında en çok ürün sattığı ülkenin Almanya olduğu görülmüştür. 2008 küresel ekonomik krizi ile beraber Almanya'ya olan ihracat azalmış bunun yerine Cezayir ile yapılan ihracat artmış ve Cezayir en çok ürün satılan ülke konumuna gelmiştir. 2007 yılında 210 milyon dolarlık ürün ihraç edilen Cezayir'e yapılan ihracat 2009 yılında 2 katın üzerinde artmış ve tutar 460 milyon doların üzerine yükselmiştir. 2010 yılında ise Cezayir'e yapılan ihracat dramatik bir şekilde düşerek 285 milyon dolara kadar gerilemiştir. Buna karşın aynı yıl Irak'a 486 milyon dolarlık ürün satılmış ve Irak, sektörün en çok ürün satılan ülke konumuna yükselmiştir.

Tablo 49: HS 2007'ye göre 73 kodlu fasıldaki lider ülkelerin, en çok ihracat yaptıkları ülkeler

Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2008	Çin	ABD, Güney Kore, Japonya, Almanya, BAE
	Almanya	Fransa, Hollanda, Avusturya, ABD, İtalya
	İtalya	Almanya, Fransa, İspanya, ABD, Birleşik Krallık
	ABD	Kanada, Meksika, Çin, birleşik Krallık, Japonya
	Japonya	Çin, ABD, Tayland, Malezya, Güney Kore
Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2009	Çin	ABD, Güney Kore, Japonya, Hindistan, Hong Kong
	Almanya	Fransa, Hollanda, Avusturya, Polonya, İsviçre
	İtalya	Almanya, Fransa, İspanya, ABD, Birleşik Krallık
	ABD	Kanada, Meksika, Çin, birleşik Krallık, Japonya
	Japonya	Çin, ABD, Tayland, Güney Kore, Malezya

Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2010	Çin	ABD, Güney Kore, Japonya, Avustralya, Hindistan
	Almanya	Fransa, Hollanda, Avusturya, Polonya, İsviçre
	İtalya	Almanya, Fransa, İspanya, ABD, Birleşik Krallık
	ABD	Kanada, Meksika, Çin, Birleşik Krallık, Japonya
	Japonya	Çin, ABD, Tayland, Güney Kore, Endonezya
Yıl	Ülke	En Çok İhracat yaptığı ülkeler
2011	Çin	ABD, Japonya, Güney Kore, Hindistan, Avustralya
	Almanya	Fransa, Avusturya, Hollanda, ABD, İsviçre
	İtalya	Almanya, Fransa, Birleşik Krallık, İspanya, ABD
	ABD	Kanada, Meksika, Çin, birleşik Krallık, brezilya
	Japonya	ABD, Çin, Tayland, Malezya, Güney Kore

Kaynak: United Nations Commodity Trade Statistics Database, 2012 Kullanılarak Oluşturuldu

Demir veya çelikten eşya sektöründe Dünya’da en yüksek paya sahip olan ülkelere bakıldığında, son 5 yıl itibari ile bu ülkelerin hiç değişmediği görülmektedir. 2008 yılında sektörde gerçekleşen ihracat, 262 milyar dolar seviyelerinde iken 2009 yılında, krizin de etkisi ile 221 milyar dolara kadar gerilemiştir. Tüm bu değişimler sektördeki lider ülkelerin konumlarını etkilememiş ve 2007 yılında sektörde en çok ürün ihraç eden ülke konumunda olan Çin, 2011 yılında da bu durumunu sürdürmüştür. Adı geçen bu ülkelerin en çok ürün ihraç ettikleri ülkelere bakıldığında, bu ülkelerin de değişmediği görülmektedir. Sektördeki lider ülkeler, krizin etkilerini en aza indirebilmek için ülke çeşitlendirmesi yapmak yerine, hali hazırda ürün sattıkları ülkelere daha fazla önem atfederek, krizden çıkmayı hedefledikleri anlaşılmaktadır.

3.2.2.8 Türkiye ihracatın önemli pay sahibi olan diğer fasıllar ⁵

Türkiye’de en çok ihracat yapan sektörler yukarıda açıklanmıştır. 62 HS kodlu örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları, 39 HS kodlu Plastik ve plastik mamulden eşya

⁵ Bu bölüm başlığı altında yer verilen her veri, ülkeler ve ülke sıralamaları, United Nations Commodity Trade Statistics Database’den (UN Comtrade) uyarlanmıştır.

faslı ve 8 HS kodlu yenilen meyveler, kabuklu yemişler, turunçgiller ve kavun kabuğu faslı, Türkiye'nin ilk 10'a giren diğer 3 büyük ihracat faslıdır.

Örülmemiş giyim eşya ve aksesuarları faslı, Türkiye'nin genel olarak sekizinci büyük ihracatçı sektörüdür. Bu sektörde yapılan son beş yıllık ihracat tutarları incelendiğinde, sektörün ihracat hacminin genel olarak 5 milyar dolar civarında olduğu görülmektedir. 2007 yılından, 2008 yılına geçilirken sektör yaklaşık 100 milyon dolarlık bir kayba uğramış ve kayıp 2008 küresel ekonomik krizinin de etkisiyle 2009 yılında artarak devam etmiştir. 2009 yılında 4,2 milyar dolara kadar gerileyen sektör, 2010 yılı ile birlikte büyüme trendi yakalamış ve ihracat tutarı 4,6 milyar dolara ulaşmıştır. 2011 yılında da büyüme eğilimi devam etse de, kriz öncesi ihracat tutarı yakalanamamış ve yapılan ihracat toplamı yaklaşık 5,1 milyar dolar seviyelerinde kalmıştır.

Türkiye'nin son 5 yıllık bu sektördeki ihracat partnerleri incelendiğinde, en çok ihracatın Almanya'ya yapıldığı görülmektedir. Son 5 yılda yapılan toplam 4,5 milyar dolarlık ihracat ile Almanya ilk sırada yer alırken, 3,5 milyar dolarlık ihracat tutarı ile Birleşik Krallık ikinci büyük ihracat ülkesi konumundadır. Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları faslında Türkiye'nin diğer büyük ihracat pazarları ise on beş yılda İspanya, Hollanda ve Fransa olarak gözükmemektedir.

Dünya'da örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları sektörünün toplam ihracat tutarı her yıl yaklaşık 150 ile 160 milyar dolar arasında değişmektedir. Sektörün en büyük ihracatçı ülkesi Çin'dir. Çin 2008 yılında, ABD, Japonya, Hong Kong ve Birleşik Krallığa 52 milyar dolarlık ürün satmış olmasına rağmen, 2008 küresel ekonomik krizinin de etkisiyle satmış olduğu ürün toplam tutarı 46 milyar dolara kadar gerilemiştir. Sektörün diğer büyük ihracatçı ülkeleri ise İtalya, Hong Kong, Almanya ve Fransa'dır. Türkiye'nin bu sektörde ihracat yaptığı ülkeler ile Sektörün en büyük ülkelerinin ihracat yaptığı ülkelere karşılaştırıldığında benzerlikler olduğu görülmektedir. Türkiye'nin 2008 küresel krizinin etkilerini gidererek sektörde kriz öncesi duruma gelmek, ayrıca sektördeki konumunu geliştirebilmek için, farklı ülke veya ülke gruplarına ihracatını yönlendirerek, ülke çeşitliliği saplaması gerekmektedir.

Türkiye'nin dokuzuncu büyük ihracatçı sektörü olan plastik ve plastikten mamul eşya faslına bakıldığında ise 2007 yılında 2,8 milyar dolar olan sektör ihracat getirisi toplamının 2011 yılı itibari ile 4,5 milyar dolara kadar çıktığı görülmektedir. 2008

küresel ekonomik krizinin etkilerinin gözlemlendiği 2009 yılında sektörün yapmış olduğu ihracat bir önceki yıla göre yaklaşık 500 milyon kadar gerilmiştir.

Türkiye, plastik ve plastikten mamul eşya faslında son 5 yıllık veriler incelendiğinde en çok ihracatı sırasıyla, Almanya, Rusya, Irak, Romanya ve Azerbaycan ile yaptığı görülmektedir. Özellikle Irak ile yapılan ihracat tutarında önemli büyüme yaşanmıştır. 2007 yılında en çok ihracat yapılan ilk beş ülkeden biri olamayan Irak, 2008 yılında yapılan 150 milyon dolarlık ihracat ile dördüncü büyük Pazar haline gelirken, 2009 yılında krizden etkilenmeden büyümeye devam etmiş ve yapılan ihracat 200 milyon dolara yaklaşmıştır. Bu büyüme ivmesi 2010'da da devam etmiş ve Irak aynı yıl en çok ihracat yapılan ülke konumuna yükselmiştir.

Son beş yıllık veriler incelendiğinde 400 milyar doları aşkın bir büyüklüğe sahip olan sektörde en çok ihracatı Almanya ve ABD'nin yaptığı görülmektedir. 2008 küresel ekonomik krizinin yansımalarının izlendiği 2009 yılında bu iki ülkenin yapmış olduğu ihracat bir önceki yıla göre 10 milyar dolar küçülse de, sektördeki diğer büyük ülkelerin de krizden etkilenmesiyle Almanya ve ABD, lider ülkeler konumlarını sürdürebilmişlerdir. Almanya ve Fransa'nın, Türkiye'nin ürün ihraç ettiği ülkelere yoğun ürün satmıyor olması Türkiye'nin sektörde ilerleyebilmesi açısından önünün açık olduğu göstermektedir.

Türkiye'nin onuncu büyük ihracat faslı olan yenilen meyveler, kabuklu yemişler, turunçgil ve kavun kabuğu'na bakılacak olursa, 2007 yılında 2,6 milyar dolarlık ihracat gerçekleştiren sektöründe 2011 yılında yaklaşık 4 milyar dolar ihracat yaptığı görülmektedir. 2008 küresel ekonomik kriz ile birlikte 2009 yılında yapılan ihracat, bir önceki yıla göre 200 milyon dolar küçülmüştür. Türkiye'nin bu alanda en çok ürün gönderdiği ülkeler son 5 yıl itibari ile Rusya, İtalya, Almanya, Fransa ve Birleşik Krallık olmuştur. Sektörün en büyük ihracatçı ülkeleri son beş yıl verileri eşliğinde incelendiğinde, Türkiye'nin sektörün dördüncü büyük ihracatçı ülkesi olduğu görülmektedir. Türkiye 2009 yılında, krizin etkisiyle ilk beş ülke konumunda geri düşse de 2011 yılında gerçekleştirdiği 4 milyar dolara yakın ihracat ile tekrar eski konumunu yakaladığı tespit edilmektedir. ABD, İspanya ve Şili, sektörün en büyük ihracatçı ülkeleri konumundadır. Özellikle İspanya ile Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkelerin aynı olması Türkiye'nin sektörde gelişebilmesi açısından handicap gibi gözükse de, Türkiye'nin 2011 yılında Irak ve Orta doğuya bu alanda yaptığı ihracatını arttırması, yeni pazarlar yaratarak sektörde büyümek istediğinin açık bir göstergesidir.

SONUÇ

Kriz olgusu nasıl tanımlanırsa tanımlansın sonuçta bir rahatsızlığı ihtiva etmektedir. Kriz, hangi sebeple nerede ne zaman yaşanırsa yaşansın, bu krizle mücadele edecek bir sistem inşa edilmesi zorunludur. Tüm sistemlerde bir krizden bahsedilirken, ekonominin kriz durumundan etkilemeyeceğini düşünmek hayalden öte olamayacaktır. Şu nokta belirtilmeden geçilmemelidir ki, ekonomik kriz ve finansal kriz birbirinden farklı iki kavramdır. Ekonomik kriz, sistemin her hangi bir noktasında meydana gelen olağan dışı durumu belirtirken, finansal kriz, spekülasyon nedenlerinden dolayı çıkabileceği gibi, türleri itibariyle de paranın devalüasyonu sonrasında, bankacılık sektöründe yada dış borç sorunu şeklinde de kendisini gösterebilir. Yani her ekonomik kriz bir finansal kriz olabilmektedir. Fakat her finansal kriz bir ekonomik kriz olamayacaktır. Çünkü ekonomik krizin, finansal krizden ayrı diğer bir ayağı da reel sektör krizidir. Genel olarak büyük çaplı krizler, finansal alanda başlayıp reel sektörü de etkisi altına alır ve sistem genel olarak ekonomik bir krize girer.

Küreselleşme ile birlikte ekonomik krizlerin etki alanı da genişlemiştir. Önceleri kriz yaşayan ülkeyi ya da o ülkenin de içinde bulunduğu bölgeyi etkisi altına alan kriz, kapitalist sistemin daha fazla kar amacı taşıması, teknolojik gelişmeler ve sermayenin deniz aşırı yolculuğunun yaygınlaşması ile etki alanını tüm sisteme yaymıştır.

2008 krizi, ABD mortgage kredilerinde meydana gelen bozulmayı müteakip Lehmann Brothers'a devletin el koyması ile başlamıştır. Küresel sistemde oluşan panik havası ile kriz, tüm ülkelere yayılmıştır. Ayrıca finansal kriz ve ekonomik krizin tanımı itibariyle 2008 krizi, finansal bir kriz olarak başlamış fakat üretim, istihdam ve buna bağlı olarak büyüme oranlarını da etkilemesi ile reel sektöre de yansımış ve kriz, ekonomik bir kriz haline evrilmiştir. ABD başta olmak üzere 2008 küresel ekonomik krizin etkilerini ortadan kaldırmak için ülkeler, çeşitli uygulamalara gitmiştir. Finansal piyasalarda işlem gören türev ürünleri alıp satan ve bunları kredi olarak pazarlayan yarı özerk şirketler ile bankaların bazıları 2008 krizi ile birlikte ciddi darboğaza düşmüş ve bu kurumlara ilgili devletler tarafından el konulmak zorunda kalmıştır. Ayrıca hükümetler, piyasalarda sistemin devam edebilmesi için sisteme likidite enjeksiyonu yapmış, özel mevduatlara ve banka kredilerine garantiler sağlamış ve krizin çıkış noktasının oluşturan mortgage balonu yüzünden bireyler tarafında ödenemeyen mortgage kredilerini satın alma yoluna gitmiştir. Bunun yanında hükümetler küresel ekonomik

krizden çıkış için uygulamayı planladıkları politikaları hayata geçirebilmek için çeşitli büyüklüklerde kurtarma paketleri hazırlamıştır.

Ülkeler krizin etkilerini ortadan kaldırmak için çeşitli hamleler yapmış olsa da 2008 küresel ekonomik krizi, Dünyayı derinden sarsmıştır. ABD ekonomisi 2009 yılında yüzde 2,5 küçülmüş ve işsizlik 2009 yılında bir önceki yıla göre ortalama yüzde 62 artmıştır. Krizin AB ülkelerine olan etkileri de ABD'den farksız değildir. 27 AB üyesi ülkenin yurt içi hasılası, krizin etkilerinin gözlemlendiği 2009 yılında yüzde 4,3 küçülmüştür. İşsizlik ise başta İspanya olmak üzere, Yunanistan, Slovakya ve Bulgaristan'da çift haneli rakamlara ulaşmıştır. Hatta 2011 yılında işsizlik İspanya'da yüzde 21, Yunanistan'da yüzde 18'e ulaşarak bu ülkelerin 2008 küresel ekonomik krizinden diğer ülkelere nazaran daha çok etkilendiği tespit edilmiştir.

Krize karşı Türkiye'nin tepkisi ise genel olarak diğer ülkeler ile aynı olmakla birlikte, merkez bankasının zorunlu münzam karşılıkları oranını arttırarak bankacılık sektörüne olan güveni koruması stratejisi ile diğer ülkelerden ayrılmaktadır. Ayrıca hükümet, üretimi ve istihdamı arttıracak çeşitli eylemlerde bulunmuş, çeşitli sanayi kuruluşlarına ve kobilere teşvikler sağlayarak 2008 krizinin etkilerini ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Yapılan tüm bu çalışmalara rağmen, Türkiye'de diğer ülkeler gibi 2008 küresel ekonomik krizden etkilenmiştir. Türkiye gayri safi yurt içi hasılası, krizin etkilerinin gözlemlendiği 2009 yılında bir önceki yıla göre yüzde 16 küçülmüştür. Bu rakam ile Türkiye'nin, kriz yılında ABD ve Avrupa Birliği ülkelerinden ekonomik olarak daha fazla küçüldüğü tespit edilmiştir. Buna karşın Türkiye'nin AB tanımlı borç stoku miktarı kriz yılında olması gereken kritik eşiğin altında kalmış ve ülke borçluluk oranı açısından Avrupa Birliği ülkelerinden daha başarılı bir pozisyon alınmıştır. Türkiye'nin yıllar itibari ile enflasyon oranları incelendiğinde Türkiye'nin 2008 yılı enflasyon oranının çift haneli rakamlara ulaştığı gözlemlenmiştir. 2008 küresel ekonomik krizi, Türkiye'de işsizlik oranlarını da arttırmıştır. 2008 yılında yüzde 10 civarında seyreden işsizlik, 2009 yılında yüzde 14'lere kadar yükselmiştir. Bir önceki yıla göre yüzde 40 artan işsizlik, ABD ve AB üyesi ülkelerin işsizlik artış oranının gerisinde kalmış ve Türkiye, adı geçen bu ülke ve ülke gruplarına nazaran kriz yılında daha fazla kişi istihdam etmeye devam etmiştir.

Dünyada dış ticaret ile ilgili kavramlar, ilk olarak Adam Smith tarafından mutlak üstünlükler teorisi eşliğinde sunulmuştur. Teori, görece düşük maliyette üretilen ürünlerin üretiminde uzmanlaşmayı ve bu ürünleri diğer ülkelere pazarlama temeline

dayanmaktadır. Ricardo tarafından ortaya atılan karşılaştırmalı üstünlükler teorisi ise günümüz dış ticaret uygulamalarının temelini oluşturmaktadır.

Türkiye, cumhuriyetin ilk yıllarında uyguladığı devletçilik ilkesi gereği ithal ikameci bir politika benimsemiş ise de 24 Ocak 1980 yılında çıkarılan kararlar ile dışa açılım sürecine girmiştir. Bu kapsamda küresel sistemle entegre olunması hedeflenmiş ayrıca ihracata dayalı büyüme stratejisi benimsenmiştir. Sistemin onca iyi tarafının yanında Türkiye'nin küresel sistem ile birlikte hareket etmesi, dünya üzerinde meydana gelebilecek bir ekonomik krizden etkilenilmeyi de kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu kapsamda 2008 yılında Amerika'da önce finansal sistemi etkisi altına alan daha sonra reel sektörü de etkileyerek sistemik ekonomik bir kriz haline dönüşen kriz, Türkiye ihracatını da derinden etkilemiştir.

2008 küresel ekonomik krizinin Türkiye ihracatına ne boyutta etki ettiğinin saptanması için tüm dünyaca kabul edilen HS kod sınıflandırmasına tabii fasıllardan, Türkiye ihracatında en yüksek paya sahip ilk on fasıl seçilmiştir. Bu fasıllar, ihracat yoğunluk endeksine göre, Türkiye ihracatının ortalama yüzde 60'ını oluşturmasından dolayı bu çalışmanın, krizin ihracatın geneline ne boyutta etki ettiğinin saptanması için yeterli olduğu düşünülmektedir.

Türkiye ihracatının en yüksek payına sahip olan fasıllardan ilki 87 Kodlu Motorlu kara taşıtlar, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları faslı 2008 küresel krizin etkisiyle bir önceki yıla yüzde 33 küçülmüştür. Aynı şekilde ikinci en yüksek paya sahip olan 84 kodlu kazanlar, makineler ve cihazlar ve aletler; bunların aksam ve parçaları faslı da kriz yılında yüzde 20 küçülmüştür. Sektör içinde faaliyet gösteren firmalar İran'a yapılan ihracatı arttırarak krizin etkilerini bir nebze de olsa gidermeye çalışmıştır. Türkiye ihracatında en yüksek üçüncü paya sahip olan 72 HS kodlu demir ve çelik faslında işlem gören firmaların yapmış olduğu ihracat, 2009 yılında bir önceki yıla göre yüzde 49 daralmış ve aynı şekilde dördüncü büyük fasıl olan 85 HS kodlu elektrikli makine ve cihazlar, ses kaydetme – verme TV görüntü ve ses kaydetme ise yüzde 20 küçülmüştür. Beşinci büyük fasıl olan 61 HS kodlu örme giyim eşyası ve aksesuarları kriz yılında yüzde 11 küçülmüştür. 2009 yılında bir önceki yıla göre yüzde 48 daralan altıncı büyük mineral yakıtlar, mineral yağlar ve müstehasları, mumlar faslında işlem gören firmalar ise yaptıkları ihracatı Malta ve Mısır ile çeşitlendirerek krizin etkilerini en aza indirmeye çalışılmıştır. İlk on fasıl içindeki diğer fasıllarda kriz döneminde yüzde 20 daralmıştır.

Bu on faslın tümü 2008 küresel ekonomik krizin ertesinde tekrar büyümeye geçmiştir. Türkiye ihracatının en yüksek payına sahip olan 87 HS kodlu motorlu kara taşıtlar ve türevleri faslı hariç diğer tüm fasıllarda 2011 yılı itibari ile kriz öncesi ihracat rakamlarının yakalandığı hatta yine hepsinde bu rakamın üzerine çıkıldığı tespit edilmiştir. Özellikle 72 kodlu demir çelik faslının, 2007 yılından 2011 yılına kadar yapmış olduğu ihracatı yüzde 35 kadar geliştirdiği ve Türkiye ihracatının en hızlı büyüyen sektörü olduğu, bunun yanında yüzde 32 büyüyen kazanlar ve makineler faslının ise (HS 84) gelişen ikinci büyük sektör olduğu görülmüştür.

Özetle Türkiye ve Türkiye İhracatının, gerek makro ekonomik göstergelere bakıldığında, gerek reel sektöre yansıyan verileri incelendiğinde 2008 küresel ekonomik krizden etkilendiği tespit edilmiştir. Fakat uygulanan makro ekonomik politikalar, sektörlerin lider ülkelerinin en çok ihracat yaptıkları ülkeler pazarına girilmeden farklı ülke ve ülke gruplarına yapılan ihracata ağırlık verilmesi, Dünya genelindeki talepte canlanma, özellikle 2008 krizinden daha az etkilendiği görülen Orta Doğu ve Arap pazarına yapılan ihracattaki artışla Türkiye, 2008 küresel ekonomik krizinin etkilerini 2010 yılından itibaren ortadan kaldırmaya başlamış, 2011 yılı itibari ile de kriz öncesi durumun olumlu anlamda üzerine çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- Afxentiou C. Panos, “Convergence, the Maastricht Criteria, and Their Benefits”, Brown J. World Affairs, Vol:7/1, 2000, p.245-254
- AKGÜÇ Öztin, “Kriz Nedeni ve Çıkış Yolları”, Muhasebe ve Finansman Dergisi (MUFAD), Sayı: 42, 2009, s.6-11.
- Alantar Doğan, “Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerinde Bir Değerlendirme”, Maliye Finans Yazıları. Cilt. 22, Sayı. 81, Ekim 2008, s. 75-86.
- Alkan A. Levent, *Küresel Sistemik Krizin Hikâyesi*, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2009
- Auerbach J.Alan and William G. Gale, “The Economic Crisis and Fiscal Crisis: 2009 and Beyond” http://www.taxpolicycenter.org/UploadedPDF/411843_economic_crisis.pdf, Ocak 2009, Erişim Tarihi: 04.05.2012
- Balı Selçuk ve Ahmet Büyükşalvarcı, 1630’dan 2010’a Finansal Krizler Tarihi, Çatı Yayıncılık, İstanbul, 2011
- Boratav Korkut, *Bir Krizin Kısa Hikâyesi*, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2011
- Bernanke S. Ben, “The Macroeconomics of the Great Depression: A Comparative Approach”, Journal of Money, Credit and Banking, Vol. 27 /1, 1995, p. 1-28.
- Bilgin Cevat ve Ahmet Şahbaz, “Türkiye’de Büyüme ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkileri”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı. 8/1, 2009, s.177-198
- Bocutoğlu Ersan ve Aykut Ekinci, “Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası”, Maliye Dergisi, Sayı 156, 2009, s.66-82
- Budak Gönül ve Gülay Budak, *Halkla İlişkiler (Davranışsal Bir Yaklaşım)*, Beta Yayınları, İstanbul, 1995
- Calvo A. Guillermo ve Enrique G. Mendoza (a), “A Rational Contagion and the Globalization of Securities Markets” Journal of International Economics, Sayı: 51, 2000 s.79-113
- Calvo A. Guillermo ve Enrique G. Mendoza (b), “A Capital Markets Crises and Economic Collapse in Emerging Markets: An Informational Frictions Approach” American Economic Review, Sayı: 90, 2000, s.59-64
- Cass Sunstein and Richard Thaler, “Human Frailty Caused This Crisis,” Financial Times, 12 Kasım 2008.
- Cole L. Harold, ve Lee E. Ohanian, “the Great Depression in the United States From a Neoclassical Perspective”, Federal Reserve Bank of Minneapolis Quarterly Review, Volume:23 / 1, 1999, p.2-24

- Çakmak, Umut. “Kriz Modelleri Çerçevesinde Türkiye 2001 Finansal Krizinin Değerlendirilmesi” Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı: 9/1, 2007, s.81-101
- ÇEVİŞ İsmail, *Para Krizlerine Ampirik Bir Yaklaşım*, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, Yayın No: 187, Ankara, 2005
- Çolak Ö.Faruk ve Alaattin Aktaş, *Makro Ekonomik Göstergelerin Yorumlanması*, Efil Yayınevi, Ankara, 2010
- Çubukçu F., Ö. Naycı, Ş. Akpınar, A.Ayyıldız, “Yerel ve Global Krizlerin Dış Ticaretimiz Üzerine Etkileri: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Ulusal Meslek Yüksekokulları Öğrenci Sempozyumu, Düzce, 21-22.Ekim 2010, s.1-16
- Delice Güven, “Finansal Krizler, Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif”, Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı 20, 2003, s.57-81
- Doğanlar Murat, Harun Bal ve Mehmet Özmen, “Uluslararası Ticaret ve Türkiye’nin İhracat Fonksiyonu”, Manas Üniversitesi S. B. E Dergisi, Sayı: 7, 2004, s.83-109
- Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA), “Türkiye İhracatının Değerlendirilmesi ve İhracata Yönelik Verilen Devlet Yardımları Raporu”, MARKA Yayınları Serisi, 2011, s.1-9
- Edwards Sebastian, “Does the Current Account Matter?”, National Bureau of Economic Research Working Papers, No:8275, 2001, p.1-71
- Egeli H. Avni, “Türk İmalat Sanayinde Sektörler Arası İlişkiler, İthalata Bağımlılık ve İhracata Katkı, Sosyal Bilimler Dergisi, 1997, s.150-161
- Eğilmez Mahfi, *Küresel Finans Krizi Piyasa Sisteminin Eleştirisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008
- Eichengreen Barry ve Kris Mitchener, *The Great Depression as a Credit Boom Gone Wrong*, Bank For International Settlements Working Papers, Volume:137, 2003, p.1-89
- Erdönmez P. Ataman, “Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi”, Bankacılar Dergisi, Sayı:68, 2009, s.85-101
- Fosu A. Kwasi, “Export and Economic Growth: The African Case” World Development, Vol: 18/6, 1990, p.831-835
- Flood P. Robert and Peter M. Garber, “Collapsing Exchange Rate Regimes: Some Linear Examples”, Journal of International Economics, Vol 17, 1984, p.1-13
- Giles A. Judith ve Cara L. Williams, *Export – Led Growth: A Survey of the Empirical Literature and Some Noncausality Results*, University of Victoria Econometrics Working Paper, No: EWP9901, 1999, p.1-78

- Honohan Patrick, *Banking System Failures In Developing and Transition Countries : Diagnosis and Prediction*, Bank For International Settlements Working Papers, No 39, 1997, p.1-38
- International Money Found, “Financial Crisis, Characteristics and Indicators of Vulnerability”, World Economic Outlook, Mayıs 1998, p.74-97
- Işık Sayım ve Diğerleri, “Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: Bir Faktör Analizi Uygulaması”, Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, Cilt No: 19, Sayı:1, Yıl:2004, ss.45-69
- Joseph R. Mason, “The Summer of ‘07 and the Shortcomings of Financial Innovation,” Journal of Applied Finance, vol. 18, 2008, p. 8-15
- Karabulut Gökhan, *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri*, Der yayınları, İstanbul, 2002
- Karaçor Zeynep, “Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000 Şubat 2001 Krizinin Öğrettikleri”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 16, 2006, s.380-391
- Kibritçioğlu Aykut, “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler 1969-2001”, Yeni Türkiye Dergisi Özel Sayısı, Sayı:41, Yıl:2001, s.1-16
- Kodres, E. Laura ve Matthew Pritsker “ A Rational Expectations Model of Financial Contagion” Journal of Finance, Sayı : 57, 2002, s.768-799
- Korum Uğur, *Türk İmalat Sanayi ve İthal İkamesi: Bir Değerlendirme*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1977
- Kotz, David M., “Marxist Crisis Theory and the Severity of the Current Economic Crisis”, Heterodox Analyses of the Current Economic Crisis panelinde sunulan bildiri. Atlanta: 4 Ocak 2010
- Krugman Paul, “A Model of Balance of Payment Crises”, Journal of Money, Credit and Banking, Vol 11, 1979, p.311-325
- Krugman, Paul. “Crisis: the Next Generation” Tel Aviv Üniversitesince Düzenlenen Razin Konferansında Sunulmuş Bildiri, 6-25.03.2011
- Labonte Mark, “Asset Bubbles: Economic Effects and Policy Options for the Federal Reserve”, WikiLeaks Document Release Congressional Research Service, No: RL33666, 2009, p.1-21
- Mayer John, “Learning Sequences and Structural Diversification in Developing Countries”, Journal of Development Studies, Vol: 33, 1996, p.210-299

- Mishkin Frederic, “Lessons From the Asian Crisis”, National Bureau of Economic Research Working Papers, No.7102, 1999, p.”1-24
- Moschos Demetrios “Export, Expansion, Growth and the Level of Economic Development: An Empirical Analysis”, Journal of Development Economics, Vol.30, 1989, p.93–102
- Murphy E. Vincent, “Alternative Mortgages: Causes and Policy Implications of Troubled Mortgage Resets in the Subprime and Alt-A Markets”, WikiLeaks Document Release Congressional Research Service, No: RL33775, 2009, P.1-26
- Obsfelt, Maurice “ The Logic of Currency Crises “, Cahiers Economiques et Monetaires, Sayı: 43,1994, s.189-213
- Organisation for Economic Co-operation and Development, *OECD Handbook on Economic Globalisation Indicators*, OECD Publishing, 2005
- Organisation for Economic Co-operation and Development, *OECD Economic Outlook*, OECD Publishing, Vol: 2008/1,
- Önder İzzettin, “Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisi”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı: 42, 2009, s.12-25
- Özatay Fatih, *Finansal Krizler ve Türkiye*, 3.Baskı, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2011
- Özbey, Funda Rana. Türk Sanayileşme Sürecinde Bütünleştirilmiş Strateji. Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 2 Sayı:1, 2000, s.75-93
- Özsoylu A.Fazıl, İlder Ünlükaplan ve Mehmet A. Gedik, *Küresel Kriz Ve Türkiye*, Karahan Kitabevi, Adana, 2010
- Öztürk, Serdar, Bekir Gövdere, “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri” Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt No: 15, Sayı: 1 Yıl:2010, s.377- 397
- Öztürk, Melda Yaman, *Geç Kapitalistleşme Sürecinde Kriz: Türkiye 1979 Krizi*, Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008
- Parasız İlker, *Finans Krizinin Güven Krizine Dönüşmesi Küresel Kriz*, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2009,
- Pazarbaşıoğlu Ceyla. ve İnci Ötker, “Speculative Attacks and Currency Crisis: The Mexican Experience”, Open Economies Review, Vol:7, 1996, s.535- 552
- Radalet Steven ve Jeffrey Sachs “The Onset of the East Asian Financial Crisis” National Bureau of Economic Research Working Paper Series, Volume: 6680, 1998, p.1-56

- Ramirez D., D.Ceballos, K.Cortes and M.Rodrigues “ Analysis of Financial Crisis Models : Can Science Explain Financial Crisis with the Exixtent Models?” Financial Analysis and Uncertainty Research Group içinde hazırlanmış çalışma, 28.06.2008
- Rothenberg, Laurence E. “Globalization 101 The Three Tensions of Globalization” The American Forum, Sayı:176, 2002, s.1-4
- Sarıtaş Serap, “Kriz Teorileri Doğrultusunda 2008 Krizinin Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s.1-75
- Securities and Exchange Comission “sec apporoves measures to strenghten oversight of credit rating agencies, vol: 284, 2008
- Seyidoğlu Halil, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, Güzem Yayınları, İstanbul, 2001
- Seyidoğlu Halil ve Rifat Yıldız (ed), *Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri*, Arıkan Yayınları, İstanbul, 2006
- Sezgin Feridun, “Kriz Yönetimi,” Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 8, 2003, s. 181-195
- Taylor, John B, “The Financial Crisis and the Political Responses: An Emprical Analyis of What Went Wrong”, yayınlanmamış bildiri, 2008 Kasım
- Thenuwara, H. N. “on the Indeterminancy of Emprical Findings on the Export Led Growth”, Central Bank of Sri Lanka Staff Studies, Vol:24, 1994, p.1-29
- Turan Çağdaş, “Kriz Dönemlerinde Yerli Gıda Firmalarındaki Kriz Yönetimi”, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005, s.1-76
- Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, “İhracata Dönük Üretim Stratejisi ve GİTES”, 2012, s.1-27
- Türkiye İstatistik Kurumu, *Dış Ticaret İstatistikleri Yıllığı*, TÜİK Matbaası, Ankara, 2010
- Türk Dil Kurumu, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara, 2011
- Tüz Melek, *Kriz Yönetimi*, 4.Baskı, Alfa Aktüel Yayınevi, Bursa, 2008
- Ural Mert, “Finansal Krizler ve Türkiye” Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi Cilt:18 Sayı:1, 2003, s:11-28
- Ünsal M. Erdal, *Uluslararası İktisat*, İmaj yayınevi, Ankara,2005

- Verick Sher ve Iyanatul Islam, “The Great Recession of 2008-2009: Causes-Consequences and Policy Responses”, Discussion Paper Series, Yıl:2010, Sayı:4934, s.1-61
- Veronesi Pietro ve Luigi Zingales, “Paulson’s Gift” University of Chicago yayımlanmamış çalışma, 2009, p.1-67
- Yapraklı Sevda, “ İhracat ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik : Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz” ODTÜ Gelişme Dergisi, Cilt : 34, Sayı:1, 2007,s.97-112
- Yay, G. Gülsün, "1990'lı Yıllardaki Finansal Krizler ve Türkiye Krizi", Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Sayı: 42, Cilt 2, 2001, s.1234-1249
- Yerel ve Global Krizlerin Dış Ticaretimiz Üzerine Etkileri: Karşılaştırmalı Bir Analiz, Ulusal Meslek Okulları Öğrenci Sempozyumu, Düzce, 2010, ss.1-17
- Yılmaz Derya. ve Filiz Gayğusuz “2008 Krizinin Yeni Global Ekonomik Yapı Üzerine Etkileri”, Süleyman Demirel Üniversitesiince Düzenlenen International Davras Cogress’de Sunulan Bildiri, 2009 <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma39.pdf> (24.04.2012)
- Yürekli Özlem, “Ekonomik Krizler açısından küreselleşme sürecinin gelişmekte olan Ülke ekonomilerine etkileri ve Türkiye Örneği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, 2004